

România literară

SĂPTĂMÎNAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR

21

Joi 24 mai 1990
(Anul XXIII)

SALA
DE
LECTURA

O poliță în alb care trebuie onorată

CITEVA lucruri sînt de pe acum evidente cu privire la desfășurarea și rezultatele primelor alegeri libere din România ultimei jumătăți de secol. O perspectivă mai mare ne va îngădui să observăm altele, deocamdată inaparente, sau să corectăm unele din aprecierile de astăzi.

Înainte de toate trebuie spus că victoria candidaților Frontului Salvării Naționale pentru cele două camere ale Parlamentului și a domnului Ion Iliescu pentru funcția de Președinte al țării apare ca incontestabilă și obținută la o diferență mai mare decît se anticipa. Însăși această diferență face ca neregulele și fraudele, reale, semnalate de unele dintre partidele angajate în alegeri, să nu fi jucat probabil un rol esențial în configurația tabloului final.

Așadar, F.S.N. a cîștigat confortabil o întrecere în care a pornit ca mare favorit și în pofida unor indicii de pierdere treptată a popularității. Cum capitalul de încredere inițial era de 100%, pierderile n-au putut periclita în fond nici o clipă supremația noului formațiunii politice ivite după revoluția din decembrie. Dar rezultatele conțin și un avertisment ascuns. Este destul de limpede, credem, că forța F.S.N. a constat mai ales în slăbiciunea celorlalte partide. Trei explicații se pot da acestei slăbiciuni: lipsa unei veritabile baze de masă a majorității formațiunilor (cu excepția F.S.N. și U.D.M.R.), ineficacitatea propagandei lor politice (reflectată de ineficacitatea presei de partid) și carența de personalități cu adevărat marcante. În timp ce 99% din aderenții F.S.N. au votat cu dl. Iliescu, doar ceva mai mult de jumătate din aderenții P.N.L. au votat cu dl. Cîmpeanu și mai puțin de două treimi din cei ai P.N.Ț. au votat cu dl. Rațiu. Aceste cifre sînt grăitoare.

Trebuie invocate și alte două elemente. Cincizeci de ani de absență a unor reale drepturi civice au grevat teribil acest prim vot adevărat. Electoratul a fost neexperimentat și confuz iar dificultatea minuirii instrumentelor de vot a fost în unele cazuri insurmontabilă. Să notăm deosebirea dintre votul urban și cel rural. F.S.N. a obținut cu aproape douăzeci de procente mai puțin la orașe decît la sate. După părerea noastră, procentajul din oraș este cel apropiat de adevăr. Cifrele arată că, măcar într-o parte a mediului rural, n-a existat conștiința unei alternative politice la F.S.N. Este o dovadă că propaganda celorlalte partide n-a pătruns în straturile profunde ale populației țărănești. Și nici în alte straturi sociale. În acest caz, pe ce s-a bazat succesul F.S.N. în aceleași straturi?

Votul a fost mai mult unul sentimental decît unul politic. F.S.N. a fost identificat de către mulți alegători cu acei oameni care l-au înlăturat pe Ceaușescu. Semnificația votului trebuie căutată în această despărțire emoțională de trecut și nicidecum într-o apreciere lucidă a viitorului. Liderii F.S.N. nu trebuie să ignore acest aspect. Programele (de altfel, nu foarte diferite) ale partidelor n-au jucat, se poate susține, nici un rol. Ceea ce revine la a afirma că, în afara F.S.N., nu s-a constituit încă în România nici o formațiune politică în stare a răspunde așteptărilor de natură psihologică ale electoratului.

Viitorul nostru depinde acum de doi factori opuși. Primul este felul cum își va ține F.S.N. promisiunile de democratizare politică și de liberalizare economică. Al doilea este capacitatea opoziției de a-și crea, în anii ce vin, formațiuni politice în stare să ofere o alternativă valabilă. Situația socială și economică internă, ca și conjunctura externă nu permit F.S.N.-ului decît o mică marjă de abatere de la platforma generoasă din decembrie. O reînaltare a comunismului îi va fi indiscutabil fatală. Dacă principala trăsătură a politicii F.S.N. dintre decembrie și mai — și anume lipsa de transparență, echivocurile și blâbiile — nu pare să fi contat prea mult în ochii majorității alegătorilor, întîrzierea reformelor social-economice va conta, cu siguranță, enorm în următorii doi ani. La capătul mandatului actual al Constituantei și al d-lui Ion Iliescu nu va mai putea fi invocată lipsa de timp pentru efectuarea reformelor. Factorul economic va înclina decisiv balanța în favoarea lui. Aceasta ni se pare lecția cea mai importantă pe care liderii F.S.N. trebuie s-o tragă din victoria lor în alegerile de la 20 mai. Mai ales că pînă în prezent nici o schimbare economică nu se simte. Pentru F.S.N., greul abia acum începe. Va trebui să-și onoreze polița în alb pe care poporul român i-a acordat-o cu mîrînimie, dacă nu cumva și cu oarecare imprudență.

Nicolae Manolescu

PETER PAUL RUBENS (1577-1640) : Copiii artistului (Ilustrăm acest număr cu lucrări ale pictorului)

REX POSTHUMUS I

iar cînd se va sfîrși — dar cum putem să anticipăm această clipă ? cineva poate-un călugăr o să-și scape-n pulberi mătăniile, poate-o tuse ne va avertiza, ori poate-un ins pe trotinetă va claxona în mijlocul congresului...

ah ! cînd se va sfîrși — dar n-o să știm care va fi uncalta izbăvirii : fierul e prea vulgar, de sugrumare-l scapă umbra elicopterelor de argint — ce mai rămîne ? otrava, cancerul în gît, asfixierea

cu trandafiri sau poate-ocluzia destinală...
o ! cînd se va sfîrși — dar vai ! pustiul

șoselelor aleargă-n pas cu el, o mie de copii îi multiplică surisul, chiar gunoiernițele într-o forfotă de zile mari mereu îi prelungesc prin recolta lor imundă răsufllarea...

deci cînd se va sfîrși, vom constata că noi toți zicînd întruna însă, totuși, dacă, o să sporim cu tot atîtea alelui involuntare supraviețuirea lui — iar el va stăpîni și după : va fi barba care ne crește-n suflete ca iarba...

1985

Ștefan Aug. Doinaș

Au și cuvintele soarta lor

● „DOAMNE, BINE C-A FOST CUVINTUL ALA : GOLAN. Nu știu de ce s-au supărat mulți, dar eu m-am bucurat. Că dl. Iliescu putea să scape altă vorbă... În loc de golani putea să zică porci. E și el tot un om, nu? Ar fi fost mai bine? Păi, ia ginditi-vă ce-ar mai fi scris Dreptatea : «Manifestația porcilor din Piața Universității...» [...] Doamne, bine c-a fost cuvintul asta : golan. Că putea să-l ia gura pe dinainte pe dl. Iliescu și, de exemplu, să zică : «Dom'le, ăia-s niste ciini turbați !» «Sute de mii de ciini, ar fi scris Dreptatea, continuă manifestația din Piața Universității...» [...] Sint profesori universitari, studenți, scriitori, filosofi. Cel mai tare hămăie acestia din urmă. Cind G.L. a urcat la tribuna, mulțimea a exclamat : «Asta da, ciine !» [...] Mă bucur că s-a folosit cuvintul golan. S-a potrivit și-a mers». Cif privește mersul cuvintului cu pricina, o să-mi spun părerea ceva mai incolo. Deocamdată as dori să cer iertare cititorilor României literare de a fi produs, fie și cu omisiuni, incalificabila tabletă din ziarul Dimineata (15 mai), semnată Ioan Popa. N-am absolut nici o idee despre identitatea autorului. Nici nu doresc s-o aflui. Îl cunosc însă destul de bine pe dl. Al. Piru, directorul ziarului, profesor universitar și critic literar, care nu mai are nevoie de prezentare, si nu încetez să mă mir că d-sa a îngăduit tipărirea unui text lipsit de cea mai elementară civilitate. O presă civilizată, ca și o societate civilizată, presupune anumite norme, a căror încălcare este pedepsită. Hirtia suportă orice, dar trebuie să existe o minimă conștiință a scrisului public în stare să oprească trivialitatea și răzbată în paginile ziarelor. Din păcate, articolul din Dimineata nu constituie o excepție. Mahalagismul a inva-

dat o bună parte din presa noastră politică (și nu numai politică). Un alt colaborator al Diminetii (cu un nume la fel de obscur ca și numele autorului dinainte) publică, în același număr, un articol cu titlul jignitor **Malformația Anei Blandiana**, în care poeta este numită **madam**, ca de altfel și Doina Cornea, printr-un mahalagism deliberat (urmat, în cazul D-nei Cornea, de o precizare absolut scandalosă prin caracterul ei discriminatoriu : «**madam Cornea-Juhász** combată minată de interese cu conotații etnice»). Voi cruța pe cititor de reproducerea unor pasaje din acest al doilea articol, ca și din altele altele, îscălate în **Adevărul** de Al. Gavrilăscu (despre care Liviu Ioan Stoiciu ne informează în **Contrapunct** că a fost «**alungat din Focșani de subordonatii săi, după ce a putat papucii în scris și verbal nu numai perechiile dictatoriale, ci și la tot p.e.r.-ul vrincean**»), de Cezar Ivănescu și de Eduard Gugul în **Baricada** etc. Le consider ireproducibile. Dl. Piru ar fi trebuit să știe că nu toate cuvintele unei limbi pot fi întrebuințate literar (iar unele nici chiar literal), mai cu seamă cind, în lipsa talentului care poate face uneori injuria să zboare poetic, ele se tirăse pe burta prin gura aia și murdării de tot soiul, stîrbind cele mai gretoase mirosuri. Se prea poate ca dl. Piru să nu fi citit articolele de care vorbim. Nu m-as mai mira la fel de tare. Doar că insensibilitatea la mirosuri cu care d-sa le patro-nează tipărirea îmi aminteste de un personaj obișnuit odinioară pe străzile Romei (evocat de un scriitor român cu un pri-lej polemic) și care părea a

contempla pierdut frumusețile peisajului natural și urban, în timp ce, traversind mulțimea înfășurată într-o pelerină uriașă, capabilă a adăposti o persoană aflată într-o anume dificultate fiziologică, șoptea cui se nimerea : «**Chi voio cacare?**»

● **AU SI CUVINTELE SOAR-TA LOR.** Această posibilă parafrază a dictonului lui Teren-tianus Maurus mi-a venit de ne-nunțate ori în minte într-una din seriile săptămânii tre-cute, cind m-am aflat în Piața Universității, (mai bine zis, în Piața Golanilor). Departe de țară, o vreme, citisem despre manifestația organizată de Li-ga Studenților și, abia întors, am vrut să văd, cum se spune, cu ochii mei și să aud cu ure-chile mele. Mai întâi m-am în-trebat de unde le vine acestor tineri și copii extraordinara răbdare : a sta atîtea săptămîni, zi și noapte, sub cerul liber, numai spre a-și afirma o cre-dință, reprezintă deia o biruin-ță morală. Exaltarea lor era pur idealistă și în definitiv quijoti-că. Apoi am încercat să înțeleg înrîncenarea și furia celor care-i denigrau. Ce era, în de-finitiv, așa de socant în ce fă-ceau tinerii de sub balconul U-niversității, încît niste oameni în toată firea, ziaristi hirsiti în rele pe deasupra, să-si iasă din sărite și să se coboare la niste atît de josnice insulte și calom-nii ? Unde au văzut ei «**dejec-tie fizică și morală**» în mani-festația tinerilor ? Poate că doar un prea lung exercițiu al elogiului monocolor al dictatu-rii a făcut pe unii dintre zia-risti să se preteze la injurii po-licolore. Curajului de a lauda pe călău i-au adăugat acum pe acela de a batjocori pe victime.

Nu numai că nu-i împie-dica nimeni : simțeau, din con-tră, alături, umărul energic al oficialității. Dictonul latin mi-a fost sugerat nu de textul abiect din **Dimineata** (în care cuvintul **golan** era considerat, cu o iro-nie demnă de o cauză mai no-bilă, cit se poate de potrivit), ci de destinul excepțional pe care l-a avut un cuvint, imprudent rostit de însuși seful statului. Dl. Iliescu și-a dat seama că nu trebuia să-l rostească și a re-tracat. Era însă prea târziu. Cordonul ombilical fusese tăiat și cuvintul plecase în lume. Eu l-am auzit tocmai în S.U.A., sub forma engleză **tramps**, care înseamnă **vașabonzi**. Mărturisesc că în prima clipă am fost interlocați, căci l-am tra-dus cu **buligani**, cuvint pe care urechile românilor îl refuză cu oroare, cu începere dintr-o a-nunțită zi a lunii decembrie anul 1989. Dl. Iliescu nu l-a folosit chiar pe acesta din ur-mă, cum am crezut eu, ci un sinonim. Sub raport semantic e o diferență aproape inaprecia-bilă. Lucrul neașteptat s-a pro-dus însă abia cind, în loc să se arate lezați, jigniti, și să pro-testeze violent, cu vehemență si ură, tinerii taxați de golani au adoptat porecla și au transfor-mat-o în renume. Ce dovadă mai bună de înțelepciune pu-teau să dea ? Dl. Iliescu le-a oferit, fără să vrea (dar asta nu constituie neapărat o scuză), exact ceea ce le trebuia pentru ca una din multele manifesta-ții pasnice din ultimele luni să lasă din serie, din anonim, din rutină (căci există și o ru-tină în senzațional) și să ca-pete o dimensiune morală și simbolică. Cuvintul de care d-sa își va aminti probabil, îm-preună cu noi, toată viața, a

fast un coagulant. Din el s-au născut, ca prin farmec, o ideologie, o mitologie și un folclor. Numai cine n-a fost în Piața Golanilor (fiindcă despre rău-voitori n-are rost să vorbim) a putut rămîne insensibil la spec-tacolul uman de acolo. El este pur și simplu emoționant. Și asta fiindcă golani au dovedit, în umorul cu care și-au accep-tat titlul, o intuiție a momen-tului istoric deopotrivă de mare cu lipsa de intuiție a celui care l-a pus în circulație. Sint cu si-guranță mai puțin la număr decît manifestații pe care can-didatii la Presedinția țării au reușit să-i strîngă cu ocazia turnelor lor electorale. Dar eu cred că orice candidat cu oare-care instinct politic ar fi tre-buit să-si dorească sprijinitori precum acești golani. Sint con-vins (să mă ierte d-sa dacă gresesc) că dl. Iliescu însuși a regretat că si-a desfășurat campania electorală fără aceas-tă mină de oameni. Ei nu fac, desigur, istoria ; dar istoria ar fi fost, fără ei, mai săracă. Față cu toată patima politică dezlăn-țuită ca o stihie în preajma zi-lei de 20 mai, umorul golani-lor mi s-a părut reconfortant și înfinat mai inteligent. Căci u-morul e totdeauna mai inteli-gent decît patima : vede mai departe. În aceasta constau se-riozitatea și gravitatea acțiunii golanilor, care e veselă, glu-meală (dar să nu-i uităm pe greviștii foamei !), nu futilă, și nici zadarnică. Patima, înrîn-cenarea și ura nu cîștigă decît bătăliile de-o clipă, pe cele de azi. Inteligența le cîștigă pe cele de mine și de totdeauna. Faptul că golani sint studenții și elevii (noi, maturii, putem spera să fim doar golani afi-liați), trebuie să ne dea incre-dere în viitor. Și, în loc să per-sistăm într-un grotesc și com-plet nejustificat dispreț, ar fi mai bine să medităm la lecția pe care golani ne-au oferit-o.

N. M.

NE SCRUI CITITORII

STIMATE DOMNULE DIRECTOR,

Vă rugăm să publicați în coloanele „României literare” alăturata scrisoare deschisă, adresată domnului Corneliu COPOSU, președinte al Partidului Național Țărănesc.

Al dumneavoastră, DORIN TUDORAN, redactor-șef, „AGORA”.

Stimate domnule Coposu,

Intr-un articol apărut joi, 19 aprilie a.c., în ziarul „The Washington Times”, articol semnat de un locuitor al capitalei Statelor Unite despre care ni se spune că este „cetățean american, originar din România”, autorul acestui articol — dom-nul Victor Gaetan — vă citează în două rânduri. De exemplu, referindu-se la fa-ptul că NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY ar fi avut sansa, încă de la crearea sa, să sprijine partide politice democratice din România, autorul ar-ticolului continuă astfel :

„Instead, NED chose to creat new, unrepresentative and even suspicious little pamphlets at the expense of American taxpayers, said Corneliu Coposu, the current president of the National Peasant Party.”

Chiar vă aparține această afirmație, stimate domnule Coposu, ori vă este nu-mai atribuită ? În cazul în care v-ar apar-tine, v-am ruga să acceptați a oferi cîteva explicații. Și iată de ce :

a) Cum după știința noastră, plină la apariția acestui articol, singura publicație în limba română apărută cu sprijinul fi-nanțiar al NED-ului este revista „AGORA”, nu ne-ar rămîne să înțele-gem decît că la ea v-ați referit în decla-rația reprodușă de domnul Victor Gaetan în „The Washington Times”.

b) În limba engleză, „suspicious” este un cuvint-umbrelă, putînd fi tradus în mai multe chipuri. Și unul din principa-lele înțelesuri ale acestui cuvint este „suspect”. De aceea, declarația ce vă este atribuită ar putea suna astfel :

„In schimb, NED a ales să creeze noi, nerepresentative și chiar suspecte brosu-rele, pe cheltuiala contribuabililor ameri-cani”.

Dacă, într-adevăr, asta i-ați declarat domnului Victor Gaetan, v-am întreba, cu tot respectul, nu de ce și în raport cu ce ori cu cine este nerepresentativă re-vista „AGORA”, ci de ce ar fi suspectă ?

De ce ar fi suspectă o revistă al cărei colegiu de redacție este condus de Eu-gen Ionescu ? Colegiu din care mai fac parte, spre a cita doar cîteva nume, Mih-ne Berindei, Virgil Ierunca, Ghilă Io-nescu, Monica Lovinescu, Ion Negoitescu, Lucian Raicu, Ion Vianu.

Sau ar putea fi ea suspectă deoarece din același colegiu fac parte, Kazimierz Brandys, Vladimir Bukowsky, Milovan Djilas, André Glucksmann, Jean-François Revel, Josef Skvorecky ?

Ori ar putea fi suspectă din cauza re-

dactorilor ei — cum ar fi Paul Goma ?

Să fie suspectă din cauza conținutului ei ?

Oricare ar fi argumentele dvs. în a considera revista noastră suspectă, vă ru-găm, dle. Coposu, să le faceți publice. Iar în cazul în care i-ați declarat cu to-tul altceva domnului Victor Gaetan, v-am ruga, de asemenea, să faceți publice cele declarate Domniei sale.

Motivul acestei invitații ni se pare nu doar limpede, ci și firesc.

Al dumneavoastră,

Dorin TUDORAN (Redactor șef al re-vistei „AGORA”), Prof. univ. Mihai BO-TEZ (Stanford University, Membru în colegiul de redacție al revistei „AGORA”), Prof. univ. Matei CALINESCU (Indiana University, Membru în colegiul de re-dacție al revistei „AGORA”), Prof. univ. Ioan Petru CULIANU (University of Chicago, Membru în colegiul de redacție al revistei „AGORA”), Prof. univ. Vir-gil NEMOIANU (Catholic University of America, Membru în colegiul de redacție al revistei „AGORA”), Dr. Juliana Geran PILON (Director executiv, National Fo-rum Foundation, Membră a colegiului de redacție al revistei „AGORA”), Dr. Mi-chael RADU (Cercetător principal, Fo-reign Policy Research Institute, Redactor al revistei „AGORA”), Dr. Vladimir TIS-MĂNEANU (Pennsylvania University, Redactor al revistei „AGORA”).

STIMATE DOMNULE NICOLAE MANOLESCU,

ÎN legătură cu interviul luat de criticul muzical Anca Florea actualului director al Operei Române și publicat în nr. 15 din 12 IV 1990 al revistei **România literară**, vă rog să aveți amabilitatea să publicați următoarele :

Nefiind informată corect de interlocutor și nedocumentindu-se, Anca Florea (apreciez, de regulă, conținutul materialelor pe care le publică) se face părtaşă la apre-cieri care nu o onorează și cu atît mai puțin onorează **România literară**.

1. Referitor la (re)devenirea directorului Operei Române din București, în urma „alegerii sale prin vot secret în adunarea generală a celor ce slujesc primul teatru liric al țării”, e bine să știți că la adu-narea pomenită, ce a avut loc la 5 fe-bruarie 1990, din totalul de 595 salariați, au fost prezenți 360, iar propunerea cu domnul Petre Codreanu să fie directorul Operei Române a intrunit 170 de voturi, acestea reprezentînd mai puțin de 1/3 din totalul personalului Operei.

2. În legătură cu „moștenirea” de la vechea conducere e bine să știe „noua conducere” și criticul muzical Anca Florea că aceasta nu se găsește în birouri și sertare, ci în scenă.

În perioada 1966—1971, respectiv 1975—1982, cind la conducerea Operei Române se afla tot actualul director, instituția beneficia de o subvenție de 24—27 mi-lioane lei anual, iar procurarea de instru-mente și accesorii pe valută se putea rea-liza fără nici cel mai mic efort ; de ase-menea, nu era nici o restricție în a aduce eei mai buni soliști din țară la București.

În schimb „vechea conducere” — și mă refer la ultimii patru ani — a „benefi-ciat” de cea mai cumplită perioadă din istoria Operei Române : autofinanțarea (7 milioane lei subvenție în loc de 27 mi-lioane lei), imposibilitatea cumpărării, pe valută, a instrumentelor și accesoriilor necesare orchestrei, interdicția aducerii la Opera Română a solistilor, instrumen-tistilor, balerinilor sau coristilor care nu aveau domiciliul stabil în București. Menționăm că în anul 1982, față de 1966, colectivele artistice erau, numeric, cu aproximativ 25—30 la sută mai mici, dă-torită reducerilor dictate de C.C.E.S.

Cu toate acestea „noua conducere” moștenește un colectiv harnic care a ofer-it publicului nu puține spectacole de ca-litate, iar în ultimii cinci ani, cu toate greutățile întimpinate (participarea la numeroase acțiuni de protocol ce dezon-orau instituția și îi dezorganizau activi-tatea, prin deseale suspendări de specta-cole — 10—50 pe stagione), a oferit publi-cului, în fiecare stagione, cîte patru pre-miere de operă și balet apreciate de pu-blic (NABUCCO, POVEȘTIRILE LUI HOFFMANN, NORMA, DON PASQUALE, PEER GYNT, VISUL UNEI NOPTI DE VARĂ, ROMEO SI JULIETA etc.). Tot în acești ultimi ani au colaborat cu Opera Română cei mai buni soliști de operă și balet din țară, precum și regizorii Ion Cojar, Nae Cosmescu, Jean Rinzesco, Ion Caramitru, coregrafa Mihaela Atanasiu și coregrafii Iurii Papko și Șoșa Muntag-harov din U.R.S.S.

3. Cit despre „situațiile” găsite de noul director adjunct artistic, am rămas sur-prins că nu au fost recunoscute :

— repertoriul curent al Operei Române ;

CĂTRE „GOLANI”

Noi, scriitorii din Marea Britanie, Statele Unite și din alte țări, dorim să vă transmitem, vouă, celor adunați în Piața Universității din București și demonstratorii pasnici din al-te țări, simpatia noastră pentru modul în care vă afirmați drepturile demo-cratice.

În Occident, guvernele fac distinc-ția între hufganism și exercitarea cu responsabilitate a opoziției, care este necesară pentru funcționarea eficientă a unui sistem democratic. De-mocrația nu este doar un sistem poli-tic care, odată realizat, rămîne veșnic fixat într-un punct sigur, ci mai de-grabă un mod de viață și o atitudine a spiritului ce trebuie permanent practicate și apărate. Voi o practicați acum, cu toate dificultățile și contra-dicțiile sale : dar și cu bucuriile și aspirațiile care decurg din ea. Spe-răm că veți apăra această democra-ție în mod democratic, cu toată forța libertății conștiinței și a cuvintului plătite atît de scump, pentru a putea să o exercitați în continuare pentru dezvoltarea pașnică a țării voastre.

Democrația înseamnă libertatea de expresie acordată și punctelor de vedere pe care nu le împărtășești.

- calendarul stagiunii 1989—1990 ;
- distribuțiile tuturor spectacolelor sta-giunii 1989—1990 ;
- fișele spectacolelor stagiunii 1989—1990 ;
- fișele solistilor de operă și balet pentru stagiunea 1989—1990 ;
- programarea debuturilor stagiunii 1989—1990 ;
- repartizarea titlurilor de operă și balet pe dirijori, asistenți, scenografi și pianisti corepetitori.

Cred că este de acord criticul muzical Anca Florea că respectivele „situații” nu sint altceva decît instrumente de lucru fără de care nu se poate conduce o operă.

4. Turnele din Italia, poate e bine să știți, aparține tot realizării vechii con-duceri, iar faptul că a fost un succes, cum declara domnul P. C., s-a datorat, cred, calității spectacolelor prezentate, calitate menținută cu mari eforturi depu-se în acești ani de colectivele artistice care lucrau, iarna, la o temperatură de 5—6°C.

Menționez că numai în ultimii doi ani Opera Română a fost invitată, țară a avea bucuria de a l se aproba partici-parea, la Festivalul Internațional de Ope-ră de la Montreal, în Italia (2 turnee) și în Grecia (3 turnee).

Închei aici, întrebîndu-vă (citez din in-terviul domnului P. C.) : Ce părere aveți despre „aspectul calității interioare a in-dividului” ?

Cu sinceritate,

„Vechea conducere”
(Pentru conformitate, N. COSTIN)

Înseamnă, de asemenea, opoziția față de intoleranță și ignoranță, practica-tă cu vigoare și vigilență, dar fără vio-lență și fără a recurge la mijloace care neagă procesul democratic. Ceca ce se întîmplă în Piață este însăși democrația în acțiune — indiferent de influența imediată asupra guvernului vostru provizoriu, indiferent de rezul-tatul alegerilor din 20 mai. „Trăiască libertatea, trăiască democrația”.

Semnatori : Fleur Adcock, poetă și traducătoare, Paul Bailey, romancier, Lesley Chamberlain, scriitor, Jane Cooper, poetă (SUA), Wendy Cape, poet, Michael Donaghy, poet, Carol Ann Duffy, poet, Allen Ginsberg, poet (SUA), Peter Glassgold, poet (SUA), Richard Holmes, biograf, Christopher Hope, romancier (Africa de Sud), Peter Jay, poet și traducător, Francis King, romancier, Stanley Kunitz, poet (SUA), Ivan V. Lalic, poet (Iugo-slavia), Peter Levi, poet, Philip Le-vine, poet (SUA), Iris Murdoch, ro-mancieră, Alastair Niven, scriitor și director literar în Consiliul Artelor din Marea Britanie, Peter Porter, poet, Bernice Rubens, romancier, Da-niel Weissbort, poet și traducător, Mi-chael Homburger, poet și traducător, Tom Stoppard, dramaturg.

„De ce Socrate n-a făcut politică?”

LACOMIA de eveniment nu ne mai încapă.

Nesiguranța și anxietatea ne dau paloarea morților. Vrem să iubim un om politic și, disperați, îi găsim pe fiecare venali, dornici de putere. Negativul fotografiei pe care, o clipă, le-am făcut-o.

Și noi vrem puterea. Mai mare ca a politicienilor. Ei se neagă unii pe alții.

Noi îi negăm pe toți. Și suferim pentru „biata țărișoară”, vorba lui Ion Ghica. Ni se pare că știm sau simțim tot ce se întâmplă într-o revoluție. Ascuns sau mai de-a dreptul, ne imaginăm sau ne punem candidatura cu cinism sau candoare a vanității: a venit rindul scriitorilor și artiștilor să conducă destinele lumii. Avem exemple: Lloa, Havel. Ca în revoluția de la 1848. Acum o sută cincizeci de ani, revoluționarii și apoi puterea instaurată și guvernele Europei au fost făcute din mari scriitori.

Zicem noi, iată, scriitorului i se redă rostul social și politic în societate. Și sintem triști, neîncrezători, derutați, palizi de spaimă și nesiguri de viitor.

Angoasă, vorbe mari sau mici. Bun simț sau politologie sofisticată. Și facem fotografiile alor noștri. Cei pe care i-am stimat și admirat pentru ce au făcut înainte de revoluție. Ca și candidații la revoluție și la posturile ei oficiale, ei ni se par mai confuzi pentru ideea decit orice politician mai analfabet, mai comunist ascuns sau mai psihopat dornic de spectacol. Ni se par așa, pentru că nu le îngăduim să se coboare la nivelul politicii.

Și îi atacăm, facem o contra ligă împotriva ligii lor. Deschidem polemici serioase în care le discutăm ideile lansate în revoluție.

Încercăm, adică, să-l readucem pe soclul lor de creatori. Și, totuși, noi am dorit să participăm scriitorii, oameni de spirit, la politică. Și ei, cei cărora le-a plăcut politica, sau au vocație pentru asta, s-au lăsat împinși de noi în zona publică. A, nu, zicem noi, falsifică, degradează sau introduc în confuzie ideile. Și vrem să-i eliminăm din politică. Adică să-i aducem în mediul lor firesc, al creației și gândirii.

Cînd greșim, sau este un proces natural al gândirii? Scriitorii și gânditorii care s-au „băgat” în politică s-au coborât evident din cerul ideilor într-o bățatură primitivă, dar pe care se luptă cu toate armele și care va conta ca singura „idee” pentru viitor. Au ei armele necesare? Unii, da. Atunci vor cuceri un petic de pământ stabil în bățatura politicii. Să însemne asta că cerul ideilor s-a retras de deasupra capetelor lor?

Sintem sentimentali și necruțători. Ne zgîrie timpanul o înșiruire de sloganuri scrise de un om de spirit devenit om politic. Vrem să fi rămas în înălțimile intangibile votanților, dar... să capete voturi. Să capete adeziune la ideile minților noastre pline de cărți fundamentale. Jocul de-a cucerirea electoratului ne-ar plăcea să fie în termenii marii culturi. Știm că nu se poate.

Sintem palizi ca morții, anxietatea ne minează deciziile.

Și scriem. Publicistica, supărare și deziluzie. Scriem mult, fără să avem în vedere pe cine anume vrem să convingem. Ne avem în vedere pe noi. Ne lamentăm pe teme la zi. Manifestațiile, propaganda electorală, violența și simplismul propagandei electorale a partidelor, manipu-

larea maselor și a presei. Dar, astea sînt forma și modul de organizare ale alegerilor în toată lumea liberă. Liberă de cincizeci, de o sută de ani. Chiar cu mai accentuată violență decit la noi.

Și scriem pagini întregi de „publicistică”, comentăm idei dintr-un domeniu în care ele au alt sens decit cel cunoscut în cultură. Mai specializat și mai îngust. Dreptatea, adevărul și frumosul le-am vrea aduse pe o tîpsie, ca dar pentru oamenii de spirit. Capul lui Ioan.

Că scriem atît de mult în afara rostului nostru fundamental poate fi considerat un gest de moralitate publică. Că nu scriem ceea ce scriam înainte, cu ideea mindră că ne supunem sensului înalt ce ne-a fost dat, ce să fie?

Poate doar o aminare a esențialului pentru un mai târziu.

DESIGUR, știutorul, posesorul de biblioteci ale gândirii în gîndul lui, să-l numim doar pe scriitor, trebuie să spună ((nu-mi place expresia, prea răsfățată), „să se implice”).

E nevoie, credem noi, creatorii, și în revoluție, și în tentativa crîncenă și plină de încredere în a crea o lume nouă, de spirit, cunoaștere, echilibru între idei, stabilit prin efortul dus adesea pînă la martiriu al filosofilor, istoricilor, doctrinarilor și scriitorilor, de mii de ani. Credem, pe bună dreptate.

Dar minciuna necesară, dar violențarea ideilor în scurte și bubuitoare de adeziune sloganuri? Cu ele ce se întîmplă de vreme ce nuanțele și larga toleranță a ideilor mari n-au audiență?

Lumea asta harnică și hotărîtă să „ducă revoluția pînă la capăt” cascadează de plictis în fața lor. I se pare că gîndirea intelectualului e gregară și, în orice caz, periferică evenimentului, dacă nu de-a dreptul inefficientă. Sau, fără de țintă precisă.

E limpede pentru oricine că nu e timpul unei așezate școli de idei. Ea s-a făcut în locuri mai mult sau mai puțin inconjurate de ziduri. Universități, minăstiri, palate. Zidurile aveau un dublu rost. Să stea gînditorii și creatorii într-o solitudine benefică spiritului și să oprească posibilă contaminare a restului lumii de ceea ce se petrece acolo, în interior. Și totuși, chiar dintre zidurile ocrotitoare și izolatoare ideile au cucerit lumi. Și afară sînt oameni de spirit și jinditori de spiritualitate. Fără ei, cei dintre ziduri ar fi rămas un fel de specimene exotice, dacă nu chiar niște blînzi nebuni folosiți și protejați ca animale rare și de rivnit pentru gloria celor încoronati cu putere ai lumii.

Încoronărilor le-a plăcut să creadă că gînditorul și creatorul, încartiruit sau tolerat de ei, e o calitate a lor. Atita tot. Cum alții se mindreau cu pămînturile sau „sufletele” de care dispuneau, unii își puneau în lista averii și creatorii. Mii de ani a existat vanitatea puternicului lumii de a avea țări, aur, cuceriri. Complexul lor a fost să albă neapărat și artiști sau filosofi. Altfel, încoronata lor putere nu părea a fi omologată.

Se știe dintotdeauna forța ideii de a mișca lumea. Și că, uneori, autorul ideii se pune în fruntea ei, chemînd aderenți. Mai știm că, de revoluționat, ideea a revoluționat. Ce a

Bethsabée la fîntînă

făcut autorul ei ieșind în fața mulțimii cu chipul și vorba lui, iar nu cu ideea și cartea, este un fapt care întotdeauna ne-a tulburat. S-au scris mii de apologii și tot atitea demontări ale lor. Admirăm și ne împotrivim cu aceeași putere: în fața celor care și-au dat viața, în mulțime, iar nu în carte, pentru ideea lor.

Creatorul are morala de a muri pentru ceea ce crede. Acesta e portretul pe care vrem să-l impunem lumii care nu creează, ci aderă. Și tot noi ne răspundem, da, dar Patria e o idee care, în unele momente ale istoriei, este cea mai sublimă idee a noastră. O idee de un tip moral. În fața ei pălesc toate celelalte. Și ne avîntăm. În lupta politică. Uităm că și Patria e o creație a spiritului. O scoatem în afară. O oferim, generoși, tuturor. Și o discutăm la nivelul tuturor. Sau, altfel spus, îngăduim să fie înțeleasă și discutată de orice om. Cu instinctele, interesele de grup sau doar personale. Ne domină spaimă de a nu încălca o altă idee: democrația, dreptul fiecărei ființe de a spune ce gîndește. O toleranță egală cu un păcat în fața spiritului ne împinge să acceptăm analfabetismul gîndului, să nu ne ridicăm împotriva uriașei statui pe care tot oamenii de spirit au ridicat-o Omului. Iar omul poate fi oricît de rău.

Omul de spirit se poartă ca un Zeu care a uitat legile pe care le-a dat. Le lasă să se corcească între ele, să li se schimbe sensul, să fie folosite în loc de flori, simbol al blîndeii bucurii, ca verdeturi cu destinații diverse.

Cînd greșim? Cînd repetăm naivul umanism care știm bine și de cite ori a dus la rău, sau cînd apărăm teritoriul ideii, cu riscul de a părea cruzi sau, vai, nedemocratici?

Auzim sloganuri care nu sînt idei corecte, vedem analfabetism instalat ca formă de drept al Dialogului. O uriașă confuzie, am zice, dacă nu am remarca ținta precisă, un interes omenesc, dar mărunț.

Și, înțelepți, putem fi încă o dată democrați. Nu știm încă dacă am făcut sau nu rău ideii. Și chiar oamenilor care se servesc de ele ca de niște instrumente ale obținerii vieții.

O AMENII de idee, creatorii, s-au pus în multe momente în slujba și în fruntea mulțimii de necreatori. De aderenți. La ideile lor. Invers, situația e nu numai nelogică, dar riscă să anuleze ideea. Desigur, oamenii de spirit fac gestul din prea largul lor suflet. Îi vedem și auzim împrumutînd dorințele-idee, revanșa-idee, viitorul-eu-idee, definiții ale legii, frumosului, adevărului și dreptății. Ca și cum ar putea fi altele decit acelea pe care ei le știu foarte bine. Oare cit de larg le e sufletul incit are loc în el orice altceva decit ceea ce spiritul lor este: o bibliotecă a gîndului?

Îi vedem împrumutînd limbaj și sintaxă pocită. Îi vedem împrumutînd vorbele celor pe care păreau a-i conduce cu ideile lor. Sînt puternici: nu se tulbură în fața confuziilor voite între termeni ai doctrinelor. Folosesc cu intenție oratorică ce știu din morală, cu ce poate apărea apropiat de ea. Putem conceptului pentru care și-au dat atîta viață se poate logodi cu orice emanație verbală a veleitarismului. Ei, oamenii de idee, se fac ministranții aderenților lor, cei fără harul spiritului. Oare o coborîre a ideii au așteptat-o aderenții de la ei? Sau blîndul lor umanism a greșit? A tolerat confuzia celor a căror vocație este alta decit gîndirea. Și i-au înșelat pe aderenți împrumutînd scurtele și violentele lor spunerii în vreme ce ei, aderenții, li aleseseră tocmai ca să le audă glasul propriu, acela pe care ei nu-l pot imita.

Undeva e o neînțelegere. Socrate?

DE ce Socrate n-a făcut politică? Spune însuși în apărare, în fața tribunalului: „Poate vi se pare ciudat că eu numai ca particular umblu pe la unul și altul și-mi fac de lucru sfîtuindu-vă; iar în chip public nu îndrăznesc să mă înfățișez în fața mulțimii, ca să dau sfaturi statului. Pricina ține tot de ceea ce m-ați auzit spunînd, cum că am în mine ceva divin, daimonic, despre care Meletos a scris și în actul de învinuire, pentru a mă batjocori. Duhul acesta este sădit în mine încă de copil, și-mi apare ca un glas. Îndată ce se arată, mă împiedică de la ce am de gînd să fac, însă nu mă împinge niciodată să fac ceva. El m-a oprit să fac politică; și mi se pare că-l foarte binevenită această împotrivire. Într-adevăr, bărbați ai Atenei, vă spun hotărît: dacă m-aș fi apucat să fac politică, de mult aș fi fost pierdut, și nu v-aș mai fi fost de folos nici vouă, întru nimic, nici mie însumi. Nu vă supărați că vă spun acest adevăr.”

Maria-Luiza Cristescu

RUBENS și VAN DYCK: Satir și bacante

Literatura, încotro?

Radu TUDORAN :

■ ÎN timpul războiului au fost scriitori care nu puteau să publice, din motive politice sau rasiale. Am cunoscut câțiva din ei, unii mi-au fost prieteni și mi-au destăinuit că scriu, pregătesc cărți pentru o vreme viitoare. Se numea literatură de sertar, cum se mai numește și astăzi. Dar la sfârșitul războiului, care le reda libertatea, n-au scos la iveală cine știe ce operă, ci doar cite o cărțuică cel mult.

Eu unul, nu pot să scriu doar pentru mine cum scriam în anii de școală, când nu eram sigur că odată am să public o carte. Însă mai târziu, după ce publicasem mai multe cărți și scrisul devenise profesiune unică, s-a născut în mine nevoia să știu cui sint destinate paginile mele, să am în față imaginea cititorului. Deci n-am literatură de sertar; în anii când n-am putut să scriu ce aș fi vrut, mi-am trăit viața și am fost martor la fapte, le-am pus în memorie, de unde acum pot să le scot mai vii și mai concludente decât au fost în realitate, fiindcă timpul le-a verificat, le-a omologat, nu mai pot fi dezmințite; apoi am asupra lor o perspectivă destul de largă ca să le pot interpreta obiectiv și fără greșală, condus numai de propria mea conștiință.

Prima perioadă de constrângere a durat cît războiul, patru ani și poate încă unul sau doi înainte. Acum opreștiile au avut o durată de zece ori mai mare, o jumătate de secol. Nu sint însă convins că literatura de sertar va fi mai bogată de dată aceasta, am mai multă încredere în ce se va scrie de aici înainte. Aștept ca generațiile tinere de scriitori să-și termine experimentele și să dea marea lor operă. Experiența pe care au trăit-o în copilărie și după aceea, pe care acum pot s-o judece lucid și cu maturitate, apoi uriașele schimbări petrecute pe pământ, în politică, în tehnică, în gândire, și înțepătrunderea țărilor și continentelor, care înscamnă universalitate, le deschide în față un cîmp de inspirație nu doar inedit, ci și fără limită. Să tot scrii, slavă Domnului! Secolul trecut a fost mult mai sărac în această privință. Să scoțim un privilegiu că am trăit în secolul nostru, chiar dacă am avut o viață mai grea, războaie, asuprii, împilări, nedreptăți, epoci de plumb numite de aur.

Cineva m-a întrebat dacă am încredere în viitorul literaturii. Da, hotărît, nici nu s-ar putea altfel, literatura fiind singura mea credință, care n-a scăzut cu trecerea anilor, nici cînd a fost întinerie.

Nicolae BREBAN :

■ AU și început să apară fantasmale și primele gesturi de panică ce anunță lumea de consum sau poate, doar caricatura ei. Noi, în ce ne privește și eu, e drept, o oarecare cunoaștere a lumii culturale occidentale, nu credem că valoarea și literatura de prestigiu se vor prăbuși cu atîta rapiditate într-o iute triumfătoare marea literară trivială; așa cum, vai, nu vom fi, se pare, prea repede năpădiți de binefacerea unei lumi în care abundanța produselor și promptitudinea prestațiilor de servicii, calitatea lor, fac viața cetățeanului suportabilă. Dar despre acestea, altădată!

Dacă, în noaptea comunismului, cultura a reușit, e drept, cu prețul atîtor greu de descris suferințe și mutilări ale demnității, uneori chiar cu riscul vieții să-și mențină ființa și criteriile specifice, adevărate, cu atît mai mult ea va fi, într-o lume liberă, bazată pe respectul persoanei, tradiției și valorii, a contractului mutual și social, într-o lume avidă de exemple înalte, profesionale și morale. De altfel... nu avem de ales: orice s-ar întîmpla, oricîte cărți de conjunctură politice sau nu, științifico-fantastice, amintiri de dansatoare celebre, rețete de bacătărie ale unor șansonetiste sau suveniruri pseudo-reale ale unor tripli agenți secreți ar invadea viața noastră literară, noi ne vom retrage, în umbra cabinetului și vom sluji, cumînți și greoi, obsesiile noastre de-o viață, încercînd încă o dată să exprimăm inexprimabilul, să cîntăm iraționalul ce este orice metaforă, să ciocnîm cu sfîlă limba augustă a lui Ion Barbu și Mateiu Caragiale, să învedăm coridoarele memoriei noastre cu imagini și frînturi de existență, simboluri de cutăfă sau de fîldeș, adevărate figuri de provă ale oricărei construcții de hirtie!

Mihai SIN :

■ DINCOLO de efervescența și frenetia publicisticii pe care scriitorii au practicat-o din 22 Decembrie încoace (publicistică cu precădere politică, dar nu pot să nu observ că multe alte urgențe sociale — de pildă incredibila mizerie în care își duc traiul atîția și atîția oameni — au rămas încă departe de preocupările scriitorilor-publiciști, poate doar amintite), cred că e evidentă o mare oboseală. Or, literatura are nevoie, în mult mai mare măsură decît publicistica (putînd fi urmarea unor descărcări nervoase, intermitente, uneori aproape schizoide, după îndelungi refuzări), de acumulări de forțe, de reculegere, de-o pro-

Ferma

fundă înțelegere a lumii și a individului. Dar, fără îndoială, nevoia de literatură nu mai poate întârzia prea mult, destul se vor întoarce în jurul la unelte, dacă nu cumva s-au și întors.

Ei bine, cum va fi acum literatura română, pe care o așteptăm și care se va mai lăsa poate așteptată o vreme? Mi se pare că a pretinde, iarăși în iarnă, apariția unei literaturi „noi” ar fi o eroare, dacă nu cumva și o frivolitate. Și totuși să facem cîteva presupuneri.

În contextul mai larg al reabilitării individului, cred că literatura română va fi în mult mai mare măsură expresia personalităților pe care le are și pe care le va avea.

— Nu tendințele generale sau de grup vor fi cele mai interesante, ci, în sfîrșit, aventura scriitorului — ca univers unic, după atîția ani de încercări de nivelare sau chiar de anulare a personalității.

— Literatura română va fi suma realizării ambițioaselor proiecte ale unor scriitori dispuși să trădească, să renunțe la multe și poate chiar să facă și sacrificii, liberi de-acum să-și impună în plan literar viziunile sociale, politice, religioase, metafizice sau onirice, ba chiar și „utopile”, desigur, mult mai nevinovate decît utopia comunistă, de pildă, care a transformat în miliarde de cobai o bună parte a omenirii.

— În sfîrșit, dimensiunea tragică (pe care am purtat-o în noi fără s-o conștientizăm decît rareori) își va găsi locul firesc într-o literatură a unui popor atît de chinuit.

Ion Bogdan LEFTER :

■ CHIAR în clipa asta simt o pană de inspirație și în locul viitorului mi izbucnesc să văd decît o pată neagră. Nici nu-ți de mirare, eu așa un prezent solicitant... Pe partea lui literară, e chiar un prezent dragut, foarte publicistic, animat de spectaculoasele eforturi ale unora de a se compromite la spartul tirului. În rest, pată neagră va prinde tonuri cit se poate de luminoase: să dea Dumnezeu să gesească, însă parcă văd că literatura română va cunoaște, ca și în deceniile precedente, succese peste succese în consolidarea artei pentru artă...

Mircea CĂRTĂRESCU :

■ LITERATURA depinde de vremuri, și de aceea aș spune de la început că viitorul scrisului nostru depinde de viitorul națiunii noastre. Am avut eu toți, în decembrie trecut, sentimentul că am terminat cu tot răul și că de-acum vom putea face toate lucrurile imaginabile. Scriitorii s-au și grăbit să se adune, chiar în seara zilei de 22, ca să hotărască împreună ce-i de făcut. Iar apoi, unii mai devreme, alții ceva mai târziu, alții mult mai târziu, au înțeles cu nesfîrșită durere și revoltă că revoluția lor și viitorul lor s-au înnegrit de cîte mîini murdare le-au atins, le-au escamotat, le-au deviat și în cele din urmă ne-au arătat, ca unor copii, fața și dosul palmei goale: nu-i!

Cuvintele ce-i de făcut?, pe care cu atîta bucurie naivă le spuneam și le scriam mereu, ni se întorc iarăși pe buze, acum însă amare ca fierca. Ce Dumnezeu se mai poate face? Ce literatură adevărată s-ar mai putea scrie, dacă vor veni vremurile pe care le presimțim? O lună, două, tot ne pregătiserăm să devenim scriitori într-o societate de tip occidental, ne plîngam că va crește concurența, că nu vom putea scrie atît cît va fi de mare cererea de literatură, că ne va inhiba faptul că poți spune orice, totul... Acum, însă? Ce poate face un scriitor care are proiectele lui, care are nevoie de liniște și detașare ca să poată întui acel loc singular în care structura lumii și structura lui interioară coincid? Arta cere o finețe pe care vremurile brutale n-o permit. Și vremurile brutale nu pot fi puse-ntr-o paranteză de dragul eternității artei. Scriitorul, chiar cel mai nepolitic, vizionarul cel mai dus de pe lume, nu are de ales: trebuie să se implice. Nimeni, oricît de nepolitiv și de neputincios ar fi, nu va sta departe cînd cei dragi lui sint într-un pericol imediat: se va arunca în gîtul brutelor, și nu mai are nici o importanță că acestea îl vor zvîrli fără efort într-un

colț. Dacă libertatea comună este amenințată, scriitorul trebuie să renunțe la opera lui și să se alăture luptei tuturor. Deci, iată răspunsul meu la anchetă: literatură română va putea deveni în anii următori sublimă, chiar dacă va lipsi cu desăvîrșire.

Mihai ISPIRESCU :

■ LUMEA nu mai vine la teatru, iar mulți dintre autorii de azi se-ntrcăbă, derutați, ce vor scrie miine. După aplauze și ovatii prelungite peste 45 de ani, supraviețuitorii epocii au devenit autori și actori ai propriilor spectacole, derulate în piețe și-n parlament. Vedetele preferate, întîlnite odinioară numai pe scenă sau ecran, apar acum în balcoane ori pe acoperișurile unor instituții, de unde-și expun dramatice și radicale platforme. Entuziasmul e general, critica unanimă. Fețe nebănuite ale aecloși oamenilor au ieșit la iveală, fiecare mirîndu-se de celălalt. Mare șansă pentru scriitori, numai talent să existe. Slabe șanse pentru vedetarii de ieri, gata oricînd să se recicleze. Pentru că — incredibil, dar adevărat — privatizarea și economia de piață vor putea recurge la importul de capital, dar nu și la cel de talent. Se vor importa, cu siguranță, și piese de bulevard, care să întărească producția autohtonă în domeniu, dar va fi mai greu cu exportul acestora în condițiile concurenței. Interesul și dorința de a scrie teatru politic e de presupus că vor crește. Subiecte, slavă Domnului, la tot pasul. Numai să se lase luate din stradă și aduse în scenă.

O nouă generație probabil că va putea, în sfîrșit, să se afirme, fără să-și mai revendice titlul „de sacrificiu”, iar cea care-l are, proaspăt scăpată de sub satul cenzurii, nu va avea, sperăm, motive să-l regrete vreodată. După o rătăcire ce încă va mai dura, o căutare de sine ce, poate, îi va mai da convulsii o vreme, această generație va reîntra pe făgusul normalității, multumind cerului că a apucat clipa în care s-a poartă serie ce gîndește și cum vrea.

Dacă, pentru un timp, epoca sălilor arhipele pare a fi apus, strădania de a spune „adevărul și numai adevărul” își va da pină la urmă roadele, făcînd iar din publicul românesc unul de învidiat. Cum va arăta însă, teatrul de miine, asta cine poate ști?!

Totul depinde de cum va evolua cel de azi.

Constanța BUZEA :

■ CRED că aș greși dacă mi-aș duce gîndul, în orice direcție l-aș duce, pînă la capăt. Cum cred că iarăși aș greși înțelegînd ce se întîmplă în jurul meu, prîcind cu îndreptățită, de altfel, suspiciune, întrevăzînd cîte ceva, trăînd numai în choie sceptică. Sint un gust ciudat în toate. Un gust în parte necunoscut, și poate de aceea însoțit de îndoială. Nu-mi pot permite să gresesc în aprecieri, dar nici să mă iluzionez nu mă îndur, dar nici să-mi refuz accesul la speranță. Par a sta pe loc, în interiorul unei clipe mari, excepționale, clipă de la care aștept să-mi inspire, să-mi imprime un alt ritm, al ei, pentru noi toți, al ei pentru mine. Mă simt domirită-nedumerită la sunetul erodant al timpului celui firesc ce fisurează dureros de concret, absolutul, seninătatea acestei clipe eterne materne. Nu mă îndur să mă nasc, lăsîndu-mă antrenată, tentată a folosi fisura, a trăi expulzia, a-mi continua astfel calea, miraculosă întreruptă, spre stingere. Aparțin, deci exist? Am înțeles fără efort, dar asta nu înseamnă că și fără disperare, că această sintagmă este un lanus complex, adevărul ei e multiplu, în atîngere cu sufletul meu eliberînd un efect strălucitor, sau unul întunecat, între aceste extreme lipite nemăinecîpînd nimic. Ce vreau să spun, în fond? Fiecare din noi poate mărturisii de acum înainte modul în care a rezistat, în care a supraviețuit, în care a spus ori a tăcut semnificativ. Umilînța și frica ne-a marcat adînc, ne-a distrus firescul resorturilor omenesci, ne-a îmbolnăvit. Vom simți, voi simți încă multă vreme gustul umiliri și al îngrozirii chinîndu-ne în efectul unei îndelungi educații în direcția prudenței într-o atît de

mică măsură salvatoare. Am fost prudenți în vacarm, prudenți cu degetele tăiate, prudenți cu nervii întinși pînă la rupere. Prudenți sub reflector, într-un îndelung interogatoriu, prudența fiind fragilă și singura noastră, ultima noastră posibilitate de a ne apăra de cinismul bestial al puterii. Ce vreau să spun, în fond? Pentru sufletul meu și pentru sufletul vostru. Trebuie să sperăm în vindecare, chiar dacă nu ne vom vindeca toți. Trebuie să încercăm să aparținem acestei speranțe, pentru a exista în continuare. Trebuie să fim lucizi, judecători a tot ce se întîmplă și mai ales judecători ai propriei ființe. Ne trebuie, și mulți dintre noi o au, capacitatea de a recunoaște, cum și capacitatea de a ierta, fără a uita, fără a renunța la veghe de sine. Libertatea exterioară rămîne o abstracție atîta timp cît libertatea interioară nu încearcă să fie singurul remediu către vindecare. Eu cred că ne prinde bine fenomenul oricîte excese s-ar fi făcut în masivul publicistic din ultimul timp. Ne prinde bine în sensul că, în sfîrșit, măștile au căzut de pe atîtea fețe ascunse. Fiecare pasare pe limba ei pierde. Piere e un fel de a spune, desigur. Piere, adică se vede cum e fiecare cu adevărat. Piere, adică se delimitează definitiv, în ochii celorlalți, unei apartenențe. Piere, adică se desparte de rest, adică se izolează în minciună și ticăloșie, de față cu toată lumea. Ne prinde bine, deși rezistența noastră la cantitate, și puterea noastră de discernămint, sint nu prea mari, deocamdată. Dacă trecem acum printr-o zonă de criză în creație, așa cum se spune, eu înțeleg această criză ca o necesară perioadă de dezintoxicare. Criza de creație, să credem, e numai o pauză. Trebuie să ne lămurim. Avem acces la realitate. Realitatea ne convine, sau nu ne convine. Partea de adevăr din această realitate ne fascinează, ne obligă la a cumpăni bine ce și cum vom trăi de acum înainte. Partea de adevăr din această realitate, de pînde de fiecare din noi, fie că vom mai face artă, fie că nu. Criza de creație este, așa spune, o criză de timp, un impas în care am intrat cu toții, ca cititori. Cu adevărat nu ne vom mai regăsi puterea de a scrie, decît foarte puțini. Criza prin care se trece acum este similară, cred, în efectul ei imediat, acelei selecții pe care timpul a operat-o, înecî și sigur, de cînd lumea. Soarta literaturii române? Sint convinsă că nu peste mult timp vom avea ce citi. Nu ar fi decît semnul cel mai bun, dacă de la început apele s-ar alege, dacă de la bun început cei care vor scrie vor fi mai puțini, dar mai valoroși. Dacă s-ar alege apele în așa fel încît cei care au harul publicisticii, dar nu-l au pe cel al literaturii, ar fi fericiți să facă o presă românească de talie. Se scrie acum mai mult decît se poate citi? Se scrie, dar cum se scrie? E o cursă malefică din care vom ieși cu bine, sper. O cursă, de ce să nu recunoaștem, terorizantă, cu mult praf în ochi, cu răscoliri de terenuri și mîasme. Lucrurile trebuie să se așeze în marea lor firească, și oamenii la fel, de veghe în vindecarea de umilire și frică. Ce ciudat, să spun că noi avem, la ora aceasta, un tragic antrenament al foamei, al frigului, al răbdării. Un antrenament care, pe alt plan, ne poate ajuta să rezistăm, vindicîndu-ne mai rapid și mai frumos. Un antrenament care ne imunizează la rău. Sintem, cred, numai într-o criză de timp, la nivelul tuturor generațiilor, după o viață furată, după o sănătate psihică asupra căreia s-a apăsător sufocant atîta amar de vreme, reacția noastră fiind aceea de sete de a fi și de a ști, de a intra în propriul nostru destin, în propriul nostru adevăr, cu sete, cu nădejde, cu luciditate.

Platon PARDĂU :

■ ORICIT de banală ar părea afirmația, dar destinele literaturii noastre vor depinde, în primul rînd, de scriitori. De autori, deci. Majoritatea acestor scriitori trăiesc azi și unii dintre ei, nu puțini, îl au în spate și pe ieri. Departe de a fi un simplu joc de cuvînte, asta înseamnă că de unele blesteme nu vom scăpa ușor, iar de altele niciodată. Din prima categorie face parte blestemul de a fi fost o generație sub semnul războiului cel mai teribil de pînă acum. De aici, o literatură cu subconștientul populat de diverse stafii, pe o diagramă între fascism și „pohod na Sibir”. Ceea ce abia începeau să respire scriitorii interbelici (iată două titluri: „Gorila” de Liviu Rebreanu și „Noaptea de Sânziene” de Mircea Eliade) după război aveau să se constituie într-o atmosferă pe cît de grea de iluzii și utopii, pe atît de plină de toxinele lipsei de libertate. Scriitorul a trebuit mereu să nu uite. Nu-l așteaptă altceva în deceniile următoare. Sint de prevăzută alte „cărți ale memoriei”, situate pe ultima jumătate de veac și, din nou, separarea cosmarului de ideal. Va fi un nou ideal? Greu de spus. Totuși, un adversar va polariza mințile scriitorului român, dacă e să privim retrospectiv literatura și să nu ignorăm că a avut întotdeauna o tensiune de respingere. Vreau să cred că spiritul lui Caragiale își va continua beneficele infuzii, după cum moștenirea eminesciană va alimenta pe cît propensiunea spre mit, pe atît impulsul de a-l relativiza și demola.

Vor fi auzite glasurile noastre? Fără previziuni pesimiste, dar eliberați de servituții politice, sociologice etc., vom fi obligați interior să ne „restringem” la literatură. Adică să fim, pur și simplu, scriitori. Să fim dacă vom fi. Dacă am fost.

Vora

MEMORIALISTICĂ

Dublul concert sau o discuție la masa rotundă

LA masa din sufrageria voastră — masă rotundă la propriu — se adunau prietenii lui Mircea Vulcănescu în unele după-mese când ceva de lucru împreună. În adolescența mea am asistat la câteva asemenea întâlniri, unele de neuitat. Acolo l-am întâlnit și cunoscut pe Mircea Eliade care ne fascina, pe noi, tinerii din generația care o urma pe a lui: nu doar mirajul Indiei, ci și literatura fantastică pe care scria ne captiva, și nu eram departe de fi convinși că tot ce povestea în *Parpele* sau în *Noaptea la Seraphore* i se întâmplaseră aievea! Pe Dan Botta, măreț în gesturi ca un actor într-un teatru al Greciei antice și duios fără pereche în iubirea-i sacră pentru Eminescu, a cărui mască de bronz o ștergea el singur, în fiecare zi, cu o veche batistă de mătase aurie — tot la voi l-am cunoscut. De ce Eulaliile lui sînt uitate, nu pricep! La aceeași masă rotundă l-am cunoscut pe Mitu Georgescu, „doctorul fără arginți”, pe Ionel Gherea, modest și blind, profund ginditor, matematician subtil și pianist de înaltă virtuozitate; publicase *Le Moi et le Monde* — o carte care făcuse vilvă, acum tradusă în românește de Mariana Noica. Tot la voi l-am cunoscut pe profesorul Henri H. Stahl — deja celebru prin investigațiile sociologice rurale, ca și pe exuberantul Petru Comarnescu de care, ani de zile mai târziu, m-a legat o adîncă prietenie.

Dar, dintre toate întîlnirile din sufrageria voastră, mai limpede îmi amintesc acelea care aveau loc pe cînd se pregătea de tipar textul cursului de *Istoria Logicii*, a profesorului Nae Ionescu.

Asta se petrecea în 1940. La discuții luau parte Mircea Vulcănescu, Constantin Noica, Constantin Floru, încă una, două persoane, nu aceleași de la o sedință de lucru la alta, pare-mi-se unul dintre stenografi — căci, după cite știu, au fost mai mulți stenografi care au urmărit cursurile. Se puneau la punct paginile care urmau să fie dactilografiate pentru tipar, se căuta cuvîntul exact al profesorului confruntîndu-se notele, stenogrammele, amintirile nu îndepărtate ale celor care-i fuseseră studenți.

Dintre cei care luau parte la dezbateri mi-au rămas în amintire mai cu seamă Mircea Vulcănescu și prietenul său Constantin Noica. Ei doi mă impresionaseră cel mai mult prin capacitatea lor de a stăpîni scena, fiecare în mod cu totul deosebit. Mircea Vulcănescu era exploziv și scintilător. Constantin Noica aparent modest, cu zîmbetul pe buze, rămînea greu de urnit din ale lui; cu vocea aproape șoptită avea un fel de a ajunge calm, pe drumul cel mai scurt, la punctul său de vedere. Vulcănescu avea o capacitate amețitoare, enciclopedică de a aduce mereu noi argumente, avansînd neconștient către opțiunea pe care o propusese, cum spune undeva René Huyghe, dominat „par cette marche insatiable de la lucidité vers l'inconu, cette perpétuelle avance de l'esprit vers le possible”. Cred că dacă s-ar fi adînat argumentele aduse de Mircea Vulcănescu în timp de o oră pentru descifrarea unui cuvînt de manuscris, ne-am fi putut trezi cu treizeci de argumente deosebite, de unghiuri deosebite de abordare a intenției profesorului, și în acest timp, prin fața noastră s-ar fi desfășurat ceva ca un curs de gîndire universală. Abia termina cu o argumentație și parcă-l aud spunînd: Pe de altă parte... După care se desfășura o nouă argumentare, pornită dintr-un punct de vedere uneori atît de surprinzător, încît lumea rămînea uluită și nu putea face altceva decît să se bucure ascultîndu-l. Argumentația lui Vulcănescu nu ținea numai de pură logică, de o consecuție la ideile precedente sau la textul precedent

discutat (cum făcea Noica, întors întotdeauna cu fața la obiect) ci, firește, conștinindu-le pe acestea, se desfășura în același timp, fiecare în parte, pe cite o nouă construcție culturală, captivantă prin bogăția cu care se ilustra, prin trimiterile pe care le făcea în toate direcțiile. Pentru Vulcănescu părea o adevărată incintă dialectică să se sprijine și să afle alianțe în părerile, principiile, conceptele, doctrinele celor mai diverși ginditori — de la filozofii greci la scolastici, de la Părinții Bisericii la un Descartes, Kant sau Heidegger sau, părăsindu-i pe filozofi, să apeleze la mărturiile unor istorici, economiști, oameni politici, strategii și așa mai departe. Prodigioasa lui mecanică intelectuală se declanșa instantaneu, de cum apărea în mintea lui, de la el însuși ori din afară, o idee, oricît de subtilă, oricît de cețoasă. Ideea era smulsă la lumină, scuturată de nebulozitate și făcută să explodeze în toate direcțiile în care putea fertiliza. S-ar putea spune despre mecanica gîndirii lui Mircea Vulcănescu ceea ce Valéry spusese cîndva despre metoda lui Leonardo, și anume că, ajungînd dinaintea unei prăpastii, Leonardo nu se întreba: Ce-i de făcut?, ci desena podul care trebuia construit! La fel și pentru Mircea Vulcănescu: soluția exista în problemă, soluția preexistă întrebării; de vreme ce întrebarea se putea formula, ea conținea răspunsul. Întrebarea — care declanșa demonstrația și deschidea drumul către răspuns — intra, retoric, în structura intimă a demonstrației parcă numai din necesitate subsidiară, din necesitatea practică de convingere.

Spre deosebire de Mircea Vulcănescu, Constantin Noica avea alt mod de argumentare. Gîndul lui auzit urca treaptă cu treaptă, fără grabă, pentru a se opri pe terasa cite unei sinteze, rezumîndu-și gîndul filozofic într-un cuvînt de subtilă metaforă poetică. El nu cerea decît arar și cu rezervă parcă sprijinul unui Ioan-Gură-de-Aur, ori a unor enciclopediști, de la care nu aștepta decît exemple de perfecțiune formală. Sistemul său de expunere, structurat — să spunem — pe Platon-Kant-Hegel, era încheiat de la început fără fisură. Era, dintre toți pe care

Peisoj

O duminică aproape obișnuită

CIND aceste pagini vor ajunge să fie citite, ceea ce simt și scriu eu acum nu va mai interesa cu siguranță pe nimeni. Atunci toată lumea va discuta rezultatele preliminare și apoi definitive ale alegerilor, toată lumea va fi veselă sau tristă în funcție de acele rezultate, în funcție de felul în care au fost ele obținute. Ziua de azi, 20 mai, va aparține peste patru zile istoriei în aceeași măsură în care va aparține istoriei peste patru sau patruzeci de ani. Iar a aparține istoriei înseamnă a rămîne încremenit în trecut, ca o dovadă că a fost, dar și ca o dovadă că nu mai este.

Deocamdată, însă, ziua de azi nu s-a încheiat. Nici măcar nu s-a făcut seară. Este după-amiază, o după-amiază de duminică aproape obișnuită. După-amiaza unei zile pe care mi-am petrecut-o în întregime pe străzi. Nu este pentru prima oară cînd tensiunea sufletească se traduce pentru mine în ore de mers citadin, cînd gîndurile se lasă înlocuite de rigole, cornișe, ziduri, firme, etaje, garduri, vitrine, arbori, pietre de caldarim. De data aceasta însă străbat un oraș ciudat de pustiu. Cu excepția marilor cozi de la centrele de votare, lumea pare să se fi zăvorît în case și în seriale de televiziune. Nu știu de ce, și încerc să nu mă gîndesc la asta. Ceea ce contemplu și ceea ce încerc să înțeleg este chiar orașul care, așa, neaglomerat, se vede mai bine, se lasă privit, decupat din singurătate și subliniat de ciudata tăcere care l-a cuprins.

Cartierul meu, din preajma Gării de Nord, este format din blocuri sco-rojite sau nedate încă în folosință, vile demolate pe jumătate sau care n-au apucat încă să fie demolate, case arse sau ciuruite de gloanțe, clădiri monumentale neterminate și despre care nu se știe cînd și, mai ales, cum se vor termina. Acest mozaic, pe care forfota umană, valurile pitorescului și graba vieții îl maschează de obicei, apare în singurătatea politică a duminicii ca un straniu decor în care se pot imagina cu greu comedii. Și totuși, ceea ce te impresionează cînd umbli pe aceste străzi nu sînt — oricît de diverse și senzaționale ar fi — clădirile, formele fixe, ci valurile de murdărie care le înconjoară, care cresc și aproape se mișcă, asemenea unei pestilențiale mării, în jur. Grămezi de gunoale, cine știe dacă nu prerevoluționare, așteaptă la colțurile străzilor, ca niște coline printre care copiii se joacă, pe care șobolanii le escaladează și cărora primăvara le adaugă straturile succesive ale legumelor intrate în putrefacție: grămezi de gunoale, care au devenit atît de obișnuite încît aproape nu le mai vedem, sîr deodată în ochi în ziua neobișnuită și uluiesc prin incredibila lor forță și perenitate. Dacă prezența a mai mult de o mie de ziariști și a aproape tot atîți observatori politici veniți din toate țările lumii ca să ne vadă și ca să ne judece nu a fost suficientă pentru a convinge primăria să le stringă, atunci cine și ce le vor mai putea face să dispară vreodată? De altfel, de ce ar fi mai ușor de înfrînt murdăria decît totalitarismul, de ce ar fi mai ușor de reinventat fărăușul decît democrația? Sau poate cei care curăță singuri, noapte de noapte, perimetrul utopic al Golaniei ar trebui să curețe și restul orașului în numele purității pe care numai ei o mai susțin?

Mergeam pe străzi, prin singurătatea cartierului meu, printre gunoale și miasme, în timp ce în minte mi se învîrtea ca într-un carusel al descurajării refrenul „Vino, Doamne, să vezi ce-a mai rămas din oameni”.

Ana Blandiana

l-am cunoscut, platoniceanul deplin — și sa revendica într-aceasta! — iar în închipirea mea de atunci îl vedeam într-o mică piață, înconjurat de discipoli, în convorbiri academice, calme, certitudinea unui raționament impunîndu-se prin dialogul direct la obiect. Pe Noica l-am socotit, încă de pe atunci, omul certitudinilor cîștigate înaintea dialogului, prin meditație. Întrebările și le puse, răspunsurile și le dăduse în tăcerea lui. Din această cauză, atunci cînd spunea un lucru, acel lucru era deja trecut prin experiența gîndirii, în Agora sa lăuntrică. El știa lucrul pe care îl spunea. Mircea Vulcănescu căuta lucrul pe care vroia să-l spună, avansînd către certitudine, punîndu-și întrebările cu voce tare, desfășurîndu-și argumentele la vedere, răspunzînd provocator și cuceritor. Pe Vulcănescu interlocutorul îl excita intelectual. Pe Noica nu. Certitudinea lui Noica nu trebuia să se impună. Ea exista, se vedea limpede în oglinda gîndului, era de acceptat ori de lăsat. Noica zîmbea lăsîndu-l pe oponent — Vulcănescu sau altul — să spună tot ce are de spus, și în această îngăduință simțeam la el un fel de răbdare și asumare a disciplinei, a respectului față de dialog, după care, parcă ușor nedumerit că nu se înțelesese din capul locului evidența raționamentu-

lui său, spunea din nou ceea ce spusese mai la început, cu o nuanță nouă, urcînd chestiunea pe o nouă treaptă, fără concesi. Într-o împrejurare, Mircea Vulcănescu ar fi putut spune: „Poate că...”. Constantin Noica nu. Acest „poate” intra în dezbaterile intime, acolo unde apele se despărteau prin da și nu, pentru ca picătura să cadă așa și nu altfel. Raționamentul său nu semăna cu un copac cu mii de frunze fremătînd tumultuos în vînt, ca al lui Mircea Vulcănescu, ci îți era oferit asemenea unui briliant de o impecabilă limpezime, slefuit în geometrie desăvîrșită. Închidea briliantul în pumn, te lăsa să vorbești, se bucura și înregistra tot ce auzea interesant, admira speculațiile și interpretările pe care inteligența le construia, dar apoi părea să deschidă iarăși, moale, palma, invitîndu-te să te uiți încă o dată la briliant. Ai ceva de obiectat la argumentul meu? parcă te întreba. Spre deosebire de Mircea Vulcănescu, în jurul unei idei creînd imediat o constelație de consecințe spre care ideea se putea avînta dezvăluind energia ei potențială de difuziune, Constantin Noica întorcea fețele ideii arătînd, una după alta, ceea ce ideea conținea în sine (în sinea ei!) ca virtute de auto-dezvăluire, parcă menirea însăși a ideii.

Dezbaterile erau captivante și nu încercam să știu cine are dreptate: Constantin Noica, după fiecare controversă reluîndu-și punctul de vedere impecabil, pe buze cu un zîmbet de Budha care știe adevărul, sau Mircea Vulcănescu, de la un cuvînt reușind să construiască, în cîteva minute, o arhitectură culturală fremătînd pe din afară ca ornamentația flamboianță a goticului, pe dinăuntru plină de un spațiu pentru un imens conținut de gîndire și cultură universală, și cu sîgeata țîșnind spre o verticalitate transcendentă de o îndrăzneală neasemuită? Două ipostaze ale mecanicii gîndirii: una arborească, cealaltă de cristal de rocă! S-ar mai putea spune că demonstrația lui Vulcănescu era clădită pe apa care țîșnește din stîncă muntelui, în timp ce a lui Noica era limpede ca apa limpezită în budău, lingă izvor.

Era, într-adevăr, de neuitat pentru adolescentul care eram pe atunci să asist la spectacolul de dialog al acestor două dintre cele mai subtile și nobile spirite românești, două dintre cele mai ascuțite și pătrunzătoare inteligențe constructive — caldă și tumultuoasă a lui Mircea Vulcănescu, de-o sobră imperturbabilitate a lui Noica —, doi filozofi de cea mai înaltă clasă europeană, fiecare cu propria sa înclinare temperamentală, amîndoi de-o absolută bună credință și de-o nemăsurată bună-voință în a dăru.

Pe privilegiu!

Ștefan J. Fay

— fragment dintr-o scrisoare —

Magda CÂRNECI

Sora mea siameză

Acolo am stat pe banca veche și verde în parcul iernatic, gîndindu-mă a mia oară la mine haine pustii și la condiția mea de femeie femeie, printre frunzele innegrite și putrede în umezeală întrebîndu-mă la nesfîrșit în delir unde s-au dus chipul meu de fetiță și chipul meu de adolescentă și chipul meu invincibil perfect ca o monedă nouă de aur intr-o

vitrină de diamant, cunună înflăcărată de ingeri într-o bunăvestire angelică și puritană, chipul meu ca o hologramă scinteietoare a lunii fulgerător proiectată în subconștientul cosmic și trist, fața mea de lapte fața androgină și fața de glorie picătură de apă preschimbată împotriva voinței în cascade piraie și fluvii fulgerînd în lumina amiezii către un ocean rece și abisal, chipul meu și legănător de lacuri de munte din care țîșnesc vineți zori apoi curcubeie frenetice și aurore polare boreale, oglinjoară de buzunar în bluza tinerei mame udată de lapte

cum te-ai preschimbat vertiginos în somptuoasă oglindă cu ape de aur reflectînd mulțimile în delir și fluvii și sori într-o sală de dans în care nu-i nimeni, unde s-au dus, cum s-a pierdut, în ce s-a vărsat?

Privind împrejur bancă verde pămînt umed și negru pătat de murdărie zăpadă aproape năroii chipul meu repetîndu-mi mereu femeie femeie femeie neînțelegînd nevenîndu-mi să cred femeie mirîndu-mă încă o dată femeie stare de agregare femeie uniformă uzată cu care încă nu m-am obișnuit, așa cum în copilărie mă uimea existența fetițelor jucării blonde brune invidiate sfere aurii îngerești imposibilă spumă de portocale în care sfera mea neagră nu putea să pătrundă, mă uimea existența femeilor mari și atât de frumoase zeițe în hlamide de purpură iar nu lumea bărbaților, ele de pe un munte înalt de departe mă chemau cu semne magnetice respingătoare ca niște cutii bine închise

negre și roșii din catifele și mătase, scoici moi și periculoase, dar ce ascundeau înăuntru?

Pe banca veche și verde acolo am stat încercînd să-mi reamintesc între arbori parcului negri și umezi între triști funcționari, batiste pierdute resemnate bătrîne cu lucioase landouri resturi carbonizate de foc, lemne verzi arzînd stîlșe cu apă cite un bărbat singuratic femei, femei tinere și feroce chioșcuri de dulciuri fete fetițe negru pămînt pete de zăpadă murdară și aceeași neînțeleasă mirare

femeie femeie femeie de ce să nu mă impac cu trupul acesta să nu mă îmbrac cu lumea aceasta spumă de portocale soră siameză femeie imensă și copleșitoare dansatoare de stradă trandafir cu un milion de petale de catifele și mătase să intru în cutia misterioasă minune pătimașă și respingătoare ce n-am, ce-mi lipsește?

Acolo am stat. Prin fața băncii mele a trecut atunci o femeie tină și frumoasă, o femeie mult prea frumoasă, o doamnă brună și tină și nebunește în transă pilitură de fier magnetizată incendiată felină m-am luat după ea pe alei printre arbori negri și umezi frunze uscate prin parcul vast și iernatic pe străzi, mi se păru că-mi amintește ceva imi oferă ceva însă ce? mi se păru că mă cheamă imi promite ceva ceva mai prețios ca rușinea mea înfîntă urmîrînd ceva aidoma mie însă mult mai desăvîrșit. Și n-am mai văzut-o. Am pierdut-o pe străzi. Am căutat-o ca un tînăr iubit ce-ți zărește prima oară perechea în mulțime

și-i recunoaște părul și zîmbetul pe o mie de fete ca într-o oglindă spartă în milioane de cioburi în oceanul de chipuri. Am căutat-o ca un iubit deși mult mai cast, mai inexplicabil.

Femeie, femeie, ce cauți ce-ți amintește doamna brună și tină? cauți tot o femeie ce-ți ascunde sora ta siameză, dansatoare de stradă, trandafir cu un milion de petale albastre și orbitoare în cutia misterioasă o femeie imensă și mintuitoare ce-ți promite lumea femeia?

Grădină noptatecă

Trecînd de cimitirul uitat prin orașul pustiu în grădină printre dale de piatră în întunericul cald tu care nu mă credeai te îndoi ai de cuvintele mele iadul meu înflorit pierdut între echere și cărți în noaptea nemărginită de vară vrînd să mă pierzi, pe cărări și boschete iar eu urmîndu-te palid învăluit doar în mîhnirea mea uriașă printre flori și întunecate frunzișuri

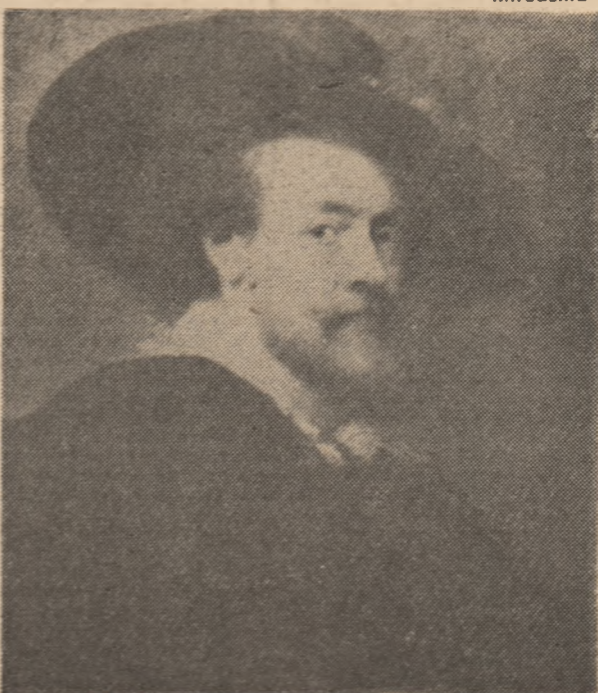
în atîta aromată mireasmă duhoare m-ai întrebato: cum vorbește glicina? dar iasomia? dar caprifoiul?

picături vineții luceau pe frunze verzi innopitate fețe umbrite, ochi foșnitori, limbi răsucite și crețe unduiau șopteau vorbe confuze întunecate, murdari minjiți de cuvinte străine coboram din iubire iubire pat maculat al lumii acesteia pe alei printre boschete și grele parfumuri în întuneric

dar crinul ce cîntă? albăstreaua ce spune? dar nalba? gunile lor vîrgate alb roz și albastru își aratau dinții lucitori adîncul traged și umed şușotînd chicotînd ușurașce prin țesătura de aromă și noapte

îți traduceam șoptind hohotînd în vocale colorate și sferice aromate vocale murmurînd unduînd înălțîndu-se iubirea care nu e niciodată rotundă aromă care uită mereu

și înflorînd luminează o clipă fulgerător și se indepartează Tot nu credeai: dar laleaua cum uguiește? liliacul cum ride? ce șoptește mereu trandafirul? în întunericul cald atît de aproape departe de tine îți uguiam îți cîntam așteptînd atînsă să fiu de o înălțată tulpină sîrnată de polen și stamine dar ana cum înflorește? cum dă în floare magdalena, maria? cum luminează marta, cristina? cine le culege mireasma?

Rubens — autoportret

Să-ți întonez o melodie vegetală a bunătații să-ți reamintesc cea veche limbă verde florală cu care odată mă înfloreai dulceța luminoasă de atunci cine ar putea-o rosti? cînd eram precum crinii liliacul lalelele și înfloream uniți în grădină, tu eroi tulpina înaltă și aspră eu eram caliciul tău purpuriu

tu erai înflorescența lumina eu eram strălucirea înflorescența și în vibrații aurii albaștri roșietice, în mirosuri pure și sunete

vorbeam simultan cu bujorul stacojiu al pămîntului cu narcisele astrelor cu orhideea învalte ale galaxiilor iubire care miști nemișcarea care înfloresți vidul pe alei printre boschete în întuneric uitaseși nu mai credeai mă întrebai ce întonează magnolia? dar mușcata? verbina?

ce se petrece-n corole? urcușuri lupte căderi strigăte de extaz și de ură, poate imnuri și rugăciuni iar în afară tu vezi doar o față strălucitoare un dar gratuit înflorit pentru nimeni ofrîndă pe care o mină vastă de aer sau o mină de oase și carne o ia între degete și-i smulge încet indiferentă petalele

Pe alei labirintice în întunericul cald ca o celestă cavemă te conduceam prin grădină învăluită doar în mîhnirea mea uriașă cînd din boschete și frunze mîi de voci s-au înălțat peste noi

voci ușoare moi aromate, voci albastre aurii roșietice fragede voci rugîndu-ne cerîndu-ne blind dezbrăcați și curați să urcăm din nou în iubire iubire punte incandescentă din iad înflorit eu să fiu bucata umedă de pămînt răscolit în care tu să sădești adînc semințele mlădele tu să fii iar tulpina verde și aspră lumina

coborînd în întunericul cald eu să fiu iar caliciul, corola purpurie și primitoare strălucînd în incandescența unirii unică înflorescență să fim din care să imbobocească orice buchet orice floare Fericit este locul pe care mina ta l-a săpat pămînt de flori înălțat subțiat în care iar să răsărim împreună după lume, orașul pustiu, în luminoasa grădină

Ana Ipătescu de bloc

În șalvari, pe ieftine covoare de iută, printre șervețele pătate rest de piine și pahare golite cum predica adormită în șoaptă cu vocea ta mică galeșă ca pentru creierul

al unui bărbat clopoțel de mătase pe grumazul tare mic revoluții de cameră răscoale trupești imaginare

și alte tandre vedenii, pe cînd ei se împiedicau de covoare

cădeau se înălțau cu pași de-o comică măsură mai desfăceau o sticlă de vodcă în întuneric la marginea sălbatecă a orașului în apartamentul tău gol cu cărți și ziare aruncate pe jos unde numai mama mai îndrăznește să mai facă curat între două vizituri două lupte cu pictori poeți cerșetori beizadele ană ipătescu de bloc, pașoptistă cadînă.

cu ochi negri verzi albaștri și triști de mumie proaspăt pictată de icoană eretică de femeie fatală cu sini mici prea mici pentru lumea cea mare nuri grații artificii paiete risipite în cafenele oftînd alintîndu-te scriind despre mame surori femei de serviciu și tinere doamne despre linii de plutire și blindaje finale și celălalt și verbe aduse și hipermaterii și despre mizeriile unei tinere studente sărace

te inchipuiai de pe acum în parnas pe nori de aur și purpură

Între eroi civilizatori ingeri triști și madone pe un soclu de azur și adorație mută cu un copil de hirtie în brațe

Iar dintre alinturi și invective, din boli inchipuite zorzoane și catifele să se scurgă un straniu iz de singe sevă sudoare

cîntec de leagăn și luptă, marș funebru, apă de colonie și lege morală tu, profesoară șomeră muzeografă ingineră soră de

Iar profesoară între două navete două autobuze stații de gară și trenuri, retrasă și totuși magnetică, îmbrăcată și dezbrăcată,

vicioasă și totuși copilă, ca un adevăr cu două tăisuri precum coborîrea duhului în fecioară, mumie proaspăt pictată,

cu vocea ta mică cu gura ta senzuală, vestală mondenă a

vorbei mama rînișilor inchipuiților sophia unui cîrd de poeți șleampătă și totuși fatală ană ipătescu de bloc, optzecistă cadînă, elenă lipsită de troie, ană fără manole, marie fără noroc

ca să ne tulburi somnul inconștientul duminicile cu legile tale trăsnete descoperite în sanatorii din munți despre ultramaterie și destrămarea în roiri a culturilor putrede despre verbul ucigător și răul care nu, nu există

există doar libertatea și o tăcere asurzitoare și accelerarea prin vers a sfîrșitului lumii

proorociță de vestiar sperietoare cu toane materne apărîndu-i pe nenăscuții poeți și martiri în devălmășie de neamuri în apartamentul tău gol de la etajul final unde va

la marginea orașului unde încetează speranța, aiuntă și șleampătă, manechin de elită, rug năting și copertă

de revistă pagină aruncînd cocoloși de hirtie scrisă mărunt

ca pe niște fabuloase torpile în gura leviathanului care se cutremură de plăcere și ris și te mingie mică pasăre colibri șuie și nostimă clopoțel de mătase pe grumazul tare al fiarei

ce roșii tă-s buzele ce scînteietori îți sînt ochii ce vastă ești și ce bună cum stai pe scaunul de fier înroșit și oficiezi grațios revoluții de cameră la etajul ultim în cer între pictori poeți orfani nenăscuți beizadele la marginea universului primînd mulțimi cu venele larg

și căldura ta imbiitoare să miște brusc pietrele cubice ale piețelor acele locuri care uită, uită repede, să păteze cu roșu

zidurile orașelor și seninul piraiei vîrsîndu-se în oceane într-un mod enigmatic cu o picătură de singe insidios să ne salveze

ană ipătescu de bloc, pașoptistă cadînă.

Mihai Spăriosu

SĂ Încep cu o amintire personală, nu lipsită de o urmă de nostalgie. Acum un sfert de veac și mai bine, reveneam la catedra de engleză a Universității din București, de dată nu ca student, ci ca tânăr și în-pător cadru didactic. Era, imi dau seama mult mai bine acum, după scurgerea placabilă a anilor, o mare onoare și o mare plăcere intelectuală. Ana Cartianu, egalabil conducător, inițiator și planificator intelectual, a reușit în cursul anilor acei, într-un timp relativ scurt, să convingă o excelentă echipă de cercetători și dascăli, care ar fi putut să stea în timiditate, fără complexe, alături de departamente de acest fel din toată țara. Erau în fruntea acestei echipe cei doi străluciți shakespearieni și filologi Ion Duțescu și Leon Levițchi, erau acolo reprezentanți ai lingvisticii istorice: Irgil Ștefănescu-Drăgănești și Edith Iavici, erau talentați animatori și instructori, ca Ion Aurel Preda și Getta Dumitriu, printre lingviștii moderni D. Sănuțescu și Adrian Nicolescu — și alții încă. Era mai ales o splendidă generație în care cu Ștefan Stoescu și regretata Lily Bucur, cu Domnica Sterian, Ioana Onescu, Domnica Bottea și destul alții alături pe care nu-i mai pomenesc aici, și mai fi de spus că nume azi proeminente ale științei literare internaționale ca Sorin Alexandrescu și Matei Călinescu au descins nu numai din școala compari-tistică a lui Tudor Vianu, ci și din an-listica românească, așa cum o concepuse și o condusese Prof. dr. doc. Ana Car-tianu. Circumstanțele istorice ale comu-nismului din România au făcut ca, din nenorocire, această școală care ar fi pu-tut face destulă cinste micuței culturi rom-pato-dunărene să se risipească în par-țe, dar oricum să nu poată ajunge la de-lină înflorire.

Acum un sfert de veac deci, cînd mă lăturam și eu acestui grup select, era student în ultimul an Mihai Spăriosu, care apoi imediat mi-a devenit și coleg de ca-tedă. Era o clară promisiune științifică și teoretică, iute la minte, original și ne-rupus, înclinat spre fantazie, boemă și li-teratură. În 1971 a părăsit țara pentru stu-ii în America, obținînd înțil un maste-rat de la Universitatea Tulane (din New Orleans) iar apoi, în 1977, la Universitatea Stanford (California) un doctorat pentru care se pregătise, printre alții, cu Linden-berger, Gérard, și mai ales, René Girard.

A fost apoi vreme de doi ani bursier post-doctoral Mellon la Universitatea Cornell, deținător al bursei Humboldt (a lucrat la Universitatea Konstanz cu Jauss și Iser), și lector sau cercetător rezident pe pe-riode mai lungi sau mai scurte la San Diego, Columbus, Antwerp, Paris, la Prin-ceton și Yale, printre altele. De mai mulți ani încoace este profesor titular la cate-dra de literatură comparată a Universi-tății Georgia, din Athens, Georgia. Publi-cațiile și producția intelectuală i-au fost pe măsură. Mihai Spăriosu este co-direc-torul seriei editoriale *Cultura Ludens* a editurii John Benjamins, directorul noii serii editoriale *Margins of Literature* la SUNY Press din Albany, New York, au-tor a trei cărți și numeroase eseuri. Ajuns acum la maturitate creatoare, Mihai Spă-riosu elaborează o adevărată filozofie a culturii în care antropologicul, istoricul, literarul și filozoficul se combină fruc-tuos. Stă mărturie volumul *Dionysos Re-born* (Renașterea lui Dionysos) care poar-tă subtitlul „Joc și dimensiune estetică în discursul filozofic și științific al modernității” (Cornell University Press, 1989, 316 pp.). Poate nu e inutil să amintesc că edi-tura aceasta este, nu numai foarte presti-gioasă, dar se și specializează în cărți cu accentul pe critica civilizației contempo-rane, menite mai totdeauna să provoace și să stîrnească opoziții și controverse. Chiar de așa natură este și cartea — de altfel de o copleșitoare erudiție — a lui Mihai Spăriosu.

Prima jumătate din *Renașterea lui Dio-nysos* se referă la filozofie și arată că în secolele 19 și 20 se confruntă în civilizația apuseană două concepte ale jocului. Unul rațional/mediat, tînde pur și simplu să mlădieze și să îmbogățească raționalis-mul și empirismul gândirii vestice; ace-s-ta se exprimă mai ales în scrierile lui Kant și Schiller. Al doilea concept al lu-dicului are rădăcini arhaice, pre-raționale, e bazat pe violență și nu-și ascunde atracția spre relațiile de putere; îl găsim mai ales în filozofia lui Nietzsche și a urmașilor săi, la Heidegger, de pildă. Dia-lectica și interacțiunile acestor două mo-dalități ludice sunt examinate cu subtilă pătrundere de Mihai Spăriosu la gînditori mai recenti cum ar fi Eugen Fink, H. G. Gadamer, Gilles Deleuze și Jacques Der-rida.

PARTEA A DOUA a cărții lui Spăriosu afirmă cu îndrăzneală că pină și discursul

Trapez

CCCIV

1503. — Viața e tristă, mi-a spus el. Caută ceva cu care s-o poți duce într-o veșnică beție.
M-am îmbătat cu universul.

1504. Dacă, printr-un miracol grotesc, presiunea atmosferică de la suprafața planetei nu s-ar mai exercita asupra unui individ, omenirea s-ar pomeni în fața unui monstru.
În ordine morală asemenea fenomene s-au petrecut.

1505. Fiu al unui arhitect, m-aș fi încumetat să fiu arhitect.
Fiu al unui aviator, m-aș fi încumetat poate să fiu aviator. Fiu al unui poet, nu m-aș fi încumetat să fiu poet.

1506. Focul îți mai îngăduie să te joci cu el. Timpul, nu.

1507. Cei care împart dreptatea mai greșesc uneori. Cei cu nedreptatea, niciodată.

1508. — Tare aș fi curioasă, își spunea vedeta de cinema, cu cit își plătește monstrul din Loch-Ness agentul de publicitate.

Geo Bogza

științelor este în fond modelat de concep-te, prejudecăți, imagini, înclinații și nu e chiar așa de obiectiv, mimetic, neutru și incontestabil cum ar vrea să ne convingă ideologiile moderne. După Mihai Spăriosu, jocul intervine fie ca obiect, fie ca ma-trice organizatoare la biologi ca Darwin și Bateson, la psihologi ca Spenser, Freud și Piaget, la matematicieni ca René Thom. Într-un capitol extrem de fascinant, Spă-riosu demonstrează cum părinții fizicii moderne, Max Planck, Einstein, Heisen-berg și alții de aceeași talie au recunos-cut ei înșiși rolul jocului și al esteticului în opera lor științifică. Aș mai adăuga eu aici, teoria modernă a haosului, pe care Spăriosu nu o examinează, confirmă și mai bine teoriile sale.

Renașterea lui Dionysos se referă la secolele 19 și 20. Se află în curs de apari-ție volumul următor al aceleiași proiect filozofic *God of many faces* (Zeu cu mul-te fețe), în care sunt investigate rădăci-nile clasice ale raportului între joc, mi-mesis și putere în cultura greacă, de la Homer și presocratici, pină la tragici, Platon și Aristotel. Sursele socioistorice ale celor două tipuri de ludic sunt mai pregnant subliniate aici, pe urmele lui E.R. Dodds, Eric Havelock și Walter Bur-kert. Totodată, apar mai clar orientările ideologice ale acestui critic al oricărei ci-vilizații bazată pe putere: îi găsim rădă-cinile în utopismul anarho-pacifist gene-rat de California anilor șaiszeci, nu fără cite o vagă umbră de misticism areligios pe alocurea.

Mihai Spăriosu nu are în cărțile sale referiri la gînditori sau scriitori români (cu excepția lui Mihai Nasta). Cu toate acestea, orice cititor familiarizat cu dis-cursul intelectual-cultural român va fi in-trigat de analogii și ecouri: asociația cu Lucian Blaga și cu Ștefan Lupășcu se im-pune imediat, dar mi se pare că nici Geo-rge Călinescu sau Eugen Lovinescu nu sunt prea departe de modul său de gîndi-re, după cum eu unul am fost frapat de cutare asemănări cu Lițeanu sau cu Mihai Șora, autori pe care, am impresia, Spă-riosu nici nu i-a citit: cu atît mai intere-sant.

Oricum, este limpede că deși Spăriosu se vrea numai cronicar și exeget al unor moduri de gîndire, el argumentează impli-cit că natura societății și gîndirii umane este multipolară și fluidă, și că trebuie să respingem simplismele unui determi-nism mecanic și materialist. Personal, sunt în dezacord cu multe din premisele și concluziile lui Spăriosu. Valorile cen-trale ale existenței sociale și individuale sunt după părerea mea altele: frica pe de o parte, abundența și creativitatea pe de alta, deschiderea spre transcendent în iarăși alt sens. Dar n-aș vrea să neg nici profesionalitatea lui Spăriosu, nici, mai ales, să intru în dezacord cu felul ad-mirabil în care teoria lui pledează pentru rolul central al libertății și al frumosului în orice existență umană.

Virgil Nemoianu

„Tată, de ce te-ai făcut simplu profesor?”

ALINA FLOREA : Cine ești tu, Raluca Neagu ?

RĂLÚCA NEAGU : Sint elevă în clasa a șasea, la o școală din Bacău, imi plac culoarea roz, zăpada, ciocolata, și scriu poezii...

A. F. : De cînd scrii poezii ?

R. N. : De la nouă ani, atunci am scris prima mea poezie care se numea „Cră-asa”.

A. F. : Mi-ai spus cîndva că ți iubesci mult pe Ana Blandiana și pe Mircea Dinescu...

R. N. : Mai ales pe Mircea Dinescu — re-un iepure care sare din el... și felul în care a tratat vechiul regim, cu un mor unic, din care și un cititor de poe-zie din străinătate putea să-și dea se-a-ma de situația din țara noastră.

A. F. : Unde ai găsit poeziile ?

R. N. : Unele le-am găsit în biblioteca tatălui meu, și după ce d-l Dinescu a fost „interzis” mi le-am „procurat” cum m-am putut, am ascultat la „Europa li-beră”...

A. F. : La „Europa liberă” ? La 12 ani ?

R. N. : Da...

A. F. : De cînd ascuți „Europa liberă” ?

R. N. : De cînd eram mică, de la vreo cinci ani.

A. F. : Totuși, mi se pare ieșit din co-mun — un copil de cinci ani, chiar și unul de 12 nu prea are preocupări în această direcție. Și ce înțelegeai, și cum telegeai ?

R. N. : Totul a început cu o mică ge-zie — de ce nu puteam să-mi cumpăr ocolata, să zicem, din comerțul socia-list, de multe ori i-am reproșat tatel de ce nu s-a făcut milițian sau șofer pe IR, de ce s-a făcut un simplu profe-sor... Nu înțelegeam de ce nu se „găseș-că” mama imi povestea că „înainte” se găseau” și eu gîndeam în mintea mea că copil — de ce acum 5 ani puteai „găsi” și acum nu se mai poate ? Cred că foarte mult a contribuit și atmosfera

din familie. De obicei părinții își trimit copiii în camera lor cînd se discută lu-cruri „serioase”... însă părinții mei au av-ut încredere în mine. Mai știam că nu trebuia să spun în sat ce aud în casă.

A. F. : De ce ?

R. N. : De obicei nu deschideam discu-ții de genul acesta... pentru că știam că se poate întimpla ceva rău, aflasem deja de securiști.

A. F. : Și nu ți-a fost teamă să scrii poezii ca, de exemplu, Moarte dublă ? : „Să încercăm să vedem nebunia / Ca pa-sărea Trilurii... / Ochii aleargă prinși de / Viață. / Copacii mor în scame / Pro-portionate / La spectacole de 5 lei / Așteptare într-un spital / De rinichi nebuni după / Conjușări valorificate / Ale tim-pului. / Așteptăm moartea ! / O, măga-rule cu șapca natală, / Mor !”.

R. N. : Da, e scrisă în primăvara lui '89 — vremuri grele, ca și acum 5 ani. Credeam atunci că prin moarte, o anu-mită moarte, vom putea scăpa — am pus moartea ca un fel de vis ; nu moarte în adevăratul sens al cuvîntului, ci ceva care să ne salveze din calvarul acela... și pină la urmă a fost moarte...

A. F. : Vrei să povestești cum ai trăit zilele acelea ?

R. N. : Începînd cu ziua de 18 decem-brie am stat tot timpul cu urechea lipită de aparatul de radio, eram deja în va-canță — eram îngrozită ; am visat cîteva nopți la rînd multă zăpadă înrojită, care ne acoperea. O cumplică senzație cînd am auzit că se trage în oameni acolo, și mai ales în copii, copii care n-au avut nimic de-a face cu Ceaușescu — puteau ei să-l dea jos ? Cîtă putere aveau ei în pumni ? Nu puteau să-i facă nimic... Eu cred că cel mai mult ne-a ajutat încrederea în noi, și-n cel dinaintea noastră. Și atunci am pornit la luptă cîntînd. Apoi, pe 22 decembrie am ieșit toți trei, eu cu mama și tata, afară... Nu înțelegeam de ce nu ieșea lumea, doar „scăpasem”, nu ? La urma urmei, nu mai conta nimic.

A. F. : Și acum, după aproape trei luni ?

R. N. : Înainte era harababură, acum... tot harababură. Înainte era o mascaradă de nedescris, toți băteau din palme ; și eu simțeam că mulți îl urau, în secret, pe... știi tu cine, dar băteau din palme. De frică. Însă mai auzai șoapte pe la colțuri... Și eu șopteam împreună cu o prietenă.

A. F. : Despre ce vorbeați ?

R. N. : Discutam politică. Spuneam bancuri despre și cu „purcelușul” cel mare și „purcelușă” — așa le spuneam eu ; îi „analizam” greșelile gramaticale și spec-tacolele grandioase „Cîntarea României”, etc.

A. F. : Ți se părea normal să discutați politică ?

R. N. : Da, bineînțeles !

A. F. : Dar acum ?

R. N. : Acum toată lumea face și dis-cută politică.

A. F. : Și tu ?

R. N. : Pentru mine nu e ceva nou, însă...

A. F. : Însă ?

R. N. : Eu am stat, ca toată lumea, noapte de noapte la televizor, eram feri-cită, dar la un moment dat mi-am dat seama că mulți se bat pentru putere. Și atunci m-am scirbit... Nu vreau să dau nume, chiar dacă e democrație...

A. F. : Îndrăznesc să aflu care este op-țiunea politică a Rălucii Neagu ?

R. N. : Nu știu cit de clar e conturată. Mai întîi, știam de la bunici că „înainte” au existat mai multe partide, dar tre-buie să-ți mărturisesc că am fost luată prin surprindere cînd am văzut atîta, cum să-i spun, efervescență politică. O puzderie de partide apărute peste noap-te — ce să-l faci — obișnuința cu unul singur... Oricum e nevoie de aceste par-tide.

A. F. : De ce ?

R. N. : Pentru că dacă e doar unul sin-gur, riscăm să ajungem... poate la o altă dictatură. Cred că mulți trăiesc cu a-

ceastă spaimă. Să luăm de exemplu, pro-blema F.S.N., unde sint foarte mulți oa-meni inteligenți, dar care nu spun ce vor ! D-l Iliescu a fost de foarte multe ori întrebat ce politică duce, și a ezitat să răspundă. Pentru mine a fost un semn de întrebare de ce nu și-a precizat punc-tul de vedere politic decît foarte tîrziu. Dacă Frontul va cîștiga alegerile, cum cred că se va întîmpla, riscăm o politică pro-comunistă, și n-ar fi bine... Mai este adevărat că un om care zîmbește tot timpul ar trebui să inspire încredere, însă aș vrea să vină o vreme cînd să nu se mai spună : „românii sint toți pătați și toți latră”... În afară de faptul că vor-bim fără teamă, nu cred că s-a schim-bat ceva. Colegii mei imi scot ochii cu decretule semnate de d-l Iliescu, fără să înțeleagă că oricine altul în locul lui ar fi făcut la fel. Oricum, și la ei e ches-tie de influență din familie...

A. F. : Cît ești de increzătoare în clipa de față ?

R. N. : Pot să-ți spun cît de neîncre-zătoare sint. N-am încredere în d-l Ilies-cu și în d-l Silviu Brucan — amîndoi sint inteligenți și periculoși... Deci, sint în o-poziție, cum s-ar zice...

A. F. : Ai auzit rostindu-se cuvîntul „dizident” în legătură cu poeziile tale ?

R. N. : Da, de fapt m-am considerat dizidentă. Într-un fel... Există o mină de oameni care le-au citit : Ana Blandiana, M. Cărtărescu, N. Manolescu, N. Martin, ele nu puteau în nici un caz fi publicate — dar eu consider că aceasta a fost for-ma mea de protest... și faptul că nu mi-a plăcut să fiu pionier — nu m-am dus la nici o „activitate”.

A. F. : După 22 decembrie ai mai scris ?

R. N. : Nu, doar niște note de stare. N-am putut să scriu nici un vers... Cu alte cuvinte, nu pot să fiu un bun poet ocazional, nu ?

A. F. : Consideri că exprimi opinia unei generații ?

R. N. : E greu de răspuns la o aseme-neă întrebare... În această clipă nu con-sider că exprim opinia unei generații... dar cred că cel mai bine ar fi să vorbim despre aceste lucruri după alegeri... sau peste patru ani... poate că atunci se va vedea dacă am exprimat sau nu opinia unei generații.

Interviu realizat de
Alina Florea

Romanul sentimental (romance)

SUBIECTUL prezentului articol nu era considerat în Statele Unite, până mai deunăzi, demn de atenția unui prestigios săptămânal literar, ca **România literară**. Romanul sentimental e un gen „vechi de cînd lumea” (sau cel puțin de la romanul curtean medieval, ca să ne limităm la vestul european și la epoca post-antică). Definit recent ca „o naratiune despre o femeie și un bărbat care, în ciuda conflictelor dintre ei, recunosc atracția specială care-i unește și reușesc să învingă ceea ce-i desparte și să înțelemeze o legătură durabilă”,¹ genul, să-i zicem, „romantic” („romance novel” în engleza americană) a cunoscut în ultimele două decenii o explozie de popularitate de care comentatorii serioși ai fenomenelor culturale încă nu s-au ocupat cum se cuvine. Aceștia discută adesea foarte savant (folosindu-se de modele semiotice sau naratologice) semnificația socială a emisiunii de televiziune pentru copii „Omul-Liliac” („Batman”) sau presupuziile logice și ideologice pe care se bazează romanul politist („detective story”), dar ignoră suveran naratiunea de tip romantică care e citită de multe milioane de cititori în toată America și — în traducere — de alte multe milioane și dincolo de granițele ei.

Două prejudecăți care fac ravagii printre **intelligentsia** americană de azi explică această ignorare mai mult sau mai puțin deliberată. Una e de ordin estetic: literatura în cauză ar fi lipsită de subtilitate și de complexitate; facilă și vizînd exclusiv un public semi-cultivat, ea nu ar merita atenția criticilor serioși. A doua e de ordin politic: tematica amoroasă, orientată spre armonia cuplului și culminând cu uniunea durabilă dintre parteneri, eventual în vederea întemeierii unei familii, contravine preceptelor feminismului militant, foarte puternic azi în lumea universitară americană și nu numai, și care promovează un raport mai conflictual între sexe și realizarea femeii prin carieră profesională mai degrabă decît prin familie. Disprețuită estetic ca „trash” (gunoi) și censurată politic ca inadecvată momentului istoric actual, literatura romantică s-a lăsat constant în umbră. Dar ea prosperă în această umbră în proporții care ar trebui să dea de gîndit tuturor observatorilor lumii literare americane de azi, fie ei estetizanți sau feminisți. Ca una ce am păcătuit eu însămi, cel puțin în parte, prin ambele prejudecăți de mai sus, mă simt în măsură să privesc fenomenul cu obiectivitatea necesară după o experiență de cititor sistematic de „romance” de circa un an.

Cîteva detalii privind amploarea comercială a fenomenului. Se estimează la 600 de milioane de dolari anual valoarea vânzărilor de „romance novels” în momentul de față, ceea ce ar reprezenta între 25% și 60%, după diverse surse,² a pieței de carte — format de buzunar („paperbacks”, sau tip „Biblioteca pentru toți” din România copilăriei mele). Diversele edituri care se specializează în acest gen în S.U.A. (Avon, Bantam, Charter (Berkeley Publishing Co.), Dell, Jove (Putnam's), Leisure (Dorchester Publ. Co.), New American Library (Signet), Pocket (Simon and Schuster), Warner și Zebra (Kensington Publ. Co.)³ și care își au, mai toate, cartierul general în New York City, publică circa 100—120 de titluri, lunar, cu un tiraj între 50.000 și 700.000 de exemplare fiecare. Aceste cărți cu coperte stridente reprezentînd în genere un cuplu îmbrățișat (mediocritatea estetică a copertelor e în bună măsură responsabilă, după părerea mea, de reputația de lipsă de gust a textelor dintre coperte, adesea infinit mai inteligente și mai delicate decît ce-i pe „firmă”) costă între \$2.95 și \$4.95 și au între 200 și 400 de pagini. Ele se pot cumpăra nu doar în librării de tot felul, dar și la standurile de „paperbacks” din supermarket-uri, aeroporturi, magazine universale cu preturi mai ieftine, ca Woolworth etc.

Cine sînt cititorii acestui gen și cit de fideli îi sînt ei? Cititorul (în majoritatea cazurilor „cititoarea”, se pare) mijlociu citește între 12 și 30 de cărți pe lună, cheltuind în medie circa 30 de dolari lunar pe acest „hobby” adesea foarte acaparant. Vreo 40% din acest public posedă o diplomă universitară, vreo 35% dețin un post stabil („a full-time job”) și vreo 40% citește un roman la 2 zile.

¹ Phyllis Taylor Pianka, **How To Write Romances**, Writers' Digest Books, Cincinnati, Ohio, 1988, p. 6.

² Numărul inferior e dat de Melinda Helfer et al., **Romance Reader's Handbook**, Romantic Times Inc., Brooklyn Heights, N.Y., 1989, p. 11; cel superior, în Pianka, **How To Write Romances**, p. 1. Noutatea fenomenului derutează pe statisticieni, se pare.

³ Trebuie adăugată acestora editura canadiană Harlequin care a cumpărat recent seria „Silhouette” dedicată aceluiași gen de Simon & Schuster.

Publicul e majoritar, dar nu exclusiv, feminin. Există, după cîte știu, două „abonamente” la aceste cărți pe care un cititor fidel le poate face: „Trude Valer Home Subscription”, care trimite abonatului acasă 4 cărți pe lună, publicate mai ales de Avon, New American Library, Jove sau Charter, și „Zebra Home Subscription” care trimite abonatului 4 cărți pe lună publicate de editura lor (o mică reducere de preț și posibilitatea de a înapoia spre rambursare orice carte care nu place sporesc atracția acestor abonamente).

CINE sînt autorii de roman romantic? În majoritate feminin, dar numărînd și cîțiva bărbați care publică sub pseudonim feminin, grupul de autori include adesea femei cu educație universitară (profesoare de engleză la liceu, angajate ale diverselor edituri sau în domeniul relațiilor publice și în publicitate etc.), măritate și cu copii și pe care le-a împins la alegerea carierei de „romance writer” tendința naturală de a povesti, interesul pentru călătorii, istorie și artă, precum și — probabil nu în mică măsură — comoditatea unei meserii care poate fi exersată în cadrul căminului propriu și cu orar flexibil. Aceste detalii ne sînt cunoscute din scurtele portrete care apar frecvent pe coperta din spate a cărților, precum și în publicația principală care se ocupă de literatura de acest tip, **Romantic Times**, publicată o dată la 2 luni în Brooklyn, N.Y., cu începere din 1981. Multe dintre aceste autoare (și vreo 3—4 din colegii lor bărbați) au atins o mare notorietate națională și internațională, cărțile lor vinzîndu-se în tiraje de multe milioane de exemplare și ajungînd să fie **best-sellers** pe lista cea mai prestigioasă de acest tip, cea publicată în numărul de duminică al cotidianului **New York Times**.

Cîteva exemple de atari stratosferice **best-sellers** din ultimul an: **Defy Not The Heart** („Nu contraria inima”) de Johanna Lindsey, o poveste de dragoste situată în Britania anglo-normandă sub regele Richard Inimă-de-Leu (sfîrșitul secolului al XII-lea); **Savage Thunder** („Sălbaticul numit Tunet”) de aceeași, o poveste de dragoste între un tânăr pe jumătate indian (Cherokee) și o văduvă din înalta aristocrație britanică în Arizona în 1878; **So Worth My Love** („Prețioasa mea dragoste”) de Kathleen Woodiwiss, situată în Anglia elizabetană; **Morning Glory** („Glăioare”) de La Vyrle Spencer, o idilă între o tină văduvă tină și un fost pusciniar, situată în statul Georgia în 1941 etc. Aceste titluri (cărți foarte bune, după părerea mea) au „ținut alisul” pe lista de **best-sellers** din **New York Times** săptămîni întregi, vinzîndu-se în uriașe tiraje. O autoare bine cunoscută de „romance”, Louise Rawlings, absolventă a prestigioasei universități Brown din statul Rhode Island cu o diplomă în istoria artei, a caracterizat recent publicul cititor al genului practicînd de ea după cum urmează: „Americani din clasa de mijloc, cetățeni serioși, nu prosti, care apreciază la anumite valori (morale) și virtuți tradiționale și care citește cu plăcere despre teatrul de stradă din secolul XVII în Franța sau despre ciudă-țeniile vieții de curte de la Versailles”⁴ (subiecte tratate în romanele ei).

⁴ Interviu acordat în **Brown Alumni Monthly**, Noiembrie 1989, p. 42.

Genul romanului sentimental are mai multe categorii și subcategorii. Principala diviziune împarte numeroasa producție a genului după perioada în care se petrece acțiunea între: romane cu subiect contemporan și romane cu subiect istoric. Prima categorie este numeric majoritară și poate fi caracterizată ca mostenitoarea acelor naratiuni romantice „vechi de cînd lumea” pe care le citea cu pasiune în tinerețea ei și Emma Bovary. În ce mă privește mi se pare a doua categorie, minoritară dar extrem de iubită „historical romance”, mai interesantă ca fenomen cultural și mă voi concentra asupra ei în cele ce urmează.

Noi universitarii ne plîngem pe toate vocile și în toate forurile în Statele Unite la ora actuală de „analfabetismul geografic și istoric” al absolvenților de liceu, îndoați prea din abundență cu programe de televiziune mediocre și dezobisnuți de a citi pentru pură plăcere cărți cu conținut cultural mai dens. Ori iată că, pe cînd noi ne lamentăm cu atîta energie, multe milioane de americani, din care o parte tineri și foarte tineri, citește pe nerăsuflăte despre Britania anglo-normandă, cuceririle vikingilor, curtea de la Versailles sau războaiele napoleonice, în cadrul genului romanului sentimental istoric. Acest gen oferă publicului nu doar interesante / pasionante / emoționante povesti de dragoste, dar și o abundență de detalii concrete (și de suvințe adesea arhaice care le numesc) privind, să zicem, tehnica militară din timpul lui Richard Inimă-de-Leu sau Napoleon, obiceiurile mondene de la curtea Regelui Soare, mode vestimentare și de comportament din Anglia în perioada numită „Regency” (în care Lordul Byron dădea tonul mondenității), viața de „frontieră” din America secolului al XIX-lea sau cea din timpul Războiului de Secesiune (1861—1865). Dacă popularitatea ultimelor două subiecte n-are de ce să ne surprindă, un cititor american fiind în mod normal atras de mostenirea sa cultural-istorică, imediată, interesul, demonstrat prin milioane de exemplare cumpărate, pentru Britania anglo-normandă sau pentru curtea Regelui Soare, mi se pare însă destul de surprinzător în contextul cultural al sfîrșitului secolului XX.

Tendința constitutivă a subgenului narativ „historical romance” este de a plasa o poveste de dragoste cit mai dramatică și mai pasionată posibil într-un cadru geografic și istoric cit mai incitant (dacă nu de-a dreptul străin) pentru cititor. Povestea de dragoste, obligatoriu periclitată de obstacole dar încununată de **happy-end**, traduce în forme narrative antrenante și pline de suspens mitul milenar, și pe care ultimele decenii de feminism combatant n-au reușit să-l înmorminteze, al fericirii posibile a cuplului de îndrăgostiți, victoriosi sub ancestrala formulă a iubirii Atotputernice („Love conquers all”).

LITERATURA critică feministă s-a concentrat în ultimul sfert de veac asupra fenomenelor sociale de discriminare împotriva femeii și, pentru a accentua acest punct de vedere perfect legitim, a dramatizat poate excesiv bătălia dintre sexe, problematică în lumina căreia căsătoria și

maternitatea reprezintă adesea înrobirea femeii și îngustarea orizontului ei social și cultural. Nu se pune problema de a ataca această analiză istorică, un fond exactă în detaliile faptice și convingătoare în argumentele retorice. Recentă producție a subgenului „historical romance” nu o atacă nici ea. Ea este post-feministă, și nu anti-feministă și perfect conștientă de problema drepturilor femeii, o formulează adesea în situații istorice puțin favorabile emancipării feminine. Este interesant de constatat că, într-o Americă în care 50% din căsătorii se termină prin divorț și în care „eliberarea sexuală” luase pînă mai deunăzi proporții absurde (pînă la epidemia de SIDA, mai exact), mitul fericirii monogame și al posibilității unei familii durabile bazată pe pasiune și comunicare apare azi mai rezistent ca oricînd. Socranta că o pace durabilă în războiul dintre sexe e totuși posibilă, după schimburile de focuri de rigoare, persistă în sufletul colectiv al publicului cititor american actual și această neuitată speranță permite supraviețuirea mitului ancestral al invincibilei iubiri și al fericirii cuplului „pînă la adînci bătrîneti” („forever after”).

Un alt mit, mai recent dar foarte răspîndit în Vestul actual, imi pare a-si găsi expresia în popularitatea crescîndă a romanului istoric sentimental: anume, mitul anti-elitist și „anti-etnocentrist” (ca să parafrarez pe Claude Lévy-Strauss) care cîștigă teren în actuala democrație occidentală. America de azi crede ferm în diferență și în varietate rasială și socială. De aceea partenerii cuplului, despărțiți inițial de convenții culturale sau rasiale aparent insurmontabile (vezi **Sălbaticul numit Tunet** de Johanna Lindsey, menționat mai sus), sfîrșesc prin a integra armonios în viața cuplului ambele mosteniri culturale, fără eliminarea reductionistă a nici unuia din termeni. E mai puțin vorba de opoziția bogat-sărac, exploatată ad nauseam de literatura melodramatică a secolului al XIX-lea, ci de diferențe de presupuziții culturale și lingvistice — care angajează inițial cuplul într-un „dialog de surzi” adesea hilar. Numeroasele cazuri de tratare subtilă a diferențelor culturale dintre indienii americani („native Americans”) și albi în care părțile nu sînt nici excesiv idealizate nici excesiv blamate reprezintă un astfel de exemplu. Romanele „cu indieni” de Rosanne Wittner, de pildă **Heart's Surrender** („Inima învinsă”), 1988, care se desfășoară pe fundalul expulzării din statul Georgia a națiunii Cherokee, 1826—1846, sau **Arizona Ecstasy** („Extaz în Arizona”), 1989 care se petrece pe fundalul războaielor cu Apașii din anii 1874—1890, constituie un caz frapant de efort integrator făcut de cultura populară americană de azi, în dorința de a asimila armonios în memoria națională un trecut violent și intolerant.

Intr-o Americă sexistă și militantă feministă, populată de un public care părea multora masiv neinformată asupra geografiei și istoriei altor națiuni precum și a lui proprii, triumfă în 1990 în proporții de multe milioane de exemplare povestea de dragoste cu sfîrșit fericit a cuplului despărțit inițial de societate și cultură. Mesajul transmis de idilele din romanul sentimental este optimist și generos. Dar semnificația lui ultimă se poate dovedi chiar și mai ambițioasă. Autoarea Jayne Ann Krentz, una din starurile acestei literaturi, afirmă importanța genului într-un recent articol, în termenii următori, deloc modesti: „Sensul lecturii miturilor și legendelor tratate în romanul sentimental este acesta: idealul unirii reușite dintre bărbați și femei trebuie păstrat viu cu orice preț pentru ca rasa umană să aibă o șansă de supraviețuire. Genul nostru este literatura supraviețuirii.”⁵

Eliza Miruna Ghil

Universitatea din New Orleans

⁵ În articolul ei **Why Romance?** apărut în **Romantic Times**, no. 72 (Februarie-martie 1990), p. 14.

Grădina amorului

Confortul moral

ESTE foarte reconfortant să citești în vremuri așa de agitate cugetările unui intelectual subțire ca G. Ibrăileanu, un moralist care recomandă discreția și toleranța. Sergiu Selian a avut ideea de a le strunge într-o carte*) și de a le sistematiza în funcție de temele esențiale. Sint 705 de reflecții scoase, cele mai multe, din ciclul *Privind viața*. Altele vin din articolele de critică literară sau din cursurile universitare. G. Ibrăileanu nu ezită să introducă în textul critic propriile idei morale, iar ideile îmbrățișează o sferă largă de probleme, de la eros la politică. Din cele 705 fragmente unele se repetă în chip inutil, altele nu depășesc limita locurilor comune, dar cele mai multe sînt originale și arată o remarcabilă finețe a gândirii.

G. Ibrăileanu este, în sensul pe care îl dă chiar el în eseu *Creație și analiză*, un moralist, un spirit, cu alte cuvinte, care observă mai mult pe alții decît pe sine și are gustul ideilor generale. **Analistul** își descompune sufletul, **moralistul** face clasificare psihologică și propune, direct sau indirect, o filozofie de existență. Aceasta ar fi, în rezumat, diferența stabilită de Ibrăileanu între cele două tipuri de reflecție. Diferența este de cele mai multe ori imperceptibilă în textele cugetătorilor, rareori vei găsi un moralist care să nu aibă simț analitic și nu prea se înțelege existența unui analist care să nu aibă gustul ideilor generale și să nu facă, măcar pe o cale ocolită, clasificare morală și psihologică. Dar acestea sînt chestiuni de nuanță, și G. Ibrăileanu le judecă, înaintea altora, ca atare. Important este de observat că moralistul Ibrăileanu este un bun observator al naturii umane și meditațiile sale, fără strălucire formală, plac înainte de orice prin voința lor de adevăr. Cel care **privește viața** și nu se arată dezgustat, dar nici îmbătat de ea, este un om de modă veche și, în felul său, e un filozof al bunului simț. Preferă valorile discreției și nu pune pret, nici în literatură, nici în viață, pe frumusețea paradoxului. Nu-i place „lucrul dobitocesc” și cea mai subtilă dintre plăceri este, după el, aceea de a fi simplu, modest și înțelegător. „A privi totul cu detașare și cu o liniștită ironie”, recomandă el într-un loc. Omul serios este acela care „umblă drept prin natura lui” (ce propoziție norocoasă!), generozitatea este virtutea celor tari, delicatețea este calitatea supremă (și cea mai rară, adaugă criticul) a sufletului omenesc... În aceeași serie cu **tăcerea și delicatețea** intră și **bunătatea și discreția**. Bunătatea este un dar al naturii, ca și inteligența ori frumusețea, iar culmea discreției este să știi să-ți ascunzi discreția... Să n-ai, așadar, indiscreția discreției tale și să nu faci din bunătate un instrument al agresiunii morale...

*) G. Ibrăileanu: *Cugetări*, antologie, prefată, indice bibliografic și indice tematic de Sergiu Selian. Editura Albatros, 1988.

Vine vorba de multe ori în aceste reflecții despre iubire și, fatal, despre femeie. Ibrăileanu este foarte atent la aceste subiecte și observațiile sale arată puterea de pătrundere psihologică. Punctul lui de vedere este că femeia are o sensibilitate superioară bărbatului și că amorul este „o febră a sufletului”. Ca să fie complet și durabil, el trebuie să pornească, deodată, din trup, minte și simțire. Pentru scriitor, erotismul este o piatră de incercare, egalizarea politică a femeii este „cea mai mare revoluție socială și morală de la creștinism încoace”. Moralistul acesta sever și drept găsește că mersul unei femei este ceva unic și coplesitor în univers și, fapt și mai semnificativ, corpul unei femei tinere îi pare a fi „termenul ultim al evoluției cosmice”. Și, ca Tolstoi, spune că nimic nu-i mai frumos în lume decît o femeie frumoasă: „există în univers imagine mai incântătoare decît o femeie înaltă și zveltă, frumoasă și elegantă, care se dezbracă încet, alene, cu gîndul alurea, zimbînd unei amintiri, unei așteptări?”. Tolstoi prezenta și reversul medalei: Cînd o femeie este rea, ea reușește să întrecă orice rău de pe lume (reproduc cu aproximație). Ibrăileanu este și în acest caz, mai tolerant, deși într-un articol din 1910 scrie că generozitatea este, ca și iertarea și uitarea, o însușire emnamente bărbătească. Femeia are memoria ofensei și a jignirii, este, de aceea, mai vindicativă, stă mereu în gardă... Comportamentul, adaugă criticul, unei prea îndelungate sclavii... În fine, autorul **Adelei** e de părere că femeia este mai săracă în idei generale, dar are mai multă putere de penetrație în sufețele altora decît bărbatul... De aici decurge

faptul că femeia nu egalează în analiză pe bărbat: „Analiza cere inteligență, și inteligență rece. Și un fel de mizantropie crudă, nefirească femeii (reducerea sentimentelor superioare la componentele lor: reducerea parfumului la elementele constitutive). Dar femeile romaniere au superioritatea morală: atitudinea delicată față de subiectul — atitudine de femeie — și o înțelegere pentru ființele mici ori nenorocite, atitudine de mamă, pe care o are orice femeie de la șapte ani pînă la optzeci. Și finețea în observație și în executare, și adesea spirit. Și, mai rar, fantezie ironică”.

TOATE acestea sînt și nu sînt adevărate. Trebuie să vedem în ele frumusețea speculației și, de este posibil, un portret moral indirect. G. Ibrăileanu este în mod sigur produsul unei culturi și omul unei epoci. Este în egală măsură, și o natură specială în literatura noastră. Puterea lui de influență a fost mare și o întreagă generație, de la Sadoveanu la Iorgu Iordan, a văzut în el un model intelectual. Ce surprinde în reflecțiile lui este efortul de a pune accentul, în literatură ca și în viață, pe **adevărul uman**. Chiar critica literară nu poate trăi, crede el, în afara acestui efort. Ea supraviețuiește numai „cînd conține adevăruri asupra sufletului omenesc”. Un roman, chiar dacă-l bine scrii, nu-i suficient de puternic și nu se va impune dacă „aduce un deficit de viață”. Îndemnul lui este „nu te certa cu viața, nu face pe cimpanzeul abstract”, bătrînețea este o rușine, iar moartea — care constă în victorie asupra omului — este „suprema

Chermeză

rușine... Moartea ca o rușine supremă! Ce idee surprinzătoare!

Moralistul acesta delicat devine inclement cînd este vorba de ură și inclementă. Gîndul lui este că una dovedește mărginire intelectuală și lipsă de analiză sufeletească, pe scurt, „un cap strîmt”, iar toleranța este produsul culturii sufeletești și măsoară progresul unei societăți. Pentru că tot discutăm, în aceste zile, despre intoleranță și isterie colectivă, este bine să medităm puțin la aceste propoziții scoase dintr-un articol din *Viața Românească* (1920): „Netoleranța este neputința de a suporta ca cineva să fie, să simtă sau să gîndească altfel de cum ne place nouă, de obicei, de cum simțim, simțim și gîndim noi. Netoleranța este o stare de suflet, alcătuită din tot ce este mai josnic în om. Ea presupune brutalitate de sentiment și inferioritate de gîndire. Netoleranța este ură și lipsă de simpatie intelectuală. Netoleranța este strîns legată de pornirea bestială de agresiune. Netoleranța este atitudinea gorilei feroce, care a parvenit să vorbească. Toleranța este produsul cel mai înalt al culturii sufeletești. Ea e semnul adevăratei civilizații. Orice aspect mai înalt al viciilor morale are la bază toleranța. Progresul omenirii este progresul toleranței. Libertatea de gîndire, accesul celor mici în viața de stat, îndreptățirea femeilor, principiul naționalităților — totul se întemeiază în fond pe progresul toleranței, pe tot mai multă toleranță”.

Ibrăileanu spune într-o frază că lectura nu are nevoie de biografia autorului. El are, evident, dreptate. Dar cînd citim o carte imaginăm în chip fatal o biografie a spiritului. Chiar și atunci cînd e vorba de o carte de *Cugetări*. Omul care scrie despre vocația discreției și bucuria tăcerii aspiră la un confort moral și nu se bizuie decît pe puterea lui de a gîndi răul și binele din lume. Este în el o fragilitate, dar este și forța de a defini fragilitatea omului care gîndește la legea morală. Ibrăileanu este, repet, un spirit speriat de violența lumii moderne, un provincial (fără nimic peiorativ) care are timp să gîndească și să desfacă o idee în infinite nuanțe. Iată una: Injustiția? „o durere pentru inteligență”. Sau: „Cînd cineva persiflează morala, toate posibilitățile sînt că e un om de treabă. Cînd cineva predică necentenit morala, toate posibilitățile sînt că e un om plin de păcate”. G. Ibrăileanu nu persiflează morala, nici n-o predică. Caută doar să înțeleagă natura umană și, încă o dată, omul care umblă drept prin natura lui. Este un spirit al nuanței, deci un om inteligent.

PREPELEAC DOI

Nema alternativa

● **LOVINDU-SE** în curgerea ei de cei doi stîlpi fosforescenți ai culturii noastre — Brincoveanu și Dimitrie Cantemir — Bizanțul rafinat, abil și filosoficesc umanism european — istoria noastră face tragic un cot, căzînd în mohorîta, falsă, prefăcută epocă fanariotă... Limba română va avea de suferit de pe urma birocrației aventuriere, suprapusă spiritului autohton și a acelei internaționale grăbite de învîrtiri cu sediul în Fanar. Dacă cineva se va gîndi, în viitor, să studieze evoluția limbii noastre în raport cu evoluția politică, va constata o ciudată asemănare între influența fanariotă și influența dogmatismului ideologic importat, caracteristic ultimilor patruzeci și cinci de ani. Ce te frapează în primul rînd, în această asemănare, este apariția unor automatisme de vorbire, care îi lasă perplecși pe oamenii de rînd... („sîntem perplecși, sîntem perplecși”)... obișnuinți cu limba firească a indeletnicirilor lor oneste, concrete. Așa, de exemplu, la piață, un ideolog îl întreabă pe țăranul din Bolintinul din vale: care e punctul dumitale de vedere, consideri că e principal să preținzi cîinci lei pe grămada de morcovi?... În loc de: cum îi dai? Cinci? Cam scumpi!...

● **CELE** două mari catedre de limbă română sînt, astăzi, radioul și te-

leviziunea. Nu numai că auzi, dar și vezi... În fine.

În noaptea de douăzeci mai, ziua alegerilor, la orele douăzeci și patru, președintele acestor instituții importante, un intelectual distins, a cărui vorbire spontană, naturală, o apreciem (într-un contrast izbitor cu înțepeneala spicherului de serviciu) a făcut o mărturisire sau declarație, care, aruncată în spațiul planetar pe antenele naționale și internaționale, vi-brînd de așteptare, suna, aproximativ, astfel: dragii și iubiții noștri ascultați și telespectatori dvs. alcătuiți de fapt un partid, partidul radioului și televiziunii române (fără libere, adăugirea anterioară dispărînd ca prin farmec). Nu suntem naivi să luăm ad-litteram afirmația. Era, desigur, o figură retorică. Frumoasă, generoasă. Cuvinte care, la acel miez treaz de noapte, cerneau binefăcător un pic de rouă proaspătă peste cugetele tensionate.

Am înțeles; am înțeles. Celălalte partide nu au de ce să se teamă. Partidul, fictiv, al domnului președinte al radioului și televiziunii, imaginar fiind, nici nu candidase. Nici un pericole, deci... — cu toate că... — și mă gîndesc bine înainte de a spune ceea ce vreau să spun — uneori se în-timplă să câștigi, necandidînd. Mai ales atunci cînd nu ții cu tot dinadinsul să candidezi. Cu aceasta se mîndrește și Piața Universității; și dacă

mi se îngăduie, se fălesc, de regulă, toți păguboșii serafici ai lumii.

● **STIMATUL** reprezentant al celor două instrumente puternice de propagare a limbii române nu a greșit. Și nici măcar o figură retorică nu este, în definitiv, mărturisirea dumisale referitoare la „Partidul” care i-ar lega, în eter, în eter, repet, și poate că și în eternitate, pe toți cei ce ascultă sau vizionează programele instituțiilor conduse anevoie, știm, și cu o certă intelectualitate. Și, lucru bizar, cu senzația ce o ai cînd judecătorul, numit în pripă într-un proces extrem de complex, ține, în **partibus**, cu acuzatul.

O opinie largă și cinstită în România de astăzi există, așadar. Ea alcătuieste — neînregistrată legal — o imensă organizație a bunului simț și a unui veritabil atașament față de valorile temeinice.

Pentru aceasta foarte important e și ce zic și cum zic oamenii. Cum se exprimă. Radioul și televiziunea îndosebi se cuvine a fi exponențele unui mod sincer, direct și cinstit de a comunica. Nu se poate altfel. Baza civilizației moderne este acest tip onest de Comunicare. Cine comunică în acest fel, reușește în toate și chiar și în economie, domeniul în care s-a mințit cel mai urît. Pe urmă mai sunt aparițiile acelor simpatici băieți învechiți fără știre lor în rele, automatismele vorbirii lor de care trebuie odată și-odată să scape. Fiindcă mai sînt atîția și-atîția alți tineri capabili, lipsiți de ceea ce nu iartă micul ecran: la *mauvaise conscience*! —

o conștiință în care ceva nu-i în regulă... Structurată pe clișee.

● **ORI** învățăm să ne exprimăm sincer, ori ne vom împotmoli de tot în gelatină propriilor noastre vorbe golite de conținut. S-a spus „limbă de lemn”. Francezii habar n-au. Cu Descartes al lor, și fără stalinism, nu-și pot imagina... Lemnul e un element de civilizație și de cultură veche. La noi, mai ales. Porți de lemn, icoane, jugul, fluierul... Nu. O limbă, nu de lemn, ci de... mi-e greu s-o spun.

Dar să vedeți ce m-a obsedat pe mine și ce mă obsedează încă și azi, ca slogan...

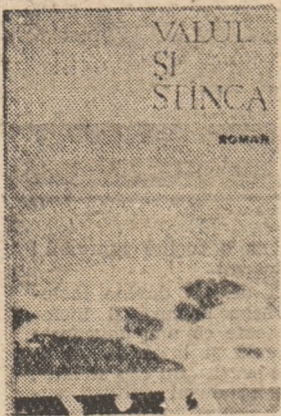
Acum doi ani, la Zagreb, pe zidurile orașului, citeam îngrozit: **NEMA ALTERNATIVA**. Nema, ca negație; alternativa, vorbă pe care Europa întreagă o are toată ziua pe buze. Nu există alternativă, nici o altă alternativă, la un lucru pe care toată lumea l-ar ști — nema alternativa.

La început, de groază, glumeam, folosind acest amestec est-vest, slav și latin, în cele mai caraghioase im-pasuri. Pe urmă au venit 17 și celelalte zile sacre din decembrie, cînd vocabularul nostru de rutină s-a dărîmat ca la cutremur.

Din ce-a rămas teafăr, și viu, încearcă azi studenții, cu inteligență, humor — fără șansă, poate, dar ce-i șansa?! — să ne arate ce-am fi pierdut definitiv și ce am pierde, dacă...

Constantin Joiu

Aruncarea de pe stîncă

MAI devreme sau mai târziu, fiecare autor — poet, dramaturg, critic, traducător — scrie și un roman. Marin Sorescu a făcut această experiență. Al. Piru la fel. Dar cîte alte nume n-ar putea fi amintite! De la Florin Mugur la Liliana Ursu, de la Livius Ciocărlie la Marin Mincu, de la Mihai Beniuc la Horia Bădescu — (aproape) toată lumea a cedat tentației. Chiar și unii din reprezentanții generației '80 care susținuseră sus și tare că proza scurtă se opune romanului, așa cum spiritul democratic se opune oricărei forme de autoritarism au sfîrșit prin a ajunge romancieri. Explicația? Romanul oferă satisfacții de ordin artistic, psihologic, social și... financiar, care nu pot fi ignorate. Este adevărat că multe tentative eșuează. Dar cîte n-au reușit certă — cum a fost aceea a lui Livius Ciocărlie cu *Clopotelul scufundat* — reiau-se periodic curajul doritorilor.

Printre tinerarii se numără și poetul Gabriel Chifu (autor al volumelor de versuri *Sălaş în inimă*, 1976, *Rezul erupție*, 1979, *O interpretare a Purgatoriului*, 1982, *Lamură*, 1983, *Omul nefericit*, 1987). În 1987 el a publicat romanul *Unde se odihnesc culturile*, care nu s-a entuziasmat pe critici. Și totuși, autorul nu s-a descurajat, astfel încît acum ne oferă un al doilea roman, cu un titlu inspirat dintr-un poem al lui Eminescu, *Valul și stîncă* (1).

Romanul este, într-un fel, dedicat personajului Calafat, pentru care Gabriel Chifu are un adevărat cult. Nu întâmplător i-a cîntat și în versuri: „trenul de calafat / o sută de ani / laolaltă cu larba și ploaia / încît nimeni nu mai știe cine / pe cine a înghițit / trenul de calafat / țărani lui scotîndu-și picioarele neguroase / din pantofii noi care-i string / țărani lui cu pămînt sub unghii și dăci / cumpărate pe roșii / trenul de calafat / profesorii lui de franceză navetiste la clasă / care fumăză kent printre papornice damigee / și se dizolvă (ca o bucată de zahăr în cafea) / în poemul invitație au voyage / trenul

*) Gabriel Chifu, *Valul și stîncă*, roman, Editura Scribus, 1999.

de calafat / din trupurile încinse presate / din hohotele-graiurile-mirosurile pestrițe de babilon / țîșnește melancolia / ca singele din gîtul cocoșului sacrificat / melancolia spîrgînd geamurile / îndoiind tabla trenului de calafat. În roman, Calafatul este spațiul în care se desfășoară două istorii fără nici o legătură între ele, aparținînd unor secole diferite. Prima îl are ca protagonist pe un tînar din zilele noastre. Dan Tudor, care se prezintă singur încă din prima pagină a cărții: „Apoi, eu, Dan Tudor, în vîrstă de douăzeci de ani neîmpliniți, sint singur cu în orășelul ăsta adormit, anost, de la capătul țării, nu cunosc pe nimeni aici și zău că nu mă omor după singurătate, după linște și melancolie provincială. Am picat aici acum două săptămîni. ba nu, trei. ba nu, în urmă cu o lună și ceva... Am absolvit școala tehnică postliceală de tehnică fotografică, sint fotograf cu alte cuvinte, de fapt n-am reușit la facultate... A doua istorie, mult mai amplată (aproximativ patru cincimi din roman) este legată de războiul pentru independență din 1877 și ne prezintă evoluția unui tînar intelectual, Alexandru Bretan, secretar particular al avocatului Emil Mironescu și pretendent la mina fetei acestuia, Iulia-Lavinia.

Scurtul roman al adaptării lui Dan Tudor la stilul de viață din orașul de pe malul Dunării mizează pe dezvoltarea relațiilor la persoana înalt, fiind argumentat și cu câteva elemente de intrică politică (ca fotografii din Blom-ep. Dan Tudor înregistrează întâmplări, pe o peliculă fotografică, cere suspect peiorat pe gîntierul unei fabrici din localitate și, drept armare, diferite persoane fac presunzi asupra lui pentru a obține filmul). Gabriel

Chifu, autor inteligent și cultivat, dar lipsit în mare măsură de simț artistic, face un fel de respirație artificială narațiunii sale. Dar aceasta, pînă la urmă, nu supra-viețuiește. Lui Gabriel Chifu nu-i stă bine să practice dezinvoltura. Se vede că pozează. Se observă că are un complex al lipsei de complexe. În plus, este tot altfel de evident că s-a străduit să nu displace prea mult Consiliului Culturii, pentru ca nu cumva să-i fie oprit romanul (la esența tipografică serie: „Bun de tipar: 31.VII.1989”). Așa se explică de ce unele ironii (de genul: „Fotografiez Casa de cultură, edificiul nou, reprezentativ, cum apreciază tovarășul Vlad Silivas”) sint răscurpărate printr-un... mesaj educativ, compatibil intrutotul cu gustul Tamaroi Dobrin sau al lui Mihai Dulea, dar distonant în roman („Vara dau examen la facultate, la Craiova, de un an s-a înființat Universitate. La matematică. Reușese între primii. Am de gînd să mă întorc în orășelul C. după absolvire. În ultimul timp a venit multă lume aici, a crescut populația sint mulți copii, e nevoie de cineva care să-i învețe să pună în ecuație suflul cu zîmbetul”).

ROMANUL „istoric”, de factură tradițională, este scris cu profesionalitate, dar nu depășește în vreun fel convenția genului. Alexandru Bretan este intelectualul demn și devotat țării sale care, după o perioadă de deliberări intime, hotărăște să plece pe front, pentru a-și face datoria cu arma în mină în războiul împotriva turcilor. Situație tipică, întâlnită în multe alte romane. Tipică este și rivalitatea dintre cei doi bărbați îndrăgostiți de zvăpăiața Iulia-Lavinia, Alexandru Bretan — lînar, pur, romantic și

actorul Aron Colanaru — vîrstnic și experimentat, cu un farmec în care se amestecă distincția și cinismul, Gabriel Chifu încearcă și de această dată să infuzeze o doză de originalitate narațiunii, recurgînd la imaginarea unei situații de inspirație existențialistă. Rănit grav pe front și aflat la un pas de moarte, Alexandru Bretan se redresează complet, îngrijit cu devotament de iubita sa, dar în momentul în care ea îi comunică, sinceră, că acceptă să-i fie soție, el hotărăște să se... sinucidă. Și nu oricum, el aruncîndu-se de pe o stîncă, după cîteva săptămîni petrecute în munți, în singurătate, în căutarea unei iluminări spirituale, după modelul lui Giovanni Papini.

Pentru a pregăti într-un fel acest deznodămînt, autorul imaginează un monolog sumbru rostit de Alexandru Bretan cu cîteva luni înainte, pe patul de suferință: „Sentimentele nobile, virtuțile, gîndurile sublime s-au stins, în schimb au crescut, au înflorit în om prostia, răutatea, ura bestială, invidia, minciuna, demența. Inima omului este în ruină. Acesta este sfîrșitul. Este însuși sfîrșitul. Lumea omului este în ruină. Libertatea sufletului său a fost distrusă. Distrusă și imaginația, inteligența. Omul nu este decît un număr. O cărămidă într-un zid absurd.” Și mai nefirește este faptul că Alexandru Bretan o anunță pe Iulia-Lavinia că urmează să se sinucidă, iar ea nu protestează prea mult! De ce? Pentru că bărbatul îi aduce argumente de acest gen: „Din cînd în cînd, logic, firesc, viața are nevoie de sacrificiul unuia dintre noi, un sacrificiu. o renunțare la viața care nu are alt sens decît tocmai să afirme, să întărească viața.”

PREOCUPAREA autorului de a moderniza și, mai ales, de a postmoderniza romanul se manifestă și prin inserarea în text a unor aprecieri despre propria sa scriere, după o formulă autoreferențială preconizată de adepții textualismului. Rezultatul este un hibrid. Destul de iscusit ca autor de proză tradițională, Gabriel Chifu se dovedește în schimb inabil în utilizarea tehnicilor narative de ultimă oră. Lipsit de umor, el apare mai curînd ca un apologet al propriului său roman. Iată de pildă cum explică, didactic și emfatic, semnificația titlului: „*Valul și stîncă*, adică o balanță între ceea ce pierde și ceea ce rămîne, între ceea ce trece și ceea ce este peren, dar și între ceea ce este de neclintit și ceea ce este în mișcare.”

Pentru că tot a venit vorba despre o aruncare de pe stîncă, poate că ar trebui să ne amintim cum procedau spartanii cu nou-născuții neviabili și să procedăm și noi la fel cu cărțile care n-au șanse să reziste în timp. Să dăm dovadă de această necesară cruzime chiar și atunci cînd ele aparțin unor autori demni de respect, ca Gabriel Chifu.

Alex. Ștefănescu

Răpirea fetelor lui Leucip

Fragmente dintr-un discurs postmodern (III)

VOM înțelege mai bine de-acum în ce constă „destrucția ontologică”, cum o numește tot Vattimo, operată de Heidegger și, înaintea lui, de Nietzsche: „În termeni mult prea generali și de o manieră încă scrutoare, am putea spune că, după toate even-tualitățile, experiența postmodernă (sau, în terminologia heideggeriană, post-metafizică) a adevărului este de ordin estetic și retoric; ceea ce, cum vom avea să vedem, n-are nimic de-a face cu reducția la experiența veristă a emoțiilor sau a sentimentelor «subiective», ci, chiar dimpotrivă, cu recunoașterea legăturii dintre adevăr și monument (istoric), dintre stipularea și «substanțialitatea» seurgerii istorice”. Însă chiar hermeneutica metafizică profesată de Heidegger e, îndrăznesc să afirm, tot o experiență de natură retorică, în înțelesul cel mai înalt, desigur, întrucît sondarea limbajului filosofic originar și conceperea lui ca pe un „lăcaș al ființei” ce sint de altceva decît o recuperare retorică a totalității spirituale, o înfășurare, sub aspectul refuzului de a înalta, a înesi biografiei gîndului filosofic? Cum poate fi altfel prinsă, captată infinitatea spiritului, care spumegă în cupa lui imensă, decît închizîndu-l în propriul său limbaj, supunîndu-l adică unei hermeneutici superioare? A recupera, iată cuvîntul de ordine al postmodernismului, fantoma lui care a început să umble prin Europa.

O ÎNTREBARE care i-a făcut pe mulți să-și retragă încrederea în postmodernism este aceasta: schimbă noua sensibilitate, în chip fundamental, vechea paradigmă culturală și spirituală, ori avem de-a face cu o simplă prelungire a modernismului, cu o diferențiere specifică în cadrul unui gen proxim? E o catego-

rie spirituală care revine ciclic, un simplu model operațional, cum crede Umberto Eco, un con care revine în fiecare epocă crepusculară? Acum cred, cu țaria celui care știe sigur că totul durează, cît vanitatea unei idei, acum cred, asadar, că trăim, că am început să trăim sub zodia unui nou model cosmologic. Reamintesc clasificarea Ioanei Em. Petrescu, bizuită, și aceasta, pe distincțiile lui Merleau-Ponty. La început a dominit modelul cosmologic pitagoreic, cristalizat de Platon, modificat nerezolvant de Aristotel, dezvoltat de Ptolemeu și îmbogățit, as adăuga, pînă în romantism. În chip generic, asadar, să-l numim model platonician: viziune a universului sferic, bazat pe armonia muzicală (pe muzica sferelor), a cărei mișcare simbolică e rotirea ritmică a astrilor. Principiul mișcător este intelectul divin (Sufletul lumii la Platon, Unu la gnostici). Tînta acestui model e de a propune o viziune muzical-armonică inteligibilă și comprehensibilă prin intelect, a universului. Ființa umană trăiește o stare de integratitate, de osmoză, de consubstanțialitate cu sufletul lumii. Romantismul însuși, avînd sentimentul unei căderi în lume, al exilului terestru, nu și-a pierdut nostalgia (și certitudinea) că aparține unei patrii celeste, unui paradis recuperabil. E un model sustras din gîndirea mitică, arhetipală și el corespunde unei viziuni a totalității originare, nedestruinată încă în toate articulațiile ei. Inteligibil la modul matematic, acest model va fi desăvîrșit de fizica newtoniană. Ocolesc în mod intenționat determinările riguroase istorice ale modelului. Întrucît mă interesează doar valoarea lui strict simbolică, de matrice, aplicabilă unei mentalități spirituale mai generale; cel de-al doilea model, de-

săvîrșit de revoluția einsteiniană, stă sub semnul dinamismului, al mișcării. Fiind inteligibil în sens mecanic. Imaginea statică, geometrică se pulverizează și ea se regăsește cel mai bine în definiția lui Pascal: o sferă cu centrul pretutindeni și circumferința nicăieri. Sentimentul nu mai e de ordine și armonie, ci unul al răului de infinit. Universul își pierde centrul, dar și caracterul etern și imuabil. Substanția cerească își alterează parțialitatea, intrînd sub regimul istoricității, care corupe prin temporalitate. Expresia cea mai coerentă, sub raport ontologic, a acestei viziuni o consacră Kant. Avem, prin urmare, cel de-al doilea model cosmologic, variat, saturat de diversitate, neogen, fragmentarist. E modelul kantian: în fine, odată cu postmodernismul, se resimte tot mai acut necesitatea reînnoirii la omogenitate. Am văzut cum chiar Gianni Vattimo vorbește de un „sfîrșit al istoricității”, iar Heidegger încearcă să refacă, prin hermeneutică, metafizică, o coerență a spiritului, pășind într-o epocă post-metafizică. Mie nu mi se pare deloc întimplător că hermeneutica sa e o reînnoire a Platonului. La vechii greci. Ea poate fi un simptom al nevoii de omogenitate, de coerență. În sensul în care am considerat că postmodernismul e un romantism întors, tot astfel pot presupune că modelul său cosmologic e unul platonician întors. Îl voi numi însă heideggerian, întrucît mi se pare că filosoful german i-a dat expresie generică. Seamănă cu cel platonician și nu prea. Visează armonia, coerența, totalitatea, însă aceasta nu mai poate fi dobîndită nici prin intelectul divin, nici prin muzica sferelor. Postmodernismul e proza lucidă, ea să mai opereze cu astfel de instrumente metafizice. Însă modelul heidegge-

rian reface totuși unitatea în alt chip sau cel puțin o sugerează. Este inteligibil la modul retoric, recuperează și stăpînește totalitatea prin categorii culturale. În sens științific, modelul postmodernist se resimte în urma rezultatelor din fizica particulelor, a extrapolărilor termodinamicii în biologie. Iată, asadar, că postmodernismul poate sugera, la rigoare, și o paradigmă. Una care poate fi adevărată, dar care somnolează încă în pitecile acestui ism ciufut și bosumflat. O paradigmă care poate fi însă și o ficțiune, o închipuire a spiritului meu excitat de teorie. O paradigmă de mine inventată.

A INVENTA paradigme, ce insolent! În loc să învăț limba germană, fiindcă nu știu în original nici titlurile lucrărilor lui Kant, în loc să recitesc *Eneida*, fiindcă, iată, au trecut zece ani de cînd n-am mai deschis această carte, în loc să mă gîndesc la fiica mea Roxana, care a sfîrșit atât de stupid în urmă cu cinci ani, cînd mai avea puțin pînă să intre la școală. Dar acum chiar asta fac, mă gîndesc la ea și-o dau naibii de paradigmă și printre rîndurile acestor pagini. Îmi apar literele ei rotunde și suave, căci stia să scrie. Și-mi spun că, uite, omul postmodern nu și-a pierdut sensibilitatea, chiar dacă și înflamează luciditatea pentru a nu se lăsa narcotizat de iluzii precare, chiar dacă știe că totul e text, cum ne-a învățat Borges. Însă ce poate fi mai trist și mai dureros pentru un om postmodern decît să-și recupereze fiica, moartă într-o seară de decembrie, prin niște nenorocite de fraze? Îi voi putea spune eu ei, mințindu-mă clinic, din text te-ai născut și în text te vei întoarce?

Radu G. Țeposu

Ce reedităm?

CRONICA EDIȚIILOR de Z. ORNEA

TRĂIM vremuri de răscruce. Scriitorii încă nu și-au revenit de după minunea săvârșită în decembrie trecut. Unii își caută subiecte cu neliniște, alții cred că o bună bucată de vreme masa de lucru trebuie ocolită, întrucât rostul scriitorului e publicistica politică, pentru a călăuzi și lumina conștiința poporului în găsirea formulei renașterii acestei țări, în sfârșit, descălușată. Amindouă aceste puncte de vedere nu sînt, desigur, favorabile scriului. Literatura de miine stă să se nască, fără a ști, deocamdată, în ce fel și pe ce albie. Pînă ce ne vom dezmetici, ne tot adunăm în noi, scrutîndu-ne conștiința și căutîndu-ne calea. Cine stie, poate că asta e, cumva, bine. Editurile (cele de stat și cea a Uniunii Scriitorilor) nu sînt încă asaltate de noi manuscrise. Se află însă în portofolii altele rămase acolo, în așteptarea unor zări de lumină care, iată, au venit. Dar sînt toate publicabile sub raport estetic? Sigur că vor fi recitite (sau, chiar, citite) pentru a se adopta — în fiecare caz în parte — deciziile ce se vor impune. Unele, cu siguranță, vor fi publicate în viitorul apropiat. Dar vor da ele măsura noii literaturi, care, acum, știm că va fi altfel, fără a putea spune și cum va arăta? Dar poate că această perioadă de așteptare își găsește echivalentul în situația dezastruoasă în care se află tipografia românească și eterna (și acum valabilă) criză a hirtiei. Bulimia gazetelor de față mină (unele efectiv imunde) a acaparat spațiul grafic, devorînd producția de hirtie. Cărțile aflate în tipografii stau, grămadă, neculese sau nu pot fi tipărite din lipsă de hirtie. Producția de carte a acestui an se anunță, de pe acum, deplorabilă, nimeni neputînd-o redresa din mers. Să sperăm (ce alta putem face?) că lucrurile se vor ameliora în anul viitor, prin decizii lucide și eficiente.

Deocamdată, pînă ce noile cărți (fără a le neglija, evident, pe cele valoroase existente în portofoliile editurilor) vor veni, iar dificultățile tipografice se vor soluționa, s-ar cuveni să ne alcătuim programe de reeditări bine concepute. În ultimii zece-cincisprezece ani dictatura a interzis reeditarea cărților de valoare. Citorii le căutau cu aviditate, ajungînd să plătească un exemplar cu, uneori, de zece ori (chiar mai mult) prețul menționat pe copertă. Aceste cărți trebuiesc — toate — restituite cititorilor, într-o cadentă adecvată. (În acest fel s-ar demonstra, încă o dată, și că în deceniile de cormar scriitorii adevărați n-au făcut resemnații, ci au dezvăluit, în opere care vor dăinui, tragedia noastră, oțelînd conștiințele într-o rezistență). Evident, lite-

ratura română clasică va trebui să-și afle, în aceste programe editoriale atent chibzuite, locul pe care îl merită. Nu numai în ediții critice, ci și în ediții de masă (pentru delectare și uz școlar). Ar trebui restituită nu numai opera scriitorilor din trecut de primă mărime, ci și a aceloră, să-i numim, de rang secund. Și nu e deloc greu să hotărîm spațiul literaturii din cea de a doua linie. Slavă domnului, știm bine să ne orientăm în acest teritoriu, bine filtrat de criticii timpului și de istoriografia literară mai nouă. Debusolările sînt evitabile și bunul gust (chiar bunul simț) sînt instrumente deplin verificate.

CU aceste gînduri, care mă preocupă mult de cîteva luni bune, m-am îndreptat spre o carte de curînd apărută (bunul de tipar e din 5 ianuarie 1990, dar în librării a intrat prin martie). E vorba de ediția *Piatra neagră* de George Acsinteanu^{*)}, scriitor care publica prin anii treizeci, decedat, în 1987, la 82 de ani. Știam de iminenta apariție a acestei ediții și la întrebarea mea despre rostul unei astfel de reeditări mi s-a răspuns că unul dintre cele două romane, cel mai corpolent, a fost rescris de autor, fiind cu totul altceva decît prima ediție. Am așteptat, nu fără oarecare nelcredere, ca argumentul ce-mi fusese adus să se verifice. Pentru că — de ce n-aș mărturisii păcatul? — apucasem să citesc, acum vreo 15 ani, două-trei cărți ale acestui scriitor și ele mi se păruseră din cale afară de mediocre. I-am citit, prin 1978, și articolele în *Buna-Vestire* și alte asemenea publicații prăznuite din perioada septembrie 1940 — ianuarie 1941 și edificarea mi se rotunjise. Dar să nu amestecăm planurile, altfel zicînd literatura cu politica. De aceea, am recitit, cu atenție, cele două cărți (din care numai una este roman) adunate în ediția recent apărută cu intenția, aproape rugătoare, ca vechea impresie să nu se infirme. Pentru că, nu e tocmai o taină, se întîmplă — ce-i drept, mai rar — ca o nouă lectură să aducă modificări de opinii. Cu acest sentiment, eliberat de orice aprehensiuni, am reluat, răbdător, lectura, ducînd-o la bun sfîrșit. Dar, vai, nu mi-a modificat deloc mai vechiul punct de vedere. Dimpotrivă, l-a consolidat.

Acsinteanu, tînr cu o biografie accidentată, este expresie relevantă a ceea ce Călinescu numise „scriitori de mică cultură”, tipologie destul de bine reprezentată, în literatura noastră, la sfîrșitul veacului trecut și în primele două decenii ale celui ce stă să se incheie. Curenții sămănătorist, cel poporanist, mai înainte, scriitorii din jurul revistei *Con-*

^{*)} George Acsinteanu, *Piatra neagră*. Roman. Cu o prefață de Al. Piru. Editie îngrijită de Ion Nistor. Ed. Minerva, 1990

temporanul, au fost alimentate cu producțiile unor astfel de condeieri minori ca însemnătate literară. Orfan de război, și, deci, lipsit de mijloace, a început să publice, într-o revistă constanțeană, cînd nu terminase decît primele patru clase de liceu. Și-ar fi continuat liceul în particular, absolvînd bacalaureatul în 1928. Din informațiile obținute de prof. Al. Piru de la autor, acesta ar fi frecventat, în 1928—1930, celebrul Institut de literatură condus de Mihail Dragomirescu, susținînd, acolo, și referate, colaborînd și la revistele criticului, *Falanga literară și artistică* și *Ritmuri vremii*. Dar nu există acte care să confirme faptul că tînrul ar fi absolvit — cum lasă a se înțelege scrierile sale opice — Facultatea de Drept și cea de Litere. În 1930, cu o recomandare convențională de la Liviu Rebreanu, așezat în chip de prefață, debutează, la o tipografie și nu la o editură, cu volumul *Piatra neagră*. Bunul Persepolis îl recenzează favorabil, cum procedează și Pompiliu Constantinescu, mai curînd din complzență. Dar aceste aprecieri îi asigură posibilitatea publicării celui de al doilea volum (*Povestiri pentru ingerii pămîntului*) la editura „Cartea Românească”. A treia sa carte, cea mai reprezentativă, *Convoiul flăminzilor* apare, în 1935, la „Cultura națională”. Lucra, pe atunci, ca redactor Radio și izbutise să se mai salte din nevoi. Alte patru scrieri ale sale, apărute pînă în 1944, au ieșit din atenția criticii, literatura lui Acsinteanu fiind definitiv clasificată în zonele făcute și insignifiante ale literaturii interbelice. Călinescu îl consemnează, în *Istorie*, numai romanul *Convoiul flăminzilor*, pe care îl aprecia drept „simplu document”. Timp de trei decenii, scriitorul, funcționar prin județul Constanța, n-a mai publicat nimic. De abia în 1975 îl apare — se putea altundeva? — la editura Nagard din Milano (aceea a d-lui Iosif Constantin Drăgan) poemul dramatic în versuri *Rex Poeta* Cotic despre care, necitindu-l, nu mă pot pronunța.

Cețoasă și melodramatică este suita de povestiri *Piatra neagră*. E evident autobiografică, încercînd să infățiseze drama devenirii unui tînr sărac și orfan care ajunge la lumina cărții, cu mari suferințe. Firește, finalmente, se impune ca dramaturg, fără a-și găsi însă liniștea și împăcarea sufletească. Stilul e inzorzonat cu metafore cam de prost gust. Iubita eroului „puse amîndouă minile pe umărul lui, și, cu ochii adînci, îi străpunse ferestrele gîndului”. Apoi „ii culese sfîla de pe pleoace cu buzele”. În alt loc eroul se munceste să aprindă „cite o lumină în conștiința curată în casa gîndului”, altcineva se străduise „să smulgă somnul din cuibul lui și să-l lipească de gene”; alt personaj simte „un gînd totuși crescut nou în brazda creierului” pentru ca eroul, apoi, în altă împrejurare, să rămînă „cu ochii plini de gînd”. În sfîrșit, eroul își descoperă iubita „opacă deși, deobicei, era „încăpătoare

de cugete adînci”. Această suită de opt povestiri, avînd ca liant suferințele și suiburile eroului, sînt un galimatias abia suportabil și nu cred că mai poate reține, azi, atenția unui cititor stimabil. *Convoiul flăminzilor* reia tema ridicării din nevoie a unui orfan de război care, trăind prin cămine, ajunge absolvent strălucit a două facultăți și deținătorul unui doctorat. Dar, se putea?, nu găsește de lucru, e muritor de foame într-o mînsardă mizeră, însă, demn, refuză să se ulească, pe la măriri sau profesori, pentru a căpăta o slujbă. Avusese, în liceu, o iubită, și ea orfană, cu care, logodit fiind, trebuia să se căsătorească. Aceasta, violată însă de președintele Comisiei de bacalaureat, devine o prostituată și — frumoasă fiind, inteligentă și talentată — devine curtezana unor mari potențai (inclusiv ministrul învățămîntului). Tocmai cînd eroul vrea să se sinucidă e descoperit de fosta logodnică (să mai spun că aceasta continuă să-l iubească?) care îl netezește, miraculos, drumul spre cariera universitară, publicîndu-i-se și teza de doctorat. Aceasta nu însă înainte ca acest erou damnat să nu fi făcut o insolubilă septemie din care e salvat — miraculos — de un ser antiseptic atunci experimentat pentru prima oară. Epica e arborescentă, cu multe personaje legate între ele prin destine sociale și sangvine, tragicul convertindu-se, mereu, involuntar, în comic, cînd nu de-a dreptul în ridicol. Melodramaticul se lăfăie în voie, instalîndu-se peste tot fără jenă și oboseală. Ca în romanele de coborîtă factură, întimplarea joacă pururea un rol hotărîtor. Într-un loc naratorul teoretizează acest — cum să-l spun? — sistem de relații care leagă și dezleagă totul: „Viața însăși e o înălțuire de întimplări care pot năru sau te pot ridica, așa după cum voiește domnul Fatum”. Și: „Aceasta este viața, o înălțuire de întimplări, de fapte diverse pe care nu le putem noi guverna”. Desigur, finalul e un happy end zaharat. Cei doi tineri se căsătoresc și au un copil, el devine universitar, ea mare scriitoare, dușmanii lor — toți — mor loviți de destin, prietenii triumfă, iar eroul, în convalescență la țară, întemeiază o cooperativă menită să aducă prosperitatea consătenilor săi. Binele triumfă pe toată suferința și cititorul ajunge, cam năucit, la capătul acestui roman „palpitant”. Prefațatorul ne previne că autorul ar fi revizuit cartea, mărînd-o cu o treime în comparație cu forma din 1935. Am verificat. Așa e. Dar autorul n-a făcut decît să adauge ceea ce în manuscrisul inițial omprimase. Pentru că, într-un interviu publicat de *Facla*, în februarie 1935, declarase: „Cartea asta m-a chinut mult. În prima versiune avea vreo 500 de pagini. În cea definitivă am comprimat-o la jumătate”.

DUPĂ ce am isprăvit canonul lecturii și în timpul lui, m-am tot gîndit, amărit, dacă astfel de cărți trebuiesc reeditate. Și încă la o editură de prestigiu. Întrebarea e retorică. Dispunem de un patrimoniu literar solid și numai o gravă cecitate poate duce la selectarea unor scrieri de felul celor ale lui G. Acsinteanu. Colegii mei care s-au consacrat criticii de întimplare imi tot spun că eu, citîndu-i pe clasici, am parte numai de lecturi sub-stanțiale și delectabile. Cum se vede, nu au, totdeauna, dreptate.

M-am mirat — desigur, azi multe nu mă mai miră — că dl. prof. Al. Piru a recomandat, prefațînd, o astfel de carte. Deh!

LIMBA ROMÂNĂ

„Riul, ramul...”

NU cred că mă înșel afirînd că aceasta este sintagma eminesciană cea mai cunoscută, mai des folosită și mai plină de semnificație pentru legătura noastră cu natura țării. În procesul elaborării *Serisoarei III*, ea s-a impus însă anevoie. În versiunea din ms. 2260, 83—96, a doua, cronologic, sinecdoca *riul, ramul* era dezvoltată, enumerată fiind alcătuită din trei termeni, dar toți numind părți ale aceluiași întreg care este codrul:

„Și de-aceea tot copacul, toată frunza și tot ramul

Mi-e prieten numai mie, țară ție dușman este”

În următoarea variantă, se renunță la *copacul*, pentru a aminti „tot ce mișcă-n țara asta”, însă particularizarea se face numai prin *frunza și ram*:

„Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, ... frunza, ramul”

Abia în versiunea definitivă poetul introduce a doua sinecdocă: *riul*. Și nu în întimplător aminteste Mircea, printre prietenii neamului său, riu: în ms. 2276, A, 211, artistul nota: „Dacă alte popoare s-au îndreptat în calea lor istorică după constelații luminătoare de stepe, poporul român a fost călăuzit de riuri”. Deslușim în acest gînd o opoziție între *stepă*, simbol al nemărginirii în spațiu, al invitației la migrare, al lipsei de repere, și *riu*, simbol al statorniciei în timp, date de unul și același izvor, de o albie modelatoare precum tradiția, de o vărsare mereu aceeași în nesfîrșitul mării eliberatoare de zăgazuri, după împlinirea destinului curgerii. Această valoare simbolică își găsește întărirea în versurile:

„Căci a noastre vieți cu toate sunt ca undele ce curg, Vecnic este numai riu: riu este

Demurg.”

Riul amintit de Mircea este, fără îndoială, orice riu, fiecare riu al țării, dar,

mai cu seamă, și în primul rînd, Dunărea, al cărei nume apare în momentele cheie ale evocării întîlnirii dintre cei doi comandanți de oști și ale ciocnirii acestor oști. Este fluviul pînă la care ajunge, în iuresu-i nestăvilit, furtunosul Baiazid și pe care îl trece cu ușurință pe un pod de vase întins „la un semn” doar, fără a-și da seama că intră singur în cursă. În timpul întîlnirii cu voievodul pămîntean, acesta îl amintește soarta tuturor năvălitorilor care au durat „după vremuri, peste Dunăre vreun pod”, după ce-i mărturisise: „Eu nu ți-aș dori vreodată să ajungi să ne cunoști, / Nici ca Dunărea să-nece spumegînd a tale oști”. Nu aroganță, nu amenințare deslușim în cuvintele voievodului român, ci cumpăt înțelept și sfat binevoitor oferit cu mîrînimie chiar dușmanului, din dorința de a evita o confruntare sîngeroasă. Cuvintele lui Mircea se vor adevăra în finalul episodului care evocă lupta. Respingînd propunerile de pace ale domnului muntean, Baiazid are, împreună cu oastea sa, soarta tuturor năvălitorilor:

„Peste-un ceas păgînatatea e ca pleava vînturată.

Acea grindin-oțelită înspre Dunăre o mină,

Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română.”

Dunărea desăvîrșește ceea ce codrii înfăptuiesc. Dar, așa cum spuneam, în *Serisoarea III*, Dunărea este o particularizare a *riului*, tot astfel cum *ramul* este una a *codrului*, *riul și ramul* numind poetic natura întreagă cu care neamul românesc este de veci și pe veci înfrățit. În altă parte, poetul evocă *codrul și cu riurile* printre cele statornice ale universului. Dunărea este pomenită și ea, tot ca un simbol al perenității. După alăturarea substantivelor *mare și riuri*, legarea *izvoarelor de codru* își sporește semnifi-

cația: „Și de-î vreme bună, rea, / Mie-mi curge Dunărea. / Numai omu-i schimbător, / Pe pămînt răstăcitor, / Iar noi locului ne ținem, / Cum am fost așa rămînem: / Marea și cu riurile, / Lumea cu pustiurile, / Luna și cu soarele, / Codrul cu izvoarele”.

Riu și ram... Două cuvinte românești de nobilă origine. Pe primul îl moștenim din lat. *rivus*, pe cel de-al doilea din *ramus*. Cel din urmă, concurat de sinonimul de origină slavă *creangă* (bg. *gran-ka*), scump nouă pentru că este și numele unuia din cei mai mari scriitori, după ce a dat naștere, pe teren românesc, unei variante feminine (*ramură*), s-a retras în uzul poetic al limbii, lăsînd lui *ramură* deschise posibilitățile derivării. Potențialul poetic al cuvîntului de origine a fost valorificat de vocabula din urmă, de la care s-au format *rămurea* și *rămurică*, *rămuriș* și *rămuriște*, verbul a *rămuri* și adjectivele *rămurat* și *rămuros*. În sfîrșit, să mai amintim că același etimon îndepărtat (lat. *ramus*) îl au neologismele de origine franceză *ramifica* și *ramificație*, de la primul derivînd în românește *ramificare* și adjectivul postverbal *ramificat*, toate dezvoltîndu-și sensuri secundare figurate.

În ceea ce-l privește pe *riu*, acesta este încă și mai productiv, nu puține din derivatele sale avînd și ele sensuri figurate. Ca și *ram(ură)*, a dat naștere la diminutive (*riuşor, riulet* și altă de frumosul regionalism *riuf*), grăitoare pentru apropierea afectivă a omului de firul de apă pe care l-a căutat, l-a găsit și de care nu s-a mai dezlipit. Cu prefixul *in-* și sufixul verbal *-i*, au luat naștere verbul a *inriuri* și derivatele sale *inriurare* și *inriurit*, toate folosite exclusiv cu înțelesurile figurate de „a influența”, „a influența” și „a influența”. (Să notăm că termenii puși între ghilimele ca sensuri ale cuvîntelor în discuție sînt și ei tot niște metafore lingvistice, avînd la origine etimologii lat. *fluvius*, un sinonim al lui *rivus*).

Pînă să apeleze la prefixul *in-*, *riu* și-a format un prim verb a *riura*, „a curge”, care, pus în relație cu *păr* avea sensul

figurat „a cădea în unde, a undui”. Coșbuc, după Bolintineanu și Macedonski, pare să fie ultimul poet care l-a folosit: „P-un nor de aur lunecînd, / A zinelor crăiasă / Venea cu părul **riurînd**, / Riu galben de mătăasă”. Mai plastică este imaginea părului-riu, pe care poetul simte nevoia s-o folosească, în versurile citate, ca și în altele: „Pe umeri pletele-i curg **riu**”.

A riura însemna — pornind de la sensul „element decorativ în costumul popular românesc”, al pluralului *riuri* — și „a impodobi o ie, o cămașă etc., cu **riuri**”, dar asta pe vremea cînd fiecare românacă își avea propria-i casă de modă. Atunci avea noimă și adj. *riurat*, „impodobit, cusut cu **riuri**”, cum putem înțelege din versurile populare: „Adusei trei fete mari / Cu **ile riurate**, / Cu rochile cărărate”.

Ca și *ram*, *riu* și-a creat un feminin (azi dispărut) de la forma de plural: *riură*. Soarta acestuia a avut-o și derivatul *riurean* (cu fem. *riureancă*), „persoană care locuiește pe malul unui riu”, viabil astăzi doar ca nume de persoană (*Riureanu*), pentru că altfel a fost înlocuit de neologismul *riveran*. Acesta este de origine franceză (*riverain*), ca și *rival*, *rivalitate* și *rivaliza*, toate avînd un etimon comun în lat. *rivus*. Legătura semantică între *riu* și *rival* pare să se fi pierdut, dar nu e greu de redescoperit, *riveranii* fiind nu doar *riureni*, ci și *rivali* în aspirația de a beneficia în exclusivitate de darurile *riului* și ale împrejurimilor sale. Iată de ce, ajunși *riverani*, Mircea și Baiazid devin și *rivali*, primul, mai vechi, prin neamul său, pe aceste pămînturi, avînd și încredințarea că nu doar *ramul*, ci și *riul* îi e prieten numai lui. Și nu greșea. Cu această încredințare, poporul nostru s-a întărit de-a lungul veacurilor și și-a păstrat neclintită speranța într-un destin mai bun. De aceea cred că, mai ales în aceste vremuri, trebuie să regăsim această încredințare, pentru a ne regăsi pe noi înșine.

Ștefan Badea

Iuliu Maniu

Maniu în închisoare

TOTUL este la un moment dat tortură, o tortură inevitabilă pe care începeam s-o înțeleg și cu care luptam să mă adaptez. Ea a cîntărit greu în alegere. După cele mai optimiste calcule, nu puteam rezista unui efort continuu de zi și noapte, efort care nu-si afla nici măcar o compensație alimentară. Se prevedea deci moartea lui Iuliu Maniu, urmată de a mea, singurul martor al acestei morți și destinat, la rîndul meu, unei apropiate pieiri. Se pregăteau formele care să dea evenimentelor un caracter plauzibil, iar primul și cel mai puternic element, în această privință, era vîrsta. Maniu, născut în 1873, intra în al 80-lea an de viață. După șase ani de închisoare, dispariția lui devenea firească. Am încercat să lupt cu slabele mele puteri împotriva acestei fatalități accelerate. Nu știam ce se întimplă afară. Nu puteam avea nici o încredere în zvonurile contradictorii și neverificabile, ale puscăriei.

Obişnuința vieții politice îmi întărea însă convingerea că, mai ales în acest domeniu, totul poate surveni celui care știe să aștepte. Că imprevizibilul poate oricînd răsturna cele mai serioase calcule, cele mai inerte așezări. Bătrînul era, desigur, slab și epuizat, dar acest lucru ar fi fost totuși secundar dacă, la un moment dat, uşile închisorii s-ar fi deschis larg și as fi ieșit cu el în spînzare, înaintea țării. Aveam datoria să-l păstrez viu, cu riscul propriei mele vieți. Hotărîrea mi s-a părut firească. Aveam o datorie și o răspundere în același timp, nu puteam infirma ceea ce vorbisem și ceea ce scrisesem. Trebuia să salvez statuia pe care, alături, alți citiva o înălțaseră, o statuie care sfîrșise prin a deveni simbolul unui neam, în lupta sa de supraviețuire. Am fost, în consecință, bufonul acestui rege Lear părăsit și trădat. L-am îngrijit zi și noapte, cu devotament, cu sacrificiul personal, așa cum ar fi făcut-o un călugăr franciscan. Dar l-am fortificat în primul rând moralul. Prezența mea l-a înviorat, ca și voia mea bună. Eram întotdeauna vesel și gata să-l povestesc glume, anecdote, întîmplări cu haz din viața de boem, o viață pe care n-avusesse prilejul, nici vocația să o cunoască. Asculta cu viu interes amănunte dintr-o lume pe care, nici în liniile principale, n-o bănuise. Era mai ales curios de viața teatrului pe care, de asemenea, n-o cunostea. I-am dat lecții sumare de teatrologie și, la un moment dat, furat de noua ambianță, mi-a spus: — Cînd vom ieși de aici, să mergem odată amîndoi într-o lojă, la teatru, să asistăm la un spectacol. Și să nu-mi spui nimic, să mă lasi pe mine să văd ce e bine și ce e rău. Să văd dacă am învățat ceva.

Psihologia elevului este aceeași la 80 ca și la 8 ani.

Îngrijirea acestui om bătrîn și bolnav presupunea oboseli și dăruiri care depășeau limitele curente. N-a fost serviciu pe care să-l fi socotit degradant, în măsura în care mi-era înpus de situația în care amîndoi ne aflam. Era poate, în soluția celelei în doi, și înțenția de „a mă vindeca de Maniu”. Termenul l-am auzit din gura unui ofiter politic la o anchetă. Calea era inițial

greșită, fiindcă orice alt om bătrîn și neputincios ar fi fost în locul lui. I-as fi ajutat în măsura puterilor mele, fără să nutresc vreun sentiment de dușmănie față de nevinovat. Starea mea de nervi, ajutată probabil și de drogarea alimentatiei, depășea uneori sentimentele și judecățile unui om de ispravă. Îmi dădeam însă repede seama cînd eram inclinat să depășesc măsura. Mă înfrinam și găseam o ieșire onorabilă, în umor sau în surpriza sacului cu amintiri. În ciuda situației în care ne aflam, nu am încetat o singură clipă să-i spun „Domnule Președinte”. El se născuse, dealtfel, cu acest titlu pe care l-a cîștigat în așa măsură, încît pînă și adversarii îl respectau. Îi cunosteam, dealtfel, slăbiciunea pentru etichetele cezaro-crăiești și mă străduiam să le presupun existente în fiecare gest, în fiecare cuvînt.

A venit vorba în decursul timpului și despre femei. Mi-a mărturisit că, în tinerețe, lubise o farmacistă din Simleu, se numea Clara și era unguroaică. „Am renunțat, bineînțeles. Nu puteam eu, nepotul lui Coroianu, destinat să fiu seful Partidului Național din Ardeal, să iau drept soție o unguroaică”. Altfel, pentru a-mi confirma ceea ce știam din faima publică, despre o aventură pe care o avusese cu una din cele cinci, cele mai faimoase surori din epocă, i-am pus o întrebare fanarotă: — Despre Doamna X mi se pare că ati fost, odinioară, în mod grosolan calomniat.

— Mi-a răspuns sec și definitiv: — Da, dragule.

Și n-am mai insistat. Nu mai era nevoie. Iuliu Maniu suscita, în închisoare, același climat de noblete morală, în care toată viața se complăcuse. Nici o povăială, nici o slăbiciune, la acest bătrîn care preferase să moară în închisoare, decît să fie Președintele Consiliului de Miniștri care să gireze, el, democratul de o viață întreagă, un regim de sclavie. Nimeni nu l-a mai întrebat, cit a fost închis, nimeni n-a încercat să-l abată sau să-l corupă. Dușmanii săi cei mai îndrăgiiți însă dădeau seama că ar fi fost timp zadarnic pierdut. Iată un omăgiu la care nici unul, absolut nici unul dintre noi, n-a avut dreptul. Cine n-a fost torturat, a fost bătut sau santajat. Toți, cu excepția lui, au fost evaluați de o lașitate posibilă și, în consecință, supuși verificării.

La început, cînd durerile fizice și paralizările parțiale nu îl împiedicau, și-a făcut testamentul. În testamentul, verbal, bineînțeles, pe care mi l-a încredințat spre îndeplinire, își împărțea averea nepoților și rudelor sale apropiate. Pe Ionel Pop îl sorocea executor testamentar. Copiii lui Zaharia Boilă, mai ales cei doi băieți, erau trecuți la loc de frunte. Îl ascultam cu deosebită emoție. Pentru acest om, realitățile dimprejur, sentimente, confiscări, degradări civice, nu existau. El credea în adevăr și dreptate, în așa măsură, încît orice i se întimpla, i se părea un foarte trecător episod, un simplu provizorat. În împrejurări normale, afară, în libertate, poate că o asemenea comportare ar fi stîrnit un suris. Aici, ea ar fi smuls, oricui, o lacrimă de admirație.

Nopti albe

Îi lipsea în mod deosebit ajutorul bisericii. Nu cunostea rugăciunile catolice pe latinește, nici „Pater Noster”, nici „Ave Maria”. Prin preoții care măturau, am știut că în celula alăturată se afla un înalt prelat catolic. Am intrat în conversație cu el, prin perete, și l-am rugat să mă învețe cele două rugăciuni, ca să i le pot spune lui Maniu. Nu mi-a fost greu să le învăț pe dinafară și să i le rostesc în fiecare seară. Împrejurarea era cu atît mai stranie, cu cît nu eram nici măcar credincios, necum catolic.

DISCUTAM și politică, îndeosebi capitole din trecut, dar numai dacă în cursul biografiei pe care și-o făcea se întimpla să fie cazul. Întîrzie mai ales asupra tineretii sale petrecute la Viena și Budapesta, asupra unor evenimente politice petrecute înainte primului război mondial. Nu îl încurajam prea mult în aceste direcții. Întîi fiindcă starea sănătății mele nu-mi permitea o prea mare încredere în memoria proprie. Și, în al doilea rînd, îmi dădeam seama că, microfonizat, am fi fost anchetați pe larg în aceste privințe. N-aveam la dispoziție hîrtia și condeiul necesare pentru a nota conversații care, eram convins, urmau să capete o valoare istorică. Mai tîrziu, cînd am ajuns în stare de semi-libertate, am ezitat să consemnez ceea ce o memorie proaspătă păstrase aproape în întregime. M-am temut de eventuale anchete, de probabile controale și de greu evitabile inculpări. Îmi răsăr totuși, în amintiri, după atîția ani, unele confesiuni care au semnificația lor. În preajma ultimelor sale clipe, Maniu, ca orice om, regreta erorile din trecut. Cine n-a comis greseli și cine „în articulo mortis”, nu le regretă! Efectiv îi părea rău de doi oameni, pe care avea senzația că îi nedreptățise: de Iunian și de Stere. Îmi cunostea slăbiciunea față de seful Radical Tărănist. Mi-am dat seama însă, din convorbirile noastre, că nici el nu-l aprecia mai puțin. Îmi evoca împrejurările în care Iunian nu-si mai putea stăpîni mîniile. Incapacitatea de a tolera mediocritatea și prostia, ura față de Virgil Madgearu, susceptibilitatea și egocentrismul pe care toți i le cunosteam, nu erau invocate drept scuze, ci doar ca să explice greselile proprii, pe jumătate mărturisite. Grigore Iunian nu putea fi un simplu pion din camarilă, gata să execute, înaintea de a pricepe, orice mișcare comandată. Din păcate, spunea însă Iuliu Maniu, așa talentat și inteligent cum era, nu s-a putut niciodată obișnui să tolereze prostia.

„În politică ai rareori de-a face cu oameni deștepti și, încă mai rar, cu oameni dezinteresati. De aceea, trebuie să înghiți multe și eu personal multe am înghițit. Iunian însă, cînd era pornit — și mai totdeauna era — nu făcea nici o concesie. Ce să mai vorbim de fobia pe care o avea față de Madgearu. Toate problemele le gîndea și le rezolva în raport cu acest dușman prezumat. A fost însă un mare păcat că m-am despărțit de el. Ar fi trebuit să insist, să-l rețin”. Ascultîndu-l, îmi aduceam aminte de o butadă a lui Iunian, cu privire la formalismul juridic al lui Maniu: „Umbli cu bicicletă englezească pe desfundate sosele românești”. În realitate acești doi oameni, Maniu și Iunian, erau foarte deosebiți ca formație, ca temperament, ca ideal de viață. Nu-i apropiau decît ideile, a-celalei care, uneori, îi ajută pe oameni să se înțeleagă, dar care nu biruie totdeauna vocile subterane.

Cît despre Stere, părerile de rău erau mai accentuate. Desi cunostea portretele și atacurile din presă ale fruntasului basarabean, se ferea să le arunce în cumpănă și, așa, lăsa cel puțin impresia că nu căuta în ferocitatea lor vreo justificare. Încea în schimb să-mi explice abandonarea lui Stere în fata complotului generalilor. „Deabia venisem la putere. Greutățile economice erau foarte mari. Sabotajul marii finanțe și al marii industrii liberale era sistematic. Presa ne era, indirect, ostilă, cînd nu era de o violentă pe cit de injustă, pe atît de provocatoare. Îți reamintesc de campania lui Burileanu de la «Ordinea». În marea frescă a hoților, bandiților și pun-

gașilor, pe care o publica zilnic, eu eram cap de listă. Eu, nu bancherii exploatori, nu industriașii abuzivi, nu finci liberală. Propaganda naționalistă a «versului» prindea, pe de altă parte, lumea militară. Stere forma obiectul lor mai vehemente atacuri. Căutam să apărăm fără să călcăm principiile de cratice, pe baza căroră poporul ne adăla cîrmă. Dar popularitatea noastră, șase luni de zile de la venirea la putere, era în descreștere. M-am trezit tunci, la o festivitate, cu o manifestație solidară, a tuturor generalilor, în frunte cu generalul Cihoski, Ministrul nostru în Război. În momentul în care Stere a intrat în lojă, toți s-au ridicat de la locurile lor și au părăsit în mod ostentativ sala. Am avut de ales: să sacrific Stere, sau, solidar cu el, să demisionez și să trec în opoziție. Repet: situația noastră în opinia publică nu era strîcîtă. Nu realizasem încă decît o parte din program, nu aveam garanții că regenta ne-ar fi acordat privilegii de a prezida noile alegeri, iar o campanie electorală, pentru sau contra Stere, ar fi avut, desigur, puțin ecou în deal și România Veche. Obligațiile lor de partid sînt, uneori, foarte dure. A trebuit să trec peste sentimentul intim, să sacrific pe acest om ex-national, ca să salvez partidul și țara pentru care noi toți militam. Astăzi întreb, totuși, dacă n-am greșit. A trebuit poate să fiu mai insistent, amenințător, dar cine m-ar fi urmat? Vezi dumneata cum merg lucrurile noi: te trezești singur tocmai în momentul în care ai certitudinea că țara este în tîrzi de tine”.

Sentimentele religioase ale lui Maniu sporeau odată cu apropierea morții. El se desigur credincios toată viața, boala, singurătatea, drama sufletească care o trăia, contribuiau la o întoarcere mai hotărîtoare spre credință. M-a răsturnat în aceste împrejurări să promit că, cînd liber, voi merge la Roma și voi avea audiență la Papă. „Îi vei transmite, rog, din partea mea că, în decursul lor, obligațiunile politice m-au împiedicat să fac o vizită la Sfîntul Scaun, rog să mă ierte de această involuntară aminare și să ia aminte că mor în dîntă creștină unită, catolică și română. M-a pus să repet de cîteva ori aceste fraze, ca nu cumva să uit vreun cuvînt. Le reproduc astăzi din memorie și mă convins că, așa cum le însemn, ele prezintă gîndul lui întreg. M-a rugat să transmit direct și personal Sfîntului Părinte acest testament religios, ca ucare am fost alături de el pînă în ultimele clipe. Maniu autoriza Vaticanul să facă uzul pe care îl va socoti necesar mărturisirea că, o viață întreagă, trăiesc în cadrul Bisericii ca «Unit», dar în legea să moară catolic”. Înregistrez acest moment cu obiectivitatea scribului și de ale credinței, dar cu obligația morală de a transmite o vîntă. Dacă împrejurările nu vor permite să-mi îndeplinesc direct și personal sarcina pe care mi-am asumat-o, aceste cuvînte pe care le însemn aici să capete greutatea morții pe care adevărul lor îl merită.

DE UNDE îmi vin aceste supra-monesti puteri, de a face față Sănătatea bătrînului scade vîntă cu ochii. Nu mai poate umbli, mai poate mîncă singur. Îi ajut ziua noaptea, în cele mai umile acte de viață. Sînt convins că orice om, demn, acest nume, ar fi făcut în situația mea la fel. Cum să lasi pe semenul tău piară lîngă tine, fără să-i dai o mîndă de ajutor? Mai ales cînd această mîndă este singura și ultima?

Mă simțeam slăbit și epuizat. Bătrînul începuse să paralizaze, ba de o mîndă de un picior. Îi dădeam să mîndă pe lingura și conținutul îi curgea adesea pe haina de ocnas a Statului. Cereau reu să vină medicul, să i se dea doze, să fie internat în spital, să fie acordat un om de ajutor în celulă. Din toate aceste deziderate, atît de firești, numai ultimul și-a găsit împlinirea.

Ne-am trezit cu un fost ministru de leian, pensionar și el al închisorii, care ne-a fost de un real folos. Arăta de sănătate acceptabilă, iară bunăvoința

zile negre

nu putea fi contestată. Așa s-au prezentat lucrurile la început. Experiența închisorii, meditația, spiritul de observație m-au lămurit însă repede despre adevărata realitate a lucrurilor. Principial, mi s-a părut suspectă introducerea unei persoane străine de procesul Maniu în celulă noastră. Și încă a unui ardelean. Mai târziu, mult mai târziu urma să aflu că, bolnav de cancer, i se promisese operația în schimbul informațiilor pe care urmă să le aducă. Nu știu dacă promisiunile s-au realizat, fiindcă operat sau nu, a murit în închisoare. Așa însă cum era, Pompiliu (ii dau un nume împrumut) ne-a fost de un neprețuit ajutor.

Pe măsură ce creșteau neputințele lui Maniu, pe atât și oboseliile mele. E drept că, din cind în cind, Pompiliu era scos la anchetă, că uneori mai ieșea la plimbare și, după ieșirea mea, era scos din celulă și reintrodus cu cinci minute înainte de a mă întoarce eu. E drept că preoții uniți care măturau pe coridoare mi-au strecurat pe sub ușă, cu mare discreție, confirmarea aprehensiunilor mele în citeva cuvinte, pe cite se șoptite pe atât de neîndoelnice, dar nu aveam de ales.

Agonia lui Maniu a durat citeva zile. În plutonier, unșur după acent și subînțiruz după meseria mărturișită, a venit de citeva ori în celulă, în calitate de șef de operații. Supraveghea fazele de la distanță. Ne punea în treacăt unele întrebări, pentru a verifica unele simptome, apoi dispărea ca să reapară peste citeva ceasuri în pragul ușii.

Conștient că moare, Maniu privea în zid și bolborosea cuvinte pe care ne

străduiam să le pricepem. Ultimele vorbe pe care le-a rostit le-am auzit distinct : „Ce frumoasă femeie era Clara”. Retrăind anii tinereții sale sacrificate, omul acesta de reflecție rece, dar de patimi mocnite, a făcut abstracție chiar de propria lui statuie, pentru a trece dincolo cu imaginea farmacistei din Șimleul Silvaniei, în inimă și în privire. Tot ceea ce omenească, prea omenească, se îndepărtase din cercul conștiinței sale imediate, trecea acum pe primul plan, profitind de carentele fizice ale unei agonii care, pînă la ultima suflare, fusese într-adevăr o luptă.

Am rămas amîndoi împletriți. Pompiliu a întrerupt cel dintîi tăcerea. „Să-i mai spunem o dată, bătrînului, rugăciunile”. Dreptîi, la capul patului, cu bonetele în mină, am bolborosit pentru ultima oară „Pater Noster” și „Ave Maria”, rugăciunile pe care, în fiecare seară, i le spuneam înainte de culcare.

Era în 5 Februarie 1953. Maniu împlinise, de o lună, 80 de ani. Peste alte patru săptămîni urma să moară Stalin.

Am tăcut amîndoi, fiecare cu gîndurile lui. Peste citeva ore, Maniu a fost ridicat din celulă, în cel mai strict secret, dar vestea se răspîndise, ca fulgerul, în toată închisoarea.

Noaptea am auzit căruța poposind în curtea închisorii, huruiala roților, nechezatul calilor, zgomotul ușor frecat al șleaurilor. Apoi toate s-au liniștit. Maniu pleca spre groapa comună și spre gloria eternă. Păstrez imaginea lui pe improvizatul catafalc al patului de fier, atunci cînd i-am închis pleoapele și cînd pentru întîia oară, a putut să-l vadă cineva cu capul plecat.

George Brătianu

coșeste. hal, să te aud ! Dar pisica, dar ciinele, ia spune, mă, cum așeauună, cum latră ?”

Nenorocitul îndeplinea toate aceste ordine cu o îngrozitoare supunere. Nu mai era un om, era o fantosă. L-am privit și l-am auzit săntămîni de-a rîndul. Sfîrșisem prin a-l identifica. Era George Brătianu, profesor, șef de partid, fiu și nepot de statuie. Spectacolul pe care îl oferea era, într-adevăr, înfricosător. Mă gîndeam la cite chinuri, la cite privațiuni, la cite santeaje fusese supus ca să ajungă în acest hal, o simplă cîrpă în mina gardienilor, obiect de batjocură al unor oameni fără milă și fără omenie. Într-o noapte mi-a bătut în zid, cerînd, evident, să-mi facă o comunicare prin morse. N-am avut curajul să primesc. Am bănuît că l-au schimbat din celulă și că altcineva, în numele lui, căuta să mă tragă de limbă, sau să afle un pretext de tortură. Dar el chiar să fi fost, cum puteam avea încredere în autonomia cuiva care sărea ca o broască pe culoare, la ordinul și în hazul gardienilor ? Ciocăniturile au continuat insistente toată noaptea. Nu le-am răspuns. A doua zi o liniște mormîntală s-a lăsat pe culoare și în celula de alături. George Brătianu se sinucisese. Nu mi-a fost greu, aflînd acest lucru, să reconstitui drama psihologică premergătoare. A avut desigur un moment de luciditate, un moment de totală conștiință de sine și a hotărît să piară. Înainte însă de a face din cearceaf un streang, a încercat să comunice cuiva un mesaj al speranței sau al disperării. N-am să-mi iert niciodată prudența și bunul simț, care m-au transformat din iumătate de martor în involuntar complice. Mă gîndesc uneori la posibilitatea unei reveniri, posibilitate pe care tăcerea mea, în respectiva noapte, a eliminat-o. Renunțarea la viață, ca și renunțarea la moarte, depinde, în închisoare, de motive care, judecate cu mentalitate de om liber, pot părea ușor absurde sau puerile. Nu mi-a fost în nici un fel sorocul George Brătianu. Dar acest episod final îmi leagă destinul cu sfœara unei remuscări. Coautor, pãrtas, răspunzînd penal, culpabil „în omîtendo”, am avut timp să examinez toate ipotezele. Să-mi aflui chiar circumstanțe atenuante. Nevinovat însă, cum să mă simt ? Instinctul nu m-a ajutat să discern un S.O.S. de o mizerabilă capcană. Nu era singura farsă pe care, de-a lungul anilor, mi-o făcuse viața.

NU PUTEAM ști cãror motive se datora suspendarea operației de exterminare la care eram supus.

Evenimente exterioare se reflectă totdeauna cu întîrziere în regimul închisorilor. Citeodată, elemente individuale, personale, intră în joc, altora le este decisivă conjunctura. O lună după moartea lui Maniu, a murit Stalin și toate, în pofida materialismului istoric, s-au modificat. Eram departe de a bănui motivele imediate. Poate că, în fond, nu ele au fost decisive, am beneficiat de un respiro, acesta era esențialul, un respiro, în cadrul și la regimul la care eram supus. Am ajuns astfel să fiu dus în celula lui Pîky Pogoneanu. Starea lui fizică se degrada cu fiecare an de privațiuni și de neîngrijiri medicale. Este drept că boala, așa cel puțin cum fusese diagnosticată, nu avea leac. Trei operații, una în țară, efectuată de profesorul Bagdasar, altele două în Suedia, de Oliver Cruna, nu izbutiseră să-l amelioreze, sau măcar să-l stabilizeze sănătatea. Dar Pogoneanu, în închisoare

ca și în libertate, avea un fel de a fi brav și vesel, care stîrnea respectul, cînd nu admirația. Dacă toate greseliile tactice pe care le comisese înainte și în timpul procesului își aflau explicații în starea sa psihică anormală, energia cu care se lupta pentru onoare, știind cit de numărate îi erau zilele, era într-adevăr impresionantă. I-am povestit, în prima noapte, evenimentele petrecute de la despărțire. Ne-am împărtășit informațiile la zi, cu spaima unei noi și imediate despărțiri, care ne-ar fi lipsit de unele stiri pretioase, dacă nu decisive. Apoi, după citeva zile, am început să vorbim despre trecut, despre trecutul nostru personal, ca și despre evenimentele mai de seamă, la care amîndoi, din unghiuri deosebite, participasem. Nu ne înțelegeam însă în multe privințe. Dar eram destul de toleranți ca să admitem păreri divergente și chiar să tragem folos din ascultarea lor. Am ajuns să ne cunoaștem familiile, caracterul și obiceiul fiecăruia, de cele mai multe ori fără să fi avut prilejul de a-l fi văzut în anii libertății. Era un fel de a ne recomanda și de a ne cunoaște, fără întreruperile, reticentele și convențiile vieții de societate. Îi ajutam în tristele servitui ale neputinței sale fizice. Nu se mai putea deplasa din pat să deschidă ferestra sau să bea un pahar cu apă. Toate acestea erau pentru el probleme foarte obositoare, dacă nu insolubile. Ceea ce Pogoneanu oferea în schimbul acestor mărunte înlesniri casnice, avea însă pentru mine un pret deosebit. El nu era numai un tovarăș de singurătate, el era în același timp cineva care, ori cînd, putea să-mi răspundă sau să mă întrebă și nu doar să asculte. Inteligența și cultura lui îngăduiau confensiunilor noastre reciproce un nivel patetic, dar înalt în același timp. Iar tezaurul meu de informații din lumea teatrului, a literaturii și a presei aducea, în gravitatea unor conversații citeodată dure, pata lor de culoare, seducția lor involuntar superficială. Nu puteam firește să uit greseliile pe care le comisese, nici să-l iert o atitudine care, în proces, a ținut seama de un egoism personal, fie el nobil, în dauna cauzel comune pentru care ne aflam în boxă. Dar ce rost avea să revenim după evenimentele pe care istoria le înregistrase, mai ales că aceste evenimente sfîrșiseră prin a sigila credințe, în linii mari, comune și un destin care nu putea fi diferit. Nu știam nimic despre Camil Demetrescu și despre Radu Buzesti : îi vedeam doar prin tre gratii, cînd erau scoși, amîndoi odată, în curte la plimbare. Aveam deci dreptul să deducem că ei rămăseseră împreună. N-am vorbit prea mult cu Pogoneanu despre felul în care murise Maniu, despre rolul lui Pompiliu, ca și despre alte presupuneri sau bănuieli ale mele în legătură cu acest eveniment. Eram convins că fusese adus în celulă cu Pogoneanu ca să vorbim și despre unele lucruri care prezentau interes pentru organele de cercetare. Am preferat să nu le facilitez munca. Fără să fiu științificeste orientat asupra mijloacelor de ascultare și a plasării microfoanelor într-o cameră dată, nu aveam nici o îndoială asupra faptului că eram înregistrați. Mă gîndeam însă, deseori, nu fără delicioasă perplexitate ascultătorilor noștri în fata unor benzi de pasionante discuții despre existentialism, despre poezia modernă, despre tragedia greacă.

(Fragmente din volumul *Noapți albe și zile negre*, în curs de apariție la Editura Eminescu)

Colegii din pușcărie

DUPĂ moartea lui Maniu am rămas în aceeași celulă cu Pompiliu. Citeva zile au trecut sub impresia evenimentelor la care, amîndoi, asistasem. Apoi am reîntreat în normal, eu cu ale mele, el la ordinea stăpînirii. Nu-mi era greu să ghicesc obiectivele imediate. Pompiliu avea viclenia țărănească, o viclenie care se observa ca de o poștă. Nu-și prea dădea, dealtfel, osteneala să fie subtil cu mine, un biet ziarist regătean, care nici măcar nu fusese ministru. Atitudinea lui, în mod evident dictată, urmărea să mă scoată din sărite. Și, a la longue, mă mă deprime. Nu e prea greu în regim celular, unde, fără să vrei, este la discreția colegului, ineluctabil. Este de ajuns ca el să-și impună cu tot dinadinsul punctul de vedere în ale vieții. În comun, sau măcar, în mod ostentativ, să „diferențieze”, ca o stare de iritație să se nască și deci un chin suplimentar. Eram însă la capătul răbdării. Nu mai puteam suporta nici sfaturile, nici iscodirile, nici aluziile, nici sistematicele enervări. Ajunsesem cu o sensibilitate de „jupuit de viu” și, simțind că trebuie să aflui urgent o soluție, am ales-o pe cea mai sigură, dar și pe cea mai primejdioasă. Am cerut anume prin vizetă gardianului de pe culoar să roage pe ofițerul politic să vină la noi în celulă, urmînd să-l fac o comunicare importantă. După aproximativ o jumătate de oră, a sosit și spre surprînderă generală am rostit, aproximativ, următoarele : „Domnul Pompiliu, aici de față, este agentul Dumneavoastră. Devreme ce l-am ghicit, nu vă mai poate fi de folos cel puțin în ce mă privește. Vă rog foarte mult să găsiți o rezolvare știind că, în actualele împrejurări, aș prefera să stau cu oricare altul și chiar singur”.

Declarația mea a avut efectul unei lovituri de teatru. Ofițerul s-a adresat direct lui Pompiliu, care se zăpăcise : „Dumneata, ce ai de spus ?” Într-adevăr, nu spunea nimic. Se blîbîia și pînă la urmă n-a fost în stare nici măcar de formă să mă contrazică, să neghe. Ofite-

Constantin ABĂLUȚĂ

Piine pentru fratele meu

— monolog dramatic —

MOTTO : Doamnelor, domnilor, porcilor.
Nina Cassian

O cameră dărăpănată într-un cartier pe jumătate demolat. O ușă și două ferestre — toate dau direct afară. Într-un colț, pe dușumeaua roasă, o grămadă impozantă de piine. Pe lângă pereți cinci-gase saci umpluți și legați la gură. O jumătate dintr-o oglindă spartă a mai rămas pe-un perete. Pe altul o icoană înnegrită. Un scaun, un pat și o masă — toate în stare avansată de degradare. Lângă piine un vraf de saci goi. Roșioru, un bărbat de vreo patruzeci de ani, alturd de țaran sau negustor, dar puțină fi confundat cu acei muncitori sezonieri ce lucrează cu anii prin capitală.

ROȘIORU (Țișnește îndreptându-se pe ușă, gîfîind și horcăind, roșu la față, cu hainele în dezordine, ude și pătate de noroi. E prădă unei irepresibile stări de agitație ce se va dilua ușor, gradat, pe parcursul piesei, dar va rămîne mereu ca o tensiune surdă. Lasă impresia că-i e teamă să spună unele lucruri, ori că minte pe alocuri, ori că încurcă lucrurile fără să vrea, într-atît se-mbulzesc în capul lui. Se șterge de sudoare cu o mînă. În cealaltă ține o plasă de plastic cu câteva piine. Mișcă-le tremurând). — Huu... huu... Doamne!... Doamne!... Mulțumescu-ți ție, Doamne! Erau să mă prindă, frățioare! Vreau să mă ucidă, frățioare! Imi luasem orice speranță... Nu mai credeam s-ajung... O adevărată minune c-am scăpat! (Pauză). I-ai văzut cum se luaseră după mine?... Tipau ca din gură de șarpe... mă blestemau... mă amenințau... zvîrleau cu pietre și cu ce nimereau. Și tu, norocitule, de unde-apărusei? ce că-tai pe-acolo? că tu mă fugăreai mai abilit decît toți. Halal frate-mi ești, n-am ce zice! (Pauză). Ai văzut cum i-am fentat!... Ha-ha... Cîștigam distanță... Se-mpărțiseră ei pe mai multe străzi... da' au greșit-o... toate dădeau în șantier... și p-asta-l cunosc ca pe buzunarul meu. Da' era s-o sfeclesc. Mi-am agățat cracul într-o sîrmă și-am căzut... vlăganu ăla cu șapcă m-a ajuns... mi-a sărit în cîrcă. Da' și eu cînd m-am opintit odată l-am zvîrlit cu capu' tocmă-ntr-un canal... și din câteva salturi hop! în ruina fabricii de nasturi... printre munții de moloz și sticlărie... Noroc de tunelu ăla bifurcat... de scara ce da-n mlaștină. Și cînd nu mai m-așteptam... iote-te iar, frățioare! Fugeai de zor în urma mea... m-ai întrecut... te-ai șters de mine ca cînd nu m-ai fi văzut în viața ta. Da' mi-ai băgat în mînă-un buletin... dracu știe de ce... și dă-i și fugi... ai dispărut printre dărîmături. (Pauză).

Ce să cați tu azi în capitală, asta nu-mi explic de loc! Că nu-mi dădusei veste ca de obicei... Și unde ți-oi fi lăsat mașina... Și de cine tot fugeai așa ca zmintitu... (Se duce lîngă grămada de piine și-l goleşte sacul deasupra. Apoi scrutează pe rînd cele două ferestre. Slab lătrat de ciini).

Gata. Mi-au pierdut urma, frățioare! Cum să se fiină ei după-mine? Nu cunosc cotloanele.

Și dacă... totuși? S-o fi urcat vreun hîndrălu pe hală și-o fi ginit pe unde dispărui.

Nu. Nici vorbă. Auzi tu ce nerozie-mi trecu prin bilă!

Nu vin ei pe-aci, nu vin... că li-i frică de ciini. Ia auzi-i cum latră. Cum să vină? I-ar sfîșia. (Pauză).

De-abia se lasă seara și-ncep să hămă-lască. Ai văzut cum e prin dărîmăturile-astea: ciinii nuntesc cit li noaptea de lungă.

În schimb nu-l nici țipenie de om. Au șters-o cu toții că-i goni bulldozeru. Da' pe ciini cin' să-i gonească?! Că hingherii s-a desființat... cică nu-i moral... noua etică nu-ngăduie.

(Lătratul închează. Face cîțiva pași). Sttt... io stau ilegal p-aci. C'asta-i acu' terenul șantierului. Doar că... n-au ăia mașini să-l debaraseze. Poate nici planurile nu-s gata... Dar-ar Domnu să rămînă-asa...

(Se repede la fereastră. I se pare că aude un zgomot).

Ce fuse asta?... Glasuri?... Da' de unde!... Poate vreo creangă de copac... ori poate se surpară cărămizi pe undeva. Cărămizi... tencuială... uneori vreun bur-lan... vreo spîrtură de geam... ce mai rămase din casele oamenilor... (Pauză).

Iote că nu mai aud nimic!... Mi s-o fi năzărit!... Nimeni nu vine p-aci. În afară de nebulu ăla ce trecu, să tot fie-o

săptămînă, nimeni n-a călcat p-aci. Da' ăla avea treabă la casa vecină... ha... la ruina vecină. Și cînd colo se văzu că nici n-avea treabă...

(Se îndreaptă spre oglindă).

Că nu's ce m-aș face... de-ar veni cineva. Ce mai, aș incurca-o. M-ar prinde ca pe-un șobolan. Că n-am buletin de capitală. N-am buletin de fel. Chiar și p'ăla al meu de Poroschia mi l-a luat... (Se bate peste gură. Se uită speriat spre icoană). N-ai buletin, nu ești om. Fără buletin, ești zero barat. Nimeni. Nu ești nici cît copacul ăsta despicat în două. (Pauză).

(A ajuns în fața oglinzii. Își studiază chipul).

N-ai miini, nici picioare. (Pauză). Nici ochi, nici nas, nici gură. Și nici măcar nume.

(Șoptit). Doar eu îmi mai aduc aminte că mă cheamă Roșioru.

Și tu, frățioare, de-acolo unde ești, nu-i așa? Că hăt străbunicu nostru cîc ar fi fost din Roșiori. (Pauză).

(Plecă din fața oglinzii).

Oricum ai da-o, numele de la pămînt se trage.

Rimi și rimi pămîntul.

Și de nu ești atent te mîncă și porcii, cum păți sărmana soru-meu... nici nu-mplinesc două luni și-o sîșieră ăia cu riturile. Doamne păzește! (Pauză).

(Se duce și dă ușa cu palma în sacii de lîngă pereți, așa cum ai bate un cal pe crupă).

Prea vă-nmulțirăți... ce ziceți? Risc mare să vă țin aici. De vă gînește cineva m-am dus pe copcă. Cît ai clipi mă bage la speclă. Rîm pămîntul doi anișori bătui pe muchie. (Pauză).

Da' ție, norocitule de frati-miu (Ți-tare. Se uită cu teamă spre icoană), ce-ți pasă! O ții p'a ta. „Nu-ncearcă decît de două ori pe lună. Nu pot să vin mai des, zici. Am de lucru cu toptanu'... sint prost, pină peste cap cu pensionarii mei. Trebuie să-i păzesc, să-i dădăsc ce pe ținci, să-i hrănesc, să-i apăr de epidemii. Nu uez eu motoru pentru câteva piine. Benzina nu curge ca braga și potera-i vigilență și deabia așteaptă... Am eu pe unu mai... culant, da' nu pot să vin decît în ziua lui, atunci cînd cade ăla de sorvici”. (Pauză). He-he!... Frățio, frățio, prea tragi tu totul pe spuză ta. Ți se năzare că ești cel mai bun. Îi tot dai cu „pensionarii tăi”, parcă n-ar fi și-ai mei. He-he... Smecher nevoie mare... Da' ce dracu-i cu tine azi în capitală? Asta nu-mi intră-n minte. Și ce buletin îmi dăduși?!

(Scoate buletinul din buzunarul de la pantaloni).

A!... E buletinul tău. Roșioru Valentin! Ce-o fi fost în căpătîna ta cînd mi-l dăduși?! (Din buletin cade o hîrtie împăturită în patru. O ridică, o des-pătură-te). Ei, ce-i asta?... (Citește. Enervare reținută). „Contract tip export. Subsemanatul... mă angajez să livrez la termen marfa menționată pe buletinul anexă și să-ndeplinesc de asemenea...” (Își astupă gura cu palma. Se uită speriat spre icoană. Voce schimbată. Dezinteres simulat). Treaba ta! Ce mă interesează...? De ce dracu mi-oi fi dat-o mie?! (Intocce foaia). Aaa!... Asta-i scrisul tău, dragă-tule. (Citește. Furios). Diră copilului... Vin la noapte la 11. Pregătește sacii”. (Începe să rupă, furios, hîrtia). Asta era! (Se uită la ceas). Nouă!... Și nu puteai să mi-o spui cu gura ta? Erai grăbit, ha, să fugi?! Lua-te-ar... (Pauză). Dracu! Ce mai stau? Trebe' gătat tot pin' la 11. Că te știu eu, dragă-tule, ești punctual ca moartea. (Rinjet nădăd. Se uită spre icoană. Își reprimă rinjetul). Parcă te vād că vrei s-o ștergi iute-iute. Mă zorești cu-ncearcă-tul. „Hai, că mă așteaptă pensionarii. N-o să-i las să flămînzească!” Și-mi zici iar să arunc dracului buletinele. Da' de ce să le-arunc, dacă ne folosesc? Că ce crezi tu că piinile curg pe gîrlă? Că eu stau aici? (Pauză).

(Se duce la vrafă de saci, ia unul, se așază pe scaun și-ncepe să bage piine în sac).

Ba stau. Da' numai la cozi. Le aleg p'alea de se-nrocesc pe seară. Se stringă de speră c'a doua zi o să bage ceva. Nu-i mare buluceală. Babel croșetează. Domnii citesc cite-o carte. Sint și d'ăi de joacă șah sau table la lanternă sau la luminare. Văzui ș'un clizmar de-și pingelea pantofii pe care-i scotea dintr-o desagă. Își găsise-un loc pe cîntre: o gură de aerisire de la metrou. D'alea de fier, în formă de T, minjite-n verde. Sta pe-un scaunel și ciocănea încet-încet.

Parcă toca de vecernie. (Pauză). Un bur-tos fără Dumnezeu s-a răpăit la el: „Da' ncețază dom'le cu alarma!” Cîz-maru l-a ras scurt: „Ce-i coadă matale? Ai cumpărat-o pe valută? Vezi-ți mai bine de osînză. Ține-o la frig să nu se rincezească!”. Veni și-o țigancă cu ciu-perci. Își vindu pe loc toată marfa. Da' atunci fuse lată rău. O vădană ce cum-părase citeva a zbughit-o pin' acasă să le dea-n fier. Nu s-a mai întors. Lîngă mine era un vecin d'al ei. Sta omu ca pe jar. Du-te de vezi, l-am spus, că-ți țin eu locul. Aia s-a dus. Și du-a fost. Atunci s-a iscat un tîmbălău... Coadă toată s-a-nfoiat... Au trimis pe-un puști mai iute de picior să vadă cum devine carul. Bătaul s-a topit și el. Atunci mesterii țigănci au șters-o bodogăniind și înjurînd.

(Șoptit). Plecă și unul pe care pusesem eu ochii. Mă luai ușurel după el și la a treia stradă, după chioșcul de ziare, unde era bezăd-sîrmă... (Își astupă ure gura cu palma. Pauză. Bagă piine în sac). Am mai făcut rost de-un buletin. Nemernicul, în poa arăta ca un domn. Și tînar! (Pauză). De' ce-mi pasă mie... E buletin? Este! Mai umplu un sac cu piine. Că am prins spilul. Odată de la Galați. Odată de la Lizeanu. Odată de la spital. Cînd de la un schimb, cînd de la altul. Pe-nghențială mă-nfig chiar la a-coeșii vinzătoare, că ce-i arde ei să se mai uite la mure?!! (Pauză). Așa... L-am gătat și p'asta! (Pauză). Vir buletinul acîca. Cum ar veni numele sacu-lui. (Viră buletinul într-o piine, făcînd lînit o tîlăvire cu cuțitul. Pune piinea în sac, deasupra celorlalte și leagă gura sa-cului). Ghebegeanu Petrică! (Bate cu mîna sacul, cum ai îmbărbăta un prieten). Bun bătaul!... Să crești mare! Transmite-i complimente lui frati-miu. (În alt sac și începe să-l umple). Frățioare, norocitule, ce știi tu de cite îndur eu?!

Că păzesc sacii ăștia să nu muce-gă-lască. Să nu-i roadă șobolanii. Merg ei ășia, nici vorbă, li năpăde ăia cit ai zice peste. Da' mie mie e teamă aci, înconjurat de-atîta piine.

Noaptea mi se năzare că se mișcă ca momiile.

Și-n zori mă reped la ei să-i controlez, și cat și-n buletinul flăcăruia. Aiurea! Nu se mișcaseră... că cum?! Buletinele erau la locul lor. Virite-n plinea de deasupra. (Pauză). Ce știi tu! Acum o săptămînă îmi intră frica-n oase.

Ploa de mama focului. D'aci pin' la ruinele d'alături era ca peste riu. Și numai ce-aud io bătînd acolo într-o ușă și tipînd loană, hăă firăi e dracu', ce ești surdăaaa?! Bătea c-o cirjă cu ceva, parcă era toaca de lemn, și-o voce groasă de bețiv li da într-una. Hăă, loană, deschide, te-n cur p'ă mă-ta de surdă dracului! Și ploaia lipăia și horcăia. Și vîntul smulgea hălci de tencuială, buff, de prin odăile sparte. Și eu, luat din somn, dîrdîlam de frig și de teamă — că nu știam zmicuțu ăla ce hram poartă. Că noaptea și pe potopu ăla n-aveam und' să fug. Iar să rămîn aci cu piinile-astea era ca cum aș fi clocot p'o ladă cu dinamită. (Pauză. Bagă piine în sac). Da' nu s-a-ntîmplat nimic. Că ăla a plecat și ploaia s-a oprit și-a doua zi am aflat de la o coadă de la Filofteea c'ă ăla-i nebulu de Sandu Velcea care așa face. Cînd ploaie se matoiește și vine de bate-n ușa unde-au stată ei, el cu Ioana, pină mai an. După ce le-a bușit casa, Ioana s-a stîns ca luminarea. Nea Velcea cară gaz cu căruțu pe la cetățeni și-i surd bocnă. Și ăta Ioana tot surdă era. Și acum el vine și bate-n ușa care dă-n gol — că zidu cu ușa nu l-au dărîmat — și cre-de-n mintea ăia-ncrețită de tescovină că Ioana nu-i răspunde că n-aude, ca și odinioară. (Pauză). N-are el treabă cu alte case. Ci doar cu casa lui. Adică cu zidu ăla ce-a mai rămas și cu Ioana lui pe care-o caută acilea că-n cimitir n-are nici o ușă în care să bată și nici se cade să se ducă beat și-n miez de noapte. (Pauză. Bagă piine în sac, îi umple). Așa... L-am gătat și p'asta. (Se caută în buzunar, scoate un buletin, îl deschide). Ei, ia să vedem. Ce mușteriu? (Pauză). Aaa! Asta-i Petriche Lupu! Bun bă-iatu!... Bun, da' cam fleț... (Bagă buletinul într-o piine, leagă gura sacului, etc.). Că știi, frățioare, cum a fost? Cînd l-am luat de piept, el prostu ce-a-nceput să-mi zică și să mă roage?! Zice. Sint profesor și-ți dau ce vrei. Da' eu îl iau peste picior. Ce profesor? zic. Și numai ce-mi răspunde motologu, Universitar,

zice, de m-a pocnit sughitu și-mi tremura mina, și dă-i și dă-i și sughită pină cînd mi-au dat lacrimile și-ăla a crezut că m-a-nmuat și-i tot dădea că nu știu ce-mi dă el mie. Da' io i-am zis. Buletinu, da' el că nu, că-mi dă bani și video și alte chestii, că să-mi fie milă că el nu-i oricine, că-i Profesor, știe șapte limbi și rusește și că mai are doar un nasture de-ncheiat și-o să-l numească Decan nu știu unde. Ha-ha-ha!... (Pauză). Știi, frățioare, ce mi-a zis? Că măcar pentru acest nasture să-l las în viață. Că jură că va fi și nasturele meu, că odată în înaltul rang îmi va găsi nu știu ce post unde să nu fac nimic, doar să iau bani. Da' mie mi-a sărit muștiucul. Auzi ce năzbitii poa' să debiteze un coșcocea profesorul, unul d'ăla de sucește mințile copiilor noștri! Din citeva mișcări i-am smuls toți nasturii de pe el, pină și p'ăia de la șlit, și i-am trîntit-o. „Taca de-acum s-o gătat așteptatul. Nu mai ai pen' ce te frîmînta atît. Poți închide ochii liniștit!” Și-am prins să-nceț-tez ușurel deșteale pe carotidă. În vreme ce-ncepea să se fleșcăiască am adăugat, zic. Un buletin și trei piine, asta ești, că-căreaza mă-ții de buric al pămîntului! I-am smuls buletinul din buzunar, și l-am lăsat acolo să clefăie-n țărînă, să rime pină cînd și-o da duhul. Alceva nici că merită porcii ăștia. (Pauză). Da' și el, ce prost, frățioare! Ce trebuia atîta-avocăteală?! Să-mi fi șoptit că-l cheamă Petriche Lupu și ne-nvoiam noi. N-o fi fost el ăla de la Maglavî, da' oricum, cineva din neamul lui îl văzuse pe Domnul... Și asta valorează mai mult decît un buletin. Mai mult chiar decît un sac de piine... (Pauză). Că știi că nu-s eu d'ăla fără conștiință și fără Dumnezeu.

N-oi avea eu buletin, dar conștiință am. Și am și Dumnezeu.

Că eu după ce găjbesc cite unu' — mă duc la spovedanie.

Il las eu cu ritu-n țărînă, da' nu plec fluierînd că nu-s ateu.

Mă duc să mă rog pentru sufletul lui. C-așa a fost și cu Petriche Lupu. Ce m-am mai rugat s-ajung în cetele sfîntilor. Mă dor genunchii de cite mătîanii am bătut. Că se uita femeile la mine ca la altă ăia. Că, vezi doamne, erea ge-loase. E-tee. C-avea ele monopolul mătîaniilor. Să fi știut pentru cine mă rog, cum s-ar mai fi bulucit în juru-mi. Toate-ar fi vrut să m-atingă, că oricum, se cheamă că eu sint cineva, eu care-l... (Se bate cu palma peste gură). În fine. Mă-ngrijesc să nu mor cu păcatele neiertate. Mă duc la popă și-i spun totu: că popii țin secretul spovedaniei. Da'-mi aleg mereu tot altă biserică. Popii-s popii... și nu Dumnezeu. Pot să greșească și ei, să sufle ceva, acolo... Si-atîta mi-ar trebui... (Brusc speriat, se duce și se uită pe fereastră. Revine. Începe să umple sacul cu piine). Eeee! Il gătai și p'asta! (Scoate un buletin din buzunar. Se uită în el). Asta-i dobrogeanca. Dobrogeanu Eleonora. Seroafa ăia. Păi p'asta n-o s-o uit niciodată. Mi-cuță, cu ochelari, părea tare de treabă. Am stat lîngă ea la coadă. Mi-a dat un măr și-un covrig că-mpărțea după bărbatu-su. Mă uitam la ea că parcă-o battea vîntul. Imi zîmbea atît de blind că-mi ziceam: „Mă, da' dacă n-o să-mi dea deslegare popa, ce mă fac?” Aiurea! Cum să nu-mi dea? Că doar n-o face grevă. Nu-ndrăznește el să plece de la banda rulantă. Să te lase să mori neier-tat... (Pauză). Da' să vin la dobrogeanca. Ce crezi c-a-nceput să-mi spună cînd s-a văzut cu mina-n beregată?! Că cică s-o iert, că ea n-a făcut nimic rău, l-a-ngri-jit pe bărbatu-su ani de zile cit a fost bolnav. Și c-o să mă-ngrijească și pe mine, că știe să facă injecții, că-l soră medicală, și c-o să-mi facă injecții toată viața, da, cu vitamine, cu-nțăritoare, cu de toate... Ha! ha! Criminala! Las' că știm noi. Așa l-a omorît pe bărbatu-su. Le cunosc eu p'astea. Ți se bagă pe sub piele și-ți strecoară otrava. Pină mori cu zile. Mi-ești martor, frățioare, c-așa ni-l omori pe tata ăta Florica, felcerița ăia de-a damblagit și-au pus-o-n căru-cior și-o plimba fi-su prin sat c-o plă-cuță pe piept pe care scrisese cu catran ADUCETI-VĂ AMINTE, chipurile să-i dea de pomană ăi de-l întepase-n cur, da-i-ar de pomană dracii l, și cînd o ducea pe malul gîrlii fi-su prindea și-i îndesa pe gît peste crud, muguri și lăs-tăriș de salcă, c-a fost cu toții o familie de nebuni... (Pauză. Se uită la ceas. Face acest gest ca un tic nervos. De afară se-aude lătrat de ciini, zgomot vag de motor, uruituri neidentificabile. Mai tir-ziu zgomote de demolări. Se duce speriat la ferestre. Scrutează în noaptea). Nimic nu se clintește. Și totuși... parcă... un bîzîit de motor. Or trece ăia cu macarale pe bulevard... pe undeva und' se construiește, c'ă ăștia lucrează și noaptea. (Pauză. Se mai liniștește. Revine pe scaunul lui). E-hee!... (Fluieră a pagubă) Se-apropie ziua cînd musai să-mi găsesc alt cotton. (A terminat de umplut sacul, etc. Se uită-n buletin). E-he-he... Iată-te și pe tine, dragă-tule! Credeai că scapi?! Drăghici Alexandru: ștabu ștabilor. Altădată. Acum mai prost ca parul ăl din gard. Că stătea înțepenit la coadă de ziceai că n-are ce mîncă. Avea el de toate, nici vorbă, da' nu-l strica să facă nițeluș pe popularu'... Las' că l-am populat io pe vecie... (Pauză). Că io-s Alexandru Drăghici! Imi șoptea, și-o să fac pentru tine și-o să dreg... Zic. Să taci, asta să faci, și-mi stringeam men-ghină deșteale. Da' timpitu tot șoptea, nu se lăsa, horcăia că-l Alexandru Drăghici... Imi făcea, vezi doamne, un favor cu numele lui împuțit... Că pe mine mă durea în fund de Pătrăscanu. Mie-mi păsă de ăia fără nume, zeci de mil pe care l-a acut prin beciurile securității și care n-au avut parte pe patul morții de

DECLARAȚIA DE ABSENȚĂ

„Orice împărăție dezbinată împotriva ei înseși este pustie; și orice cetate sau casă dezbinată împotriva ei înseși nu poate dăinui.” Matei 11, 12-25.

Mai ții tu minte patul acela din hotelul Muntenia, Transilvania și Moldova Ticsit de recepționeri și de distribuitorii lor Dușmanii mei și ai tăi, ai iubitelor și iubiților fără

adăpost ?
Mai ții tu minte oare patul acela cu scrișnet penibil Micul nostru altar clondestin unde deturnam cotidianul Micul nostru coșmar climatizat delapidat în pripă Din rapoartele voluptăților noastre ilicite Intocmite fără cusur de fostele noastre iubite Și de actualii lor iubiți ?
Mai ții tu minte cum te mai iubeam eu într-un pat Din lumea noastră sub-lunară supravegheată De milițieni și milițiențe ?
Tu dormeai ghemuită la pieptul meu tatuat

de respirația friții
Și amindoi privegheam visurile din copilăria proletarietului

Iar dimineața mă părăseai ducind cu tine Și greutatea sufletului meu mic burghez De viețuitoare iubitoare și nu de personaj al Bibliiei Care-l vinde pe hoțul de suflețe. Mă părăseai cu șoimii patriei ideale pe umerii tăi calzi și albi

În căutare de hrană la vinătoarea socială. Mai ții tu mintă șuvoaiele de agenți provocatori De măcelari, de traducători, de șefi de protocol, De realizatori T.V., de vagoane de termoficare CFR, De consilii agro-industriale rămase și rămași fără întrebuințare,

Roși și roase de dorul de altceva ? Cunoști tu încă pe Paul, Ioan, Matei și Luca ? Ei nu mai sunt. E-un cîntec de surghiun tot ce sunt ei. De care să nu-i faci vinovați pe ei Ci pe urmașii lor și pe urmașii urmașilor lor În același veac și în aceeași patrie Cită vrame mai intonează cu buzele înroșite Și părul pe bigudiuri imnuri de slavă catastrofei. Mai ții tu minte patul nostru strîmt și curat Loc de iubire și prigoană care ne-a fost și biserica Pentru că cea adevărată adăpostea doar domnitori Schimonosiți de fărâdeleaga restaurării În contra menirii firești a neamului spiritual ? Dar ștrandul tineretului unde doar se mai mima libertatea de acțiune ?

Dar cenaclul flacăra unde se exersau pe viu nuanțele interdicției ?
Dar toată epoca noastră atît de vie și colorată Cu bunii și mulții ei esești, poeți și ceramiști Covârșiți de poveri morale vexatorii, frustrați de exutorii Amețiți de elanuri de rezistență prin uniuni și cantinele lor

Precum embrionii acelei salamandre vivipare Care se distrug reciproc în propria lor mamă, Agitînd flămura roșie și arborînd doliul lubind tirania și urîndu-l pe tiran lubind libertatea dar urîndu-i pe cei liberi lubind libertatea dar urînd libertatea În variante atît de inspirat revizuite și adăugite Neptun, Mogoșoaia, madam Candrea, 2 Mai, Colocviul de poezie de la Iași, Congresul Culturii, Săptămîna culturală a capitalei, Cîntarea României, Volumul colectiv Omagiu, Întîlniri cu activul MAI La canal, înainte și mai ales în era noastră. Vai, ce lume, ce obiceiuri, ce distracții, Vai, vai, vai de gloria altor invinși. Sufletele noastre mărturisesc drept Dar nu a noastră va fi împărăția cerurilor Pentru că mult am urît și am blestemat degeaba Mîncînd și bind și zăcînd în nesimțire

Fără să ne gîndim la fata împăratului roș Ce ascundea un strai de mireasă pentru veșnicie La fata cea bună a moșului, la fefelega pătîmirii

noastre
La ea cea bună și blindă, Doamne, îndurătoare și îndurerată

Dulcea noastră Vitoria, fiica răzbunării Cea cu steagul primilor ani generoși și naivi Înfășurat pe trupul firav și radios pictat de Rosenthal ca-n poveștile internaționalei celor flăminzi și goi, La prea-milostiva patrie recunoscătoare cu sinul uscat Cui ținîndu-i trupul în brațe cînd ea însăși are trupul sfîșiat

Pe cine veghind și plîngînd cînd ea însăși n-are lacrimi pentru cită suferință ?

Mamă fără fiu, fiu fără mamă
Veți fi ca niciodată în poema română care-a jurat strîmb.

Dar mai țineți voi minte, fete și băieți ai generației mele

Echinoxul trilingv, Cenaclul de luni, Dialogul, Amfiteatrul, Forumul, Izvorul Mureșului, Festivalul Eminescu, Ars Amatoria,

Podul, Festivalul de jazz de la Sibiu, Clubul A, Întîlnirile de la Sighișoara, seriile la Costinești, 15 septembrie la Cluj, 24 ianuarie la Iași, 25 decembrie la București,

Toate mișcările acelea de masă mai mult bacoviene decît browniene,

Toată epoca aceea de libații îngrijorate și strălucitoare

Prin puritatea credinței Ale citorva inși fără prihană Fete și băieți care foloseau 32 de cuvinte pentru bucuria simplă

Precum eschimoșii pentru zăpadă Cîteau prin universități dogmatice Știau din inimă poeți ruși revoluționari și festivalul de la Newport Mobilizau rezerviștii spiritului pe teritoriul noii sensibilități

Schimbau macazul basculei socialiste de 16,50 și 100 de tone

Cu miinile lor plăpînde socotitoare de mingiiieri Și gesturi inutile de acuzare, Schimbau cursul vieții interioare a omului Într-o limbă nouă, a unei noi iubiri Dezolate și profunde, cinice și ingenue O fire a Romanovilor, ai spune, precum Tolstoi despre personajul său adolescent,

Dar exprimată în idiomul neolatin al libertății Jucășe și civilizate Cu respect și înțelegere pentru studenta la chimie Și nu pentru macromeri Pentru miner și nu pentru elicopter Pentru profesor și nu pentru sfecla furojeră Pentru biblioteca universității Și nu pentru decada perpetuă a cărții social-politice Pentru calmul cronicarilor Și nu bufeurile de delir ale satrapilor. Lor

Pînă cînd cîstita lor bandă va fi sortită disoluției Datorată punctului prea ridicat de fierbere a conștiinței Folclorului lor internațional dizgrațiat de poliții și rectorate

Derutei lor în carieră, dragoste și libertate Credinței lor în dizgrația și deruta lor Unanimității lor plebeiene deștepte și bune Aptă pentru viața și moartea acestui timp Lor

Le mulțumesc pentru că ne înțelegem Fără să fim înțeleși dinainte Lor

Le cer iertare pentru că le formulez lîrziu și incomplet Cuvîntul sugrumat în fașă, șoapta supravegheată.

Dar curînd tot mai mult îți vei aminti de tine De ce-ai crezut și de ce-ai lepădat, Pentru buna înțelegere a vieții în discuțiile cu prietenii. Pentru că viața se explică între oameni care citesc și se ascultă.

Trădările succesive al căror personaj principal ai fost Sfidarea autorității, denunțarea unilaterală a unui act de devotament

Asumat tacit sau expres în timp față de funcționari cu fața acoperită

Care în schimb ți-au acordat libertatea de a ști Că patria ta e inchipuirea. Apoi ofensa adusă atîtor inscrișuri și însemne Cu semnificațiile lor în stabilitatea sistemului Toate acestea fac parte din destăinuirile tale cele mai recente.

Îți nesocotești sălașul întocmit greu de tine și de ai tăi Pentru o fervoare indoielnică

Care poate este doar pielea șarpelui detonator Al vinei fără sfîrșit.

Te-ai gîndit bine ? Ești împăcat cu blestemul aceluiași singe ? Într-o bună zi tribul tău nu va mai înregistra Cel mai mare număr de sinucideri din lume După carnavalul tragic măștile vor cădea fără frică Populații noi vor ocupa deșertul spiritual care te-a exilat

Tocmîndu-i noile fructe de care vei rămîne veșnic atras Fără putința atingerii lor vreodată.

Încet-încet cineva va avea grijă să îndrepte Și să completeze literele orașelor europene De pe harta aceea lipită pe un perete al cofetăriei

Athenée Palace

Restabilind dimensiunile normale ale călătoriei. Încet, încet, români și românce vor ajunge în număr mare la Roma.

Poștalioane vor pătrunde în zilele de vară în umbra Transilvaniei

Purtînd pe cufere praful Cîmpiilor Elizee. Copiii răi plecați de-acasă își vor îmbrățișa

Părinții buni care i-au izgonit Dacă acei copii vor mai avea părinți Iar părinții vor mai avea memorie

În resurecția românească a iubirii apropielul. Terorile mici și mari vor păstra doar un iz

De mumie bine întreținută În vreun muzeu al dezastrelor îndrăgit de elevi Și ocolit de ilegaliști.

Tot mai mult, fluturi fără cap de mort Vor fi, poate, cum spunea Blaga, Contemporani cu dinsul și cu Dumnezeu.

Eu am început acest poem Cu un fel de poveste despre vietăți stinghere Și amenințate într-un pat de hotel.

Dar eu n-am avut decît norocul epocii mele Cînd odată în tren călătoream în același compartiment Cu un bărbat care citea.

Am intrat într-un tunel lung Și s-a făcut un întuneric mare. La ieșire bărbatul avea în continuare

Privirea așternută pe carte. Am înțeles că tot timpul În cea mai deplină noapte

Există cineva care vrea să știe Pentru ca să mărturisească.

Viena, München, mai-iunie 1983

(Acest text a fost difuzat în emisiunea „Povestea vorbeii”, de Virgil Ierunca, la Radio Europa Liberă, la 28 iulie 1983, și publicat în 1984 în revista LIMITE, de la Paris. Locul lui a fost însă, probabil, încă de la început, într-o publicație literară din țară. Nici nu-mi vine să cred că a sosit acest moment).

nimeni să se roage pentru sufletul lor. (Pauză). Așa, acum o să rîm și tu pămîntul ! (Bagă buletinul în pînă. Leagă gura sacului). Fii pe pace, n-o să-ți pierzi numele. Doar că o să capți rit și patru copite, și-o burtă flocoasă și noroioasă și-o duhoare tocmai pe potrivă. Și te vei alătura celorlalți pensionari ai Crescătoriei. Și vei infuleca piinile care te se cuvîin și pentru care doar bunul Dumnezeu știe cît mă zbat. Că tu, frățioare, eu egoismul tău... și cu aerele tale de stăpîn... (Pauză. Lătratul de cîini și zgometul de motor se accentuează. Roșioru se uită pe ferestre tot mai neliniștit și agitat. Se duce și se-nchină la icoană. Uită să uple sacii). Drace ! Nu-i a bună, frățioare. Că tu cînd vîi nu lătră nici un cîine. Știi tu cum să te strecoari la pas. Nici nu gîndești că-i o mașină. Doar dacă... n-oi fi schimbat-o. O! fi luat vreo hodoroagă specială ca să nu bată la ochi. Da. Da. Asta trebuie să fie. Ai luat o hodoroagă. (Pauză). Cu toate că... nu mi-s pe plac zgometele-astea. Parcă vîd și niște licăriri... Niște lumini se zîmbesc departe. Uite-le. Vin încoace... (Se plimbă neliniștit prin fața ferestrei. Din buzunar îi cade un buletin. Îl ridică, îl deschide. Cu ură, privind pe fereastră). Alt porc din crescătorie ! Papazoglu Vasile. Cărțaș nemernic. Otreapă mincinoasă puțină a bălegar. Auzi ? Că-mi dă calul doar să-l las în viață ! Da' ce, eu eram născut de-azi-de-ieri ?! Pe cine prostea ?! Știu eu cum e cu birjarii ăștia... (Se-ntreține. Se repede la fereastră. Scrutează agitat). Parcă-s faruri... mici de tot... vin dinspre

spital. Cine să vină la ora asta ? Doar n-am halucinați ! Cine să vină... (Pauză). Oare mi se păru ?!... Nu mai zăresc nimic... (Nehotărit se desprinde de fereastră. Observă că ține-n mînă buletinul. Tresare. Continuă, cu ură în glas). A !... Da. Leordeanu. Birjarul. Aia care-a gătat-o pe sora noastră, frățioare ! (Pauză). Cum să-și dea el calul ?! Calul pentru el e ca o nevastă. O bate și-o mîngîie. O bate și-o mîngîie. Da' nu renunță la ea. Nu vede nimic în jur, toată lumea poartă să arză, doar el să-și salveze calul. Și toată zîlucă îl țesală, îi împletește coama și coada, îi leagă funde și zurgălăi. Ce mai, nevastă-n toată regula ! Trăzni-l-ar Domnul să-l trăznească ! Auzi ! Mama se repezise-n capul satului, la izvor, ș-o lăsase p'ala mică în grija lui. Iar el și-a tot țesălat calul, și l-a tot țesălat, și l-a tot țesălat zbanghiul, pînă ce porcii au făcut-o fărîme... Nu mi-ai mai rămas decît tu, frățioare... Frățioare... Frățioare... Frățioare... (Izbucnește în plîns, călcărîndu-se, bătînd mătănii) (Pauză). (Brusc zgomet foarte mare. Cîinii lătrînd, motor ambalat, mai multe faruri iluminînd ferestrele. Ploaie și tunete. Roșioru fuge la fereastră, face gesturi speriate, scoate sunete înînteligibile. Se ghemuiește într-un colț). Gata ! Pin' aici mi-a fost. Nu mai scap ! M-au prins ca p'un șobolan... M-au prins ca p'un șobolan ! (Se repede la icoană, ingenușche, bate mătănii. Începe să se roage spîșit, monotone). Doamne, Dumnezeu ! Ai milă și-ndurare ! Știu că ți-am rămas dator, Doamne. Dar crede-mă, nu te-am mînjit. Pășuiește-mă pînă mîine, Mîntuie-

torule. Și mîine-n zori voi fi primul dintre robii tăi pe treptele bisericii. Voi veni odată cu lumina, Doamne, înaintea tuturor robilor tăi. Înaintea parcliserului. Înaintea orbilor și schilozilor. Înaintea celei mai umile dintre femeile ce-și aduc pomenirile. Voi bate mătănii pe treptele bisericii tale, așteptînd răbdător și-nfri-coșat ora spovedaniei celei mari, să mă spăl de păcatul ultimului omor. Îndurare, Doamne ! (În timpul rugii, zgometele — tunete, fulgere, ploaie groază — și luminile farurilor urcă pînă la apogeu, apoi descresc aleatoriu. La sfîrșitul rugii rămîn doar ca un zgomet de fond îndistinct, practic, mai mult zgometul ploii. Observînd aceasta, Roșioru începe, timid, să sere că ruga lui a fost ascultată, și că e salvat). Mulțumescu-ți ție Doamne, că mi-ai ascultat ruga, că m-ai înțeles și m-ai salvat, ducîndu-i pe dușmanii mei departe... (Brusc pași se apropie, lipînd prin ploaie. O bătaie puternică în ușă. Roșioru se-ngîlbenește, îi piere vocea, etc. Apoi cade iar în genunchi, se roagă, etc.). Îmi ești singura scăpare. Doamne ! Doamne, iartă-mă ! Salvează-l pe robul tău Roșioru. Da, știu, sînt vinovat. Sînt vinovat de păcatul cel mare : am întins mîna asupra fratelui meu. Da, Doamne, eu însumi l-am ucis. Fără șovăială l-am ucis. Astă seară cu minile acestea l-am ucis. Am strîns pînă cînd l-a pierit toată suflarea, și chinul și zvîrcolirea. Iar suflatul i s-a-ndreptat spre tine. N-am putut face altfel, Doamne. N-am avut de ales. Nu puteam lăsa să se ducă de ripă lucrarea vieții mele. Nu puteam lăsa să se-mprăști cetele porcilor pe meleaguri

străine. Crescătorie cea mare a robilor tăi Petrache, Eleonora, Alexandru, Petrică, Vasile, cu tot neamul lor cel adormit, Crescătorie pe care fratele meu, netrebnicul, vrea s-o vîndă hăt peste multe graniți și să-și scalde-n arginții trădării trupul spurcat. Doamne iartă-mă ! Altfel nu puteam face. (Alte bătaii puternice în ușă, mai repezi, aducînd pușin a toacă). Nu puteam să mă prefac că nu sînt al mei porci aceștia Petrache, Eleonora, Alexandru, Petrică, Vasile, cu tot neamul lor cel adormit. Nu puteam să-l arăt cu degetul și să mă despart de ei ca uleiul de apă, eu Porcarul cel mare al robilor tăi. Nu puteam să le-ntorc spatule și să mă fac că nu l-am văzut niciodată, eu care le știam pe de rost svicetele jugulare pînă la cea din urmă. Eu care le văzusem ochii belii întepîndu-și privirile-ntr-ai mei. Eu care le sorbisem gușatul final cu-nordarea cu care păstorul se apleacă peste marelă gol să asculte ecoul mioarei prăvălitate. Iartă-mă, Doamne ! Amin. (Pauză. Ajară ploaia se întefeste. Roșioru stă cu capul în jos și așteaptă încordat. Deodată bătaii mărunt și dese în ușă, ca o toacă, și-un glas de bețiv care strigă).

GLASUL : Hăă, Ioanăă, deschidec... Te-n cur pe mîl-ta de surda dracului Ioanăă, hăă, deschidec fir' ai a dracu', ce ești surdăă ?... Ioanăă, hăă, deschidec fir' ai a dracu'... (Vocea se filează. Ploaia continuă. Cortina cade pe mîna perplexă a lui Roșioru. Zgometul ploii se aude mult timp după ce s-a tras cortina).

30 oct. — 22 nov. 1983

„Ce facem acum cu violoncelul” lui Matei Vișniec?

DUPĂ o îndelungă așteptare — în fapt un exasperant stagi de punere la index — Matei Vișniec, poate cel mai interesant dramaturg al noilor generații, a debutat. Televiziunea i-a prilejuit-o. Pe programul doi, mai greu și rău accesibil, dar în condiții bune de spectacol și în regia cuiva care s-a apropiat de această literatură cu adevărat sufletească și disponibilitate intelectuală: regizorul Nicolae Scarlat. Lucrarea, numită inițial *Omul cu violoncelul* (publicată fragmentar în „România literară”), iar pe micul ecran *Ce facem acum cu violoncelul?* poartă sigiliul teatrului absurdului. Trei oameni așteaptă ceva — nu știm ce, nici unde — într-o odăde care ba are ușă, ba n-are, și ascultă pe un al patrulea, ce cântă la violoncel. La început, situația pare posibilă; ea dă chiar un vag motiv de satisfacție protagoniștilor, căci le umple așteptarea cu adieri melodice sedative. Dar muzicianul nu se mai oprește și insistența sa cu arcușul pe coarde le provoacă celorlalți o stare de surescitare. Omul pare surd la rugămintile de a înceta. Mut e, în orice caz. Nu poate fi oprit decit pentru cite un scurt răstimp. După care își reia imperturbabil solo-ul său.

Spre deosebire de scrieri ce aparțin categoric dramaturgiei absurdului, piesa aceasta a lui Vișniec pornește, în chip original, de la o întimplare plauzibilă în ordine logică. În procesualitatea desfășurării apar însă, pe nesimțite, elemente stranii, enigma personajului care cântă și insolitarea celor ce ascultă. Insurgența acestora, iscată de faptul că nu mai pot suporta chinul neîntreruptului cîntec, e blocată atât de neputința de a-l determina pe solist să înceteze, cit și de divergențele acute ce apar între ei înșiși, rezultante ale unei spaime față de fenomenul necunoscut, ale lășității în raport cu o posibilă acțiune represivă, ale propriilor încercări de a-l găsi agresorului tăcut și blind circumstanțe aenunante. Realizăm că ni se oferă parabola, excelent gândită și ritmată, a unei groaznice opresiuni, mascate de inocență și catifelte cu artă, căreia oamenii obișnuiți nu sînt în stare să i se opună. Va veni și o clipă cînd o vor înălțura, totuși: îl vor hotărî pe necunoscut să plece în ploaie — nu se știe pentru cită vreme. Dar instrumentul rămîne în cameră ca un simbol al torturii. Întrebarea obsesiv repetată a Femeii „Ce facem acum cu violoncelul?” încheie în ea frica, insinuată pînă în oase, de uneltele care rămin și după ce el pare a fi părăsit

locul. Si care pot fi oricînd preluate de un altul, asemănător cu cel plecat.

Interesanta curbă a acțiunii trece și prin coliziunile ce se nasc între cei trei protestatari, ei ajungînd de la simpla ciocnire de păreri, la imprecății și chiar la contondențe, la gesturi și atitudini ciudate.

REALIZAT cu simplitate, cu umor sec și dramatism conținut, fără pedală pe bizateria situației, telespectacolul n-a produs și revelația actualității cuceritoare a textului. Expunerea, minată de o oarecare uscăciune, e altfel clară și măsurată, punînd în evidență transparența limbii, personalitatea scriiturii, finețea construcției, valoarea unui demers artistic ce are și o trăsătură de clasicitate: pasionalitatea fierbinte e închisă într-o formă austeră, de rigoarea cristalelor de gheață.

Vorbînd limpede, frumos, cu gradări

potrivite ale miniei Gheorghe Dănilă a sugerat bătrînețea iritată și mereu nemulțumită. Angajîndu-se impetuos în altercații, retracții și simulări, Claudiu Istodor a avut aerul potrivit al Tinăru-lui ce pornește singur și sigur pe sine, căutîndu-și însă, apoi, precaut, motivări pentru a-și stabili elanul și aliații care să-i ofere soluții de leșire din impas. Resursele interpretative ale Camelliei Zorlescu s-au subsumat unei viziuni convenabile asupra Femeii — fără vîrstă, capricioasă și temătoare totodată, folosindu-și condiția ca armă. Dan Jolțu, solist (autentic) și virtuoz al instrumentului, a făcut tot ce era necesar ca misterul personajului să nu piardă din acuitate pînă la sfîrșit.

Călăuziți cu îndemînare de regie — ce l-a plasat într-un decor purgat de detalii, (desenat de Vasile Rotaru), propice acestui tip de teatru prin stilizare extremă — interpreții au beneficiat și de

un operator inteligent și aplicat, Laurențiu Popescu. Cadrajul său a ținut seama, în alternanțe studiate, de grup și de fiecare individ. Cînd personajele ajungeau a se încăiera, prim-planurile deformau figurile, schimonosindu-le. Schimbările continui ale unghiului de filmare, ale profilurilor, trecerile de la lumină intensă la penumbră, proiectarea supradimensionată a umbrelor s-au constituit în tropei al dramaticității spectacolului. Redactorul, C. Paraschivescu, și-a adăugat, desigur, contribuția expertă la reușita acestui debut.

SINT incredințat că autorul și-ar fi privit cu satisfacție teletranspunerea lucrării. În timpul scurtelor sale șederi în țară am avut o lungă și caldă întrevedere cu tinărul scriitor. Fusese și la Piatra Neamț, unde actorii ce pregătesc, cu același Nicolae Scarlat, o altă premieră cu o piesă de-a sa, l-au emoționat. I-a văzut într-o repetiție generală „și am dobîndit o mare încredere în el. Jucau cu bucurie, își căutau fervent identitățile propuse de text, îmi cereau să le povestesc cit mai multe despre personaje”. „Dacă le-aș putea vorbi actorilor și regizorilor care se apropie acum de piesele mele — mi-a spus — le-aș zice că au foarte mult curaj. Pentru că întotdeauna e mai ușor, poate și mai tentant, să montezi o tragedie shakespeariană sau o comedie molierescă într-o manieră originală, decit un text, să nu-l zic original dar măcar trăznit. Care presupune totdeauna un risc în cariera regizorului”. „Credeti că, bine pusă în scenă aici, o piesă de-a dv. ar putea sensibiliza un public străin?” „Sînt sigur. Poate interesa publicul francez sau englez; piesele mele presupun multă mișcare, relații vizuale între personaje, o largă varietate de expresie corporală. Cred chiar că străinii, fără să cunoască limba, ar putea percepe ideile textelor prin sugestivitatea interpretării”.

Matei Vișniec scrie teatru de cincisprezece ani. Mi-a mărturisit că are 28 de piese lungi și scurte. Doar șase au fost publicate, pînă acum, integral. Două piese noi le-a scris la Paris, sub impresia puternică a Revoluției noastre. Așteaptă cu cea mai mare emoție întîlnirea sa de dramaturg cu scena. E convins că se poate scrie și teatru menit doar lecturii. Dar dorește să-și vadă piesele montate. „Și tipărite” — adaug. „Volumul e de pus la „Cartea Românească” încă din 1987. Mai am de adăugat încă una ori două lucrări. Cînd voi reveni...” „Cînd veți reveni?” „Mijloacele mele momentan nu-mi îngăduie să călătoresc prea des pe ruta Paris—București și retur”. Convenim, surizînd, că pe măsură ce premierele românești se vor produce, drepturile de autor vor ajuta la rezolvarea problemei...

Si ne luăm rămas bun, el cu nădejdea unor spectacole care să-l reprezinte, eu îmbogățit cu cele două piese inedite pe care a binevoit să mi le dăruiască. Și, evident, cu tot ce mi-a spus.

Valentin Silvestru

Istorie teatrală: Ultima oră de M. Sebastian, în regia lui Valeriu Moisescu (1975), cu George Constantin, Melania Cirje, Marin Moraru

Elias Canetti, schiță de portret

PRIMA cunoștință a noastră cu opera lui Elias Canetti a fost *Orbirea*. Scriitorul termină romanul în 1931, cînd avea 26 de ani. Primul titlu al cărții era *Kant fîngi Feuer* (Kant în flăcări). Personajul romanului său se numea, pe atunci, Kant. Romanul apare la Editura Reichner în 1935 (Viena, Leipzig, Zürich) sub titlul *Orbirea* (*Die Blendung*). Personajul nu se mai cheamă Kant, ci Kien. Romanul nu are nici un ecou, ca și lecturile pe care autorul le face, fragmentar, în fața lui Musil și Broch.

Traducerea în limba engleză a romanului *Orbirea* apare în 1946 la Londra, sub titlul *Auto da Fe*. Un an mai tîrziu, romanul apare și în S.U.A. (*The Tower of Babel*). În 1949, *Orbirea* se tipărește sub același titlu și-n Franța (*La Tour de Babel*). Premiile încep să curgă. Notorietaea vine din Franța, unde i se decernează „Grand Prix International du Club Français du Livre”. Îi urmează Premiul pentru literatură al orașului Viena, Marele Premiu de Stat al Austriei, Premiul pentru literatură al Academiei de Arte Frumoase din Bavaria, Premiul Georg Büchner, Premiul Gottfried Keller, Premiul Franz Kafka și, în sfîrșit, Premiul Nobel pentru literatură.

Orbirea apare în limba română în 1973. Contactul cu această carte a zguduit mai multe conștiințe. Și nu pentru că, în 1931, anticipa evenimentele care aveau să tulbure întreaga Europă. Arta merge mereu cu un pas înaintea conștiinței politice. *Orbirea* tulbură și la o a doua lectură prin felul de a angaja cititorul în labirintul subiectivității. Romanul reclamă o citire profund subiectivă, ca și privirea asupra lumii, pe care o împune. De la un capăt la celălalt, cartea lui Canetti e-o prăbușire în individualitate: cea mai de neînțeles, cea mai tulbure, motivată arbitrar, guvernată de legi obscure.

Într-o piesă care precede *Scadența* (*Oameni cu soroc*), Canetti imaginează o societate în care se interzice locuitorilor să mai păstreze fotografii și oglinzi, ca

instrumente ale vanității. „Fotografiile, spune un personaj, sînt un compromis între vanitatea fotografiilor și vanitatea celor care se lasă fotografiați. De aceea, probabil, le și iubim, fiindcă ele ne arată într-un chip măgulitor. Ce sînt aceste albume zdrențuite pe care le privim de sute de ori, de la leagăn pînă la mormînt, dacă nu născocirea umilitoare a acestor diabolice vanități?” Și oglinda? Ce-i oglinda? „Spuneți-mi, ce-i oglinda? Vreau și eu o oglindă! Marie, spune «oglină!» Vreau și eu! Mamă, tată, e frumoasă oglinda? Ce-i aia o oglindă? Spuneți-mi, spuneți-mi, ce-i aia o oglindă?”

Și-n piesa aceasta este vorba de „vremurile de demult”, în care oamenii obișnuiau să se fotografieze, să se privească în oglindă. *Comedia vanității* nu este o comedie. Canetti nu poate să scrie comedie, după cum nu poate să scrie nici dramă. Acolo unde apare limita (limitarea) apare și tragedia. Acolo apare și dorința de libertate, de dezamăgire. Revolta este destul de confuză în *Comedia vanității*. Femeile ascund cioburi de oglinzi, pentru a se privi în ele, cei mai mulți dintre oameni își ard fotografiile, dar tentația de a le păstra apare o dată cu interdicția. Societatea imaginată de Canetti distruge și conservă, într-o mișcare confuză încă, la fel ca și mesajul textului, încheiat pe o interogație-afirmație de semn contrar.

Scadența este, fără îndoială, textul dramatic cel mai încheiat al lui Elias Canetti. Piesa debutează cu un dialog despre „vremurile de demult”, în care omul murea după bunul lui plac. Demonstrația care urmează este purtată în forță. Oamenii nu mai mor ca înainte, în voia destinului. Există, și în destin, o administrație. Oamenii mor cînd le vine sorocul. De aceea piesa se și cheamă, în versiunea originară, *Oameni cu soroc*. În societatea imaginată de Canetti, oamenii poartă numele vîrstei pe care o au de trăit. Protagonistul se cheamă Cincizeci. Fiecare om moare în ziua nașterii sale, ziua ce i-a fost predestinată. Dar în lo-

cul destinului orb se instaurează o societate care planifică aceste morți, le legiferează, le controlează prin mesagerul ei, Capelanul. Instrumentul de control. Instanța legiferantă. Desemnată de stat. Oamenii își cunosc, încă de la naștere, „sorocul”. Ei trebuie să moară în ziua nașterii, la vîrstă prevăzută printr-un ciudat „contract”. Împotriva acestui „contract” se ridică Cincizeci. Rebelul, martirul. El știe că orice societate se întemeiază pe un „contract”. Orice „contract” este arbitrar. Cincizeci neagă Legea. Contractul. La fel ca și Galilei, el este pus în situația să abjure. Aceasta pentru a liniști spiritele. După ce le-a incins. După ce le-a făcut să se inflameze.

Știm cu toții ce-a vrut să dovedească Brecht cu *Viața lui Galilei*. Canetti, deși venit în urma lui Brecht, deși-l parafrazează, merge mai departe: ce se întîmplă cu Cincizeci? Ca revoluționar, Cincizeci eșuează. Revolta pe care o provoacă nu duce nicăieri. Ea întoarce pe om la starea de nesiguranță de dinainte. Lumea se reîntoarce, cel puțin pentru moment, la limitele ei. La libertatea ei de a-și concepe limitele. Libertatea se măsoară în raport direct cu moartea. Cincizeci cîntă niște raporturi, bacefice, cu moartea.

După abjurare el este alt om. Revolta lui este privită dintr-un alt unghi. Libertatea pe care el le-a oferit-o oamenilor, dovedindu-le minciuna administrației, este iluzorie. Tema libertății este privită de Canetti ca dramă a libertății.

Aceasta nu înseamnă că toți revoltații nu sînt revoltați. Revolta se produce și ea antrenează toate conștiințele, de la Cincizeci, pînă la Prieten. Revolta, ca și supunerea sînt la fel de omenesti. În final, Prietenul caută și el o formă a libertății. Libertatea lui e căutarea.

Scadența a fost prezentată, în premieră românească, la Teatrul Național din Iași.

Val Condurache

În căutarea sensului pierdut de Ion Băieșu, premieră la Teatrul Dramatic din Galați. În fotografie, actorii: Grig Dristaru, Leonard Calea, Carmen Maria Strujac, Marcel Hirjoghe

„România în lupta contra bolșevismului“

Paul Călinescu, în 1941, la Veneția

vedea lumina tiparului. Și n-a văzut-o. Recunosc că atunci ne-a durut. Ne-a durut mai ales pentru acei minunați pionieri ai filmului românesc, Constantin Ivanovici, Tudor Posmantir, Eftimie Vasilescu, Cornel Dumitrescu, Ion Cantacuzino, Ion Cosma, Constantin Dembinschi și toți ceilalți care în tot acest lung răstimp au plecat rind pe rind dintre noi, fără a mai apuca să vadă tipărită Istoria trudei și zbuciumului lor de-o viață.

Răul a fost totuși spre bine. Fără să vrea, Dulea et Co. au făcut un serviciu împiedicând apariția unei versiuni inerent trunchiate a Istoriei Cinematografiei Române, a unei versiuni inevitabil epurate de o sumă de adevăruri și fapte care pînă în decembrie 89 nu puteau fi puse pe hirtie, uneori nici chiar rostite, fără a primejdui libertatea și poate viața unora din cineștii noștri, expediindu-i la Jilava. Desigur nu la Arhiva Națională de Filme, ci la o altă instituție, de sinistru renume, din imediata ei vecinătate...

După 45 de ani de amnezie voluntară, după 45 de ani de tăcere complice, de vinevată și umiltoare acceptare a regulilor unui joc duplicitar care măsluia adevărul istoriei acestui neam, astăzi se cuvine să fie readuse de urgență în atenția opiniei publice de la noi și de pretutindeni, toate filmele românești interzise de la 23 august încoace, începînd cu actualitățile și documentarele „O.N.C.” din perioada interbelică și din anii ultimei conflagrații mondiale. Să cadă o dată pentru totdeauna interdicțiile ce blocau accesul la „Fondul Secret” al Arhivei Naționale, să dispară ștampila „Confidențial” de pe exemplarele, și așa prea puține la număr, ale Filmografiei adnotate a Producției Cinematografice din România, Perioada 1897—1948. Să scoatem la lumina zilei și să prezentăm la TVR, acum cînd calmarea psihozei electorale nu va mai implica, sperăm, slalom diplomatic și selectări ad usum delphini, să prezentăm deci întregii națiuni tezaurul de imagini-document ale unor vremuri prea puțin sau chiar de fel cunoscut tinerelor generații. Să punem la dispoziția tuturor celor care de-abia de aici înainte vor putea serie adevărată Istorie a României vocăului nostru, tot ceea ce memoria peliculei a păstrat pentru posteritate. Așa cum ar fi trebuit să păstreze pe peliculă și Studioul „Al. Sahia”, pentru generațiile viitoare, mitingul maraton al golaniilor din pletele țării, incluzînd în „Letopisețul” său această filă incandescentă de Istorie contemporană pe care istoricii români ai deceniilor următoare vor fi nevoiți să o caute în Arhivele altor țări. E oare atît de greu de înțeles că rușinea celor 45 de ani de amnezie acceptată nu poate fi spălată decît prin re-instalarea definitivă, cu orice riscuri, a adevărului total?

DIN multe omisiuni voite ale manuscrisului Istoriei Cinematografiei Române, una din primele pe care mă simt moralmente dator să o repar îl privește pe regizorul Paul Călinescu. Nu numai pentru că i-am promis-o, în urmă cu cîteva luni, ci și din convingerea că regretatul Ion Cantacuzino, inițiatorul volumului nostru, ar fi procedat la fel.

În toamna anului trecut, se împlinea o jumătate de secol de cînd cinematografia română obținuse primul ei premiu la

Frontul din Caucaz : Ostași români retrăgîndu-se pe cîmîle

un Festival internațional, prin documentarul *Țara Moșilor* al lui Paul Călinescu, medaliat în 1939 la Veneția. Asociația Cineaștilor și-a luat libertatea să-l sărbătorească pe cvasi nonagenarul nostru pionier, dedicîndu-i o scară omagială în Sala Studio. Libertatea nu mergea atît de departe încît, dialogînd cu el pe scenă, să putem deconspira public acel capitol din biofilmografia lui pe care, de 45 de ani, toată lumea, în cap cu Paul Călinescu însuși, se prefăcea a-l fi uitat cu desăvîrșire și anume că în 1941, cineastul se urcase a doua oară pe podiumul laureatilor Festivalului de la Veneția, ca să primească „Premiul filmului documentar” pentru documentarul de montaj *România în lupta contra bolșevismului*.

După caldă întîlnire cu publicul de la Studio — potop de flori, aplauze entuziaste, lacrimi în colțul pleoapelor — pe drum spre casă, orbecăind prin bezna din Piața Amzel, maestrul s-a oprit o clipă și m-a întrebat cu un glas schimbat, în care tremura o undă de speranță: „Crezi că ne ajută Dumnezeu să putem spune odată totul?”. Am înțeles la ce se referea și o bruscă intuiție m-a îndemnat să-l rog să-mi arate cronicile presei italiene din '41. A ris. „Da” de unde știi că le am?”. Nu știam. Pînă în clipa aceea nici măcar nu îndrăznisem să mă gîndesc că un asemenea subiect putea fi abordat. „O să ți le dau, cînd o să vină vremea.”

Și iată că am în față dosarul cu recenzii super-elogioase apărute la Veneția după proiectarea, în seara de 6 septembrie 1941, în fața unei săli arhipline (în program figura și un film italianesc cu Alida Vali, selecționat să reprezinte în concurs culorile țării gazdă) a documentarului „O.N.C.”, *România în lupta contra bolșevismului*. Sub titlul „un bel documentario romeno di guerra”, *Il Gazzettino* scria: „extrem de interesant, documentarul românesc a fost punctul de atracție al serii, suscitînd cele mai sincere și mai călduroase aprecieri și aplauze ale publicului. Filmul a fost turnat pe cîmpul de luptă al Bucovinei și Basarabiei. Invazia rusă, eliberarea acelor provincii după năpraznice înfruntări, iată tot atîtea dramatice evenimente, narate și coordonate de Călinescu cu abilitate, într-un ritm trepidant”.

Montat din materialele echipei de operatori de front ai „O.N.C.”, Ion Cosma, Cornel Dumitrescu, Vasile Gociu, Ovidiu

Gologan, Wilfried Ott, Constantin Panțu, Gheorghe Popovici, Alexandru Simionov, Eftimie Vasilescu, Ștefan Dominkovski, mediu-metrajul românesc înfățișa succint drama populației române dintre Prut și Nistru, „primă victimă a poftei sovietice, la 28 iunie 1940”, cum spunea comentariul semnat de Ion Cantacuzino. Imaginile de belșug ale acelor binecuvîntate tinuturi, dărnicia pămîntului, apele și soarelii acelor locuri — la nuri nesfîrșite și pășuni, cirezi de vite și năvoade încărcate cu sturioni, sate bogate străjuite de siluetele mărețe ale cetăților lui Ștefan cel Mare, orașe cu vechi tradiții culturale — contrastau cu tremurător cu mormanele de ruine fumegînde, cu stivele de lesuri lăsate în urma lor de trupele ocupante în retragere. „Niciodată, în istoria războiului, nu s-a văzut o asemenea metodică sete de a distruge”, comentează patetic voca crainicului în timp ce pe ecran Chișinăul arde în zare. Citim în *Corriere della Sera*: „Un amplu și pasionant rezumat al evenimentelor determinate de ocuparea Basarabiei în iunie 1940 (...) Materialul, de excelentă calitate e interesant și bine pus în valoare.” Entuziasmat este și recenzia publicată de *Gazzetta del Popolo*: „Oficiul Național Cinematografic Român a rezumat, într-un vast documentar, tragedia Basarabiei și Bucovinei, ilustrînd pe de o parte frumusețile acestor locuri înainte de ocupația sovietică, iar pe de alta, martiriul suferit, distrugerile din timpul operațiilor de război. De la idilică viață pitorească, de la cîmpescul folclor, se trece dintr-odată la furia bătațiilor. În lupta contra bolșevismului între Prut și Nistru, în ocuparea Cernăuților și Chișinăului, în fortarea riurilor, în izbîrile victorioase, în marsul irezistibil al trupelor române, sint ilustrate o serie de pasionante episoade în cursul cărora apar, printre neobositele trupe, tinărul Rege Mihai I și Maresalul Antonescu.”

În sfîrșit, publicatia de specialitate „FILM” consacră prezenței românești la Festivalul de la Veneția un amplu comentariu, din care spicăm: „Cadre de o neobișnuită frumusețe descriu majestuos pajiști înflorite, cîmpii nemărginite, universul patriarhal al locuitorilor din satele menite să cadă sub jugul crunt al cîmpitorilor. Cea de a doua parte începe cu ziua de 22 iunie 1941, cînd guvernul de la București a dat semnalul Eliberării și descrie lupta dură și înșirgerată dusă de poporul român pentru recucerirea celor două provincii uzurpate. (...) Materialul operatorilor de front depășește în tragica lui elocință mai toate celelalte mărturii cinematografice asupra furiei distructive a bombardamentelor terestre și aeriene. Întreg documentarul, a cărui sfîșietoare succesiune de evenimente se încheie aici, este tratat magistral de regizorul Călinescu, în timp ce comentariul muzical al lui Paul Constantinescu se adecvează dramatic imaginilor”.

Revăzute astăzi, fiecare din cadrele montate de Paul Călinescu sînt mai mult decît zguduitoare. Oricite filme de război ai fi privit, nu poți să nu te cutremuri de oroarea distrugerii metodice, de cruzimea și barbaria represiei comuniste. O bătrînă țărăncă dezgropă cu mîini tremurînde, din ascunzătoarea de sub glie, o icoană a Fecioarei Maria și o așează între ruinele unei foste biserici, dărîmată și pîngărită de bolșevici și resfîntită de preoții armatei române. Secvența șoc a filmului rămîne însă și astăzi aceea a dezgropării, dintr-o groapă comună, a zeci de cadavre de femei, copii și bărbați, goi, azvîrlîți de-a valma, în graba de a șterge urmele masacrelor. Și fără voia mea, secvența mi-a rîmă pe ecranul memoriei cu o altă, binecunoscută, de la Timișoara. „Vino-vății de aceste orori sint identificați și arestați” ne spune comentariul. Sintem în 1941.

Manuela Cernat

P.S. Se apropie semi-centenarul ocupării Basarabiei și Bucovinei de către trupele lui Stalin. Departate de orice spirit revanșard, din simplu respect pentru Istoria poporului român, sugerăm Televiziunii Române să comemoreze cea dată programînd cele două serii ale producției „O.N.C.” *Războiul nostru sfînt*.

TELECINEMA de Radu COSAȘU

Vedeniile lui Billy deloc mincinosul

● La prima cîntare a cocoșului, și la mintea lui, *Sabrina* (atenție: Sabrina Fairchild — cum? My Fair — cum? așa cum auziți!) e povestioara, mincărica de pește cu deajuns sirop, a doi frați bogați care alcargă, îndrăgostiți, după fata sărăcuță a soferului lor. Vine Billy Wilder, suflă peste ea, o aduce pe Audrey Hepburn, îl aduce pe Bogart și, la a doua vedere, la al treilea cîntat, după 35 de ani, nu ne vine să credem: aici e o vrăjitorie, aici e un vertij: Audrey era la al doilea ei film, după *Vacanțele romane* din 52, Bogey nu se știa la al cîtelea, în culmea gloriei pe care i-o aduseseră o pălărie ncăgră cu bor indoit, un balonscid, o voce hiriită, o replică cînică între două împuscături și două sărutări. Wilder se uită bine la cei doi, e subjugat de linia gîtului ei, de borul pălăriei lui, deschide pleoaplele aparatului, închide ochii, iar îi deschide și vede și prevede următoarea fra-gedie:

Bogart, ciudat de obosit, abia mai are puterea să fie un potențial care dă ordine telefonice din limuzina lui; mai știe și mai poate să-și desfacă papilionul înaintea unei hotărîri, dar cu pistolul nu mai trage decît ca să încerce rezistența materialelor dintr-un plastic cu care va cuceri lumea; mai poate pune la cale cîte o porcărioare dubioasă, nu mai mult, mai știe să umble cu o sticlă de vin

la el, să dea și să încaseze un pumn, nu mai mult, să hiriie: „... nu pune suc de roșii în Martini”, să-i spună femeii iubite: „suflă-ți nasul!” în loc s-o sărute, să aranjeze o plecare grăbită asigurînd dacă nu pasapoartele, ca Rick la Casablanca, cel puțin biletele de vapor, să asculte o femeie într-un bar, vorbindu-i despre Parisul „pe care nu-l poți înțelege decît sub ploaie” și din toată povestea ei, prea sentimentală pentru gustul lui, să extragă o singură frază: „ma soeur a un crayon jaune”. Dar pălăria lui are borul ridicat și atunci nu mai e Bogey, acela cu cele mai tari și concise crize de adrenalină și culpabilită. *Sabrina* e un exercițiu vesel, apoi tandru și din ce în ce mai trist cu clișeele și maniera lui Bogart, în care doar borul pălăriei nu stă cum trebuie. Wilder știe ceva foarte important și i-o spune demn, decent, ca între bărbați, „monstrului” obosit nu numai de glorie... Cu domnișoara Fairchild (Fair-cum? așa cum citiți!) se intră într-o altă viziune demiurgică: fascinat de linia gîtului ei care iradiază peste tot, printre portiere și valsuri, tot atîta lumină cit ochii lui Ingrid Bergman sau picioarele Marlenei Dietrich — cinema-ul nu se încurcă între cuvintele bune (gene, frunte, timp) și cele conducătoare de emoție (gît, ceafă, maxilar) — Wilder o trimite pe fata sărăcuță la o

școală pariziană de bucătărie unde, într-o secvență antologică, va învăța să spargă oul din „touche” și să prepare suflul cu 1001 de nuanțe. Pe aripile unui „La vie en rose”, el o aduce înapoi, pe domeniile Larrabee, coafată și îmbrăcată parizian și nimeni din lumea bună nu va recunoaște în această „lady”, pe fetița care se cocota în copaci ca să prindă un bal în casa bogătașilor. Un ce? Un bal. Într-o rochie decoltată care descopere cea mai fragilă și francă senzualitate din istoria postbelică a filmului, Audrey Hepburn intră la acești Larrabee și dansează „ravin” în brațele fiului putred de bogat. Ca un Mafalda din Oz, Wilder o ia de mîină, de la al doilea ei film, și o pune să exerseze pentru balul din casa Rostovilor în care va intra ca Elisa Doolittle la Ascot sau Buckingham cîntînd despre Parisul sub ploaie ca despre viitoarea „Spain” în care nu plouă... Ca un vizionar în clar-obscur, Wilder anunță că în următorii ani geniul farmecului ei va ajunge la Natașa lui Tolstoi și la „My fair lady” iar peste Bogart va cădea raza morții. Cum se arată o asemenea previziune în cinema-ul care nu crede decît în gest și obiect? Noaptea, ametită, fredonînd „La vie en rose”, Audrey îi coboară spre frunte borul pălăriei, redîndu-i-l pe Rick, nemuritorul. În plină comedie, Wilder găsea gestul și tonul pudic al fra-gediei pentru a-i spune „adio”. Peste doi ani, Bogart murea. Chapeau bas, mister Wilder!

Peter Paul Rubens (1577 — 1640)

DUPĂ 350 de ani de la moarte, Rubens a devenit altcineva. Nu este singurul nemuritor căruia i s-a întâmplat un asemenea lucru, dar sigur printre cei al căror destin își trăiește viitorul în stare de cvasi-totală metamorfoză. La fel de măreț, la fel de celebru, ca odinioară dar altcum, Rubens nu mai este astăzi în primul rând slăvit pentru uluitoarele sale compoziții religioase și mitologice, pentru suitele de o virtuozitate amețitoare, consacrate unor personaje istorice: care vizitator al Luvrului rezistă intimidării exercitate de colosalele compoziții spre cinstirea Mariei de Medicis? Și în ce proporție efectul lor mai seamănă cu cel scontat de artist: emoție și respect în fața frumosului grandios, bucuria de a descifra tیلcurile alegorice și simbolurile?

De câteva decenii încoace mult mai admirate dintre picturile lui Rubens sînt peisajele lui — meditații lirice, alternînd între calm melancolic și pasiune dezlăntită, stranii alcătuirii ireale inspirate totuși conștiinșios din natură, devenite ulterior surse evidente ale peisagisticii lui Constable și apoi a liricilor de la Barbizon. Mai recent încă, marea favoare se îndreaptă spre schițe — picturi și desene — lucrări de dimensiuni foarte mici, în care sonoritatea retorică a compozițiilor ample se concentrează la maximum, devine pură tensiune interioară, explozie minimală a unui gest abia schițat, prilejuind recunoașteri și frățiași moderne, uneori chiar foarte actuale.

Între cele două extreme ale formelor de admirație pentru Rubens se situează, revelatoare pentru vocațiile ascunse în limbajul lui, tot ceea ce marii pictori influențați de el la intervale de un secol sau două, au putut găsi și valorifica în oratoria larg desfășurată a artistului flamand. Cum a fost astfel posibil, ne-am putea întreba, ca melancolicul, delicatul, evanescentul Watteau, să se fi hrănit substanțial din viziunile, pletorice la prima vedere, ale puternicului, veșnic sigur de sine Rubens? Poate fiindcă pentru Watteau actul de a picta, ca și pentru predecesorul său, era cum spunea Verhaeren „o componentă a fericirii”? sau mai curînd fiindcă dublura secretă descoperită de Watteau dincolo de primul strat, al vizibilului rubensian, aduce mărturie despre plurivalența oricărei forme de vitalitate. Privind „Grădina dragostei” a lui Rubens (1632—1634) de la Muzeul Prado din Madrid, și privînd-o cu amintirea atentă a „Îmbărcării pentru Cythera” a lui Watteau, întrezărești, numai ajutat de acesta, grațiile gingaș-rafinate în mișcări și mai ales în culoare, pe care pictorul francez le-a extras, cu o pensetă parcă, din învălmășeala voioasă de trupuri opulente, rubensiene proiectate pe fundalul unei arhitecturi baroce, înveselită cu roiiuri de îngerași. Prezența lor justifică observația lucidă a lui Delacroix, mare admirator și emul al lui Rubens: „I-aș certa, scrie Delacroix în jurnalul său, pentru formele cam grosolane, pentru lipsa de rafinament și eleganță”. Adaugă însă acestor cuvinte: „cit de superior rămîne totuși Rubens în raport cu toate acele mărunte calități, bagajul indispensabil al celorlalți! Oricum are curajul de a fi el însuși!”

La Rubens, Delacroix s-a oprit totuși asupra energetismului și dinamismului monumental al formelor, imprimîndu-le o notă romantică modernă prin tensiunea lor conflictuală, dramatică, pe care Rubens a ocolit-o instinctiv, pînă și în

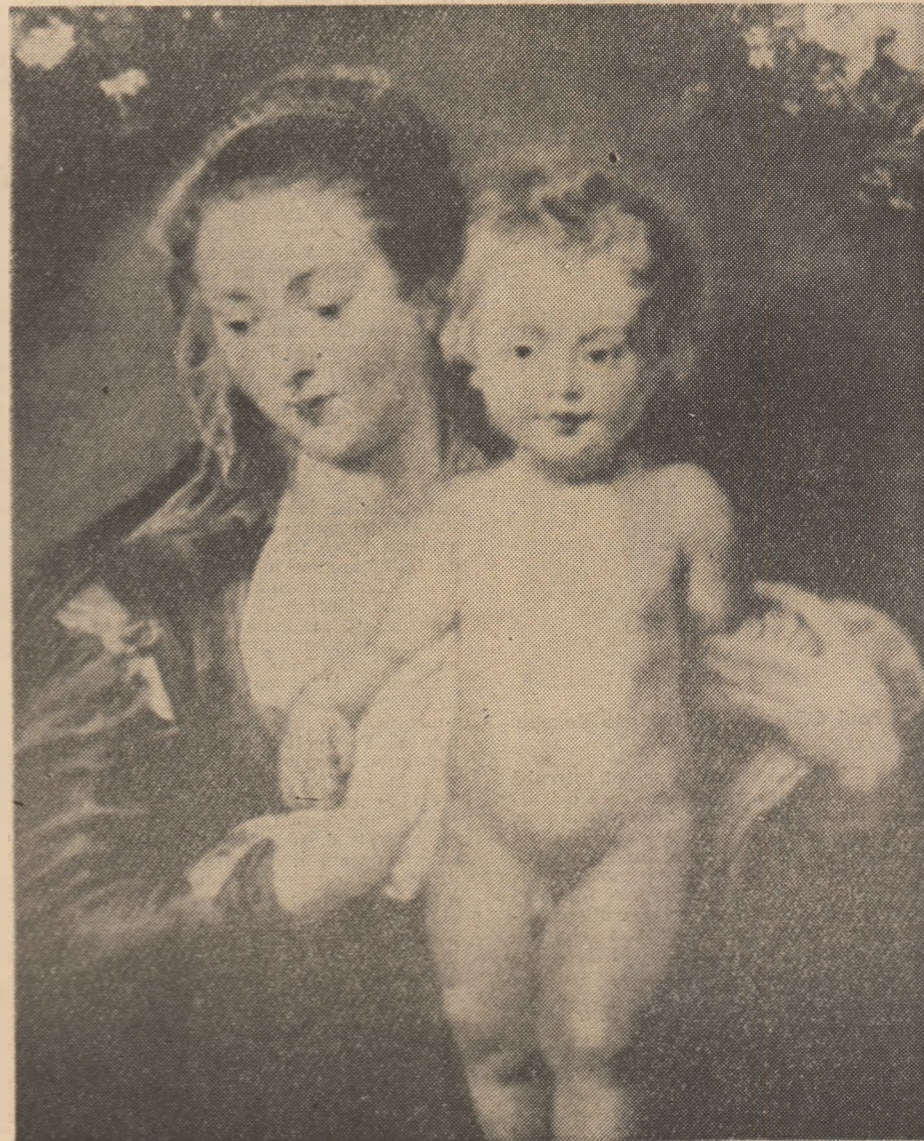
scenele religioase cele mai potrivite unei asemenea interpretări: „Înălțarea pe Cruce” (1610—1614) și „Coborîrea de pe Cruce” (1611—1612) — ambele la Catedrala din Anvers. Accentele de robustețe atletică, inclusiv ale trupului Mintuito-rului în prima pictură, permuta esența tragică a evenimentului spre forță și rezistența lui atemporală, iar în cea de-a doua pictură intervenția unor elemente parcă de consolare, prin două personaje feminine cu totul lumești în frumusețea și găteala lor somptuoasă, integrează drama în oda perpetuă cîntată de Rubens vitalității umane. Numai în picturile animaliere despre care Burckhardt spunea că sînt niște „tragedii ale istoriei naturii”: „Vinătoarea de mistreți” (1618—1620) la Galeria din Dresda; „Sf. Gheorghe în lupta cu balaurul” (1638) la Prado — Madrid, „Vinătoarea de lei” (1616—1617) la Ermitajul din Leningrad, apar în energetismul lui Rubens adîncimi telurice cu un pronunțat caracter simbolic, susținut de folosirea unor elemente din complicatul instrumentar de iconografie alegorică a barocului. După ce a eliminat această latură modest ocultă, Delacroix a găsit în pictura animalieră a lui Rubens argumente pentru o revitalizare a viziunii romantice, după cum în „Barca lui Dante” și în „Pluta Medusei” (ambele la Luvru), Delacroix a introdus în sursele rubensiene ale motivului trupurilor învălmășite drama; o transpunere a splendorilor robusteții și forței carnale în măreție tragică a solitudinii. Cîteva decenii mai tîrziu, în fizionomiile feminine pictate de Renoir, vom regăsi unele vagi amintiri din tipologia lui Rubens: secularizată, îmblinzită, miniaturizată la dimensiunile chipului de păpușă, cultivat de imagistica mijlocului de secol XIX.

Dar blondele și roușuniile matroane rubensiene au avut parte și de o carieră mîndă în sfîrșitul secolului XIX, în monumentalele compoziții ale saloanelor din vienez Hans Mackart, astăzi reconsiderat de postmodernism, după ce pentru avangarda începutului de secol XX a reprezentat un virî al artei pompiere, la limita kitch-ului.

Acum, cîțiva neoexpresioniști germani și elvețieni studiază în schițele lui Rubens secretele fluidului energetic al gestului pictural de primă spontaneitate, valoros și semnificativ în sine, dincolo de orice suport iconografic.

BIOGRAFIA lui Peter Paul Rubens, privită dintr-o optică recentă asupra destinului artistic, oferă unele prilejuri de reflecție amuzată în această problemă. Născut la 29 iunie 1577 la Siegen în Westfalia, rămas curînd orfan de tată, stabilit cu restul familiei în 1597 la Anvers, începe prin a deveni paj pe lingă prințesa Marguerita de Ligne, învață mai multe limbi, deprinde manierele elegante și sentimentul bucuriei de a trăi în lumea aleasă. Primii lui profesori de pictură, unii din grupa „romaniștilor”, îi trezesc interesul pentru arta italiană. În 1600 pornește, călare, spre Italia. La 23 ani, Rubens era un artist cunoscut: i se dau scrisori de recomandare pentru curți princiare italiene unde va fi mereu primit cu generozitate. Norocul îl împinge pînă pretutindeni. Se va fixa la curtea ducelui de Mantua, prieten cu Torquato Tasso, cu Galilei și Monteverdi. Rubens lucrează, dar se și perfecționează în arta bunelor maniere, a iscusinței diplomatice.

De la Mantua la Roma, apoi în Spania, se întoarce în 1608 la Anvers, profund marcat de arta italiană, la început de

Fecioara cu pruncul

claritatea și măreția formelor, mai tîrziu de sensibilitatea și somptuozitățile ei cromatice.

Din prima etapă datează pictura de altar pentru biserica Santa Trinita din Mantua; mai puțin cunoscutul, admirabilul „Pescuit miraculos” de la muzeul din Strasbourg, sau celebrul autoportret cu Isabella Brandt, prima soție (Muzeul din München); în a doua etapă, încărcată de ecouri ale picturii lui Tizian, Veronese, Tintoretto, lucrările se succed amețitor. Rubens este năpădit de comenzi, pe care le execută în colaborare: „Răpirea fiicelor lui Leucipp” (Muzeul din München), „Tripticul Sfintei Ildefonso” (Muzeul din Viena); „Suita Mariei de Medicis” (Luvru), „Madona în ghirlanda de flori”, de astă dată cu certe reminiscențe din picturile florale flamande; portretele Helenei Fourment, nepoata Isabellei Brandt și a doua soție a lui Rubens, ai cărei chip și trup vor pecetui întreaga lui iconografie fizionomică feminină. Se poate presupune că o călătorie în 1622 la Paris în vederea comenzii Mariei de Medicis, l-a adus în con-

tact cu peisajul clasic francez, ale cărui ecouri vor apărea mai ales în ultima perioadă de creație a artistului, după retragerea lui la castelul Steen, în 1635. Cîțiva ani de activitate ca diplomat la curți europene valorifica și talentele lui de om de lume, versat în cunoștințe literare și filozofice, abil în conversație, atrăgător și plin de tact. Din bogata corespondență a lui Rubens în acei ani se desprinde însă mereu constant orgoliul lui de a fi și rămîne artist. Își va realiza acest ideal în cei cîțiva ani de concentrare și meditație în care a pictat ilustre peisaje ca: „Fulgerul în noapte” — pictură pură, aproape abstractă; „Vara” și pașnicile peisaje și grădini din jurul castelului Steen. Jakob Burckhardt regăsea în ele pe Rubens ca „om al Nordului”.

În 1640, la 29 mai, în plină glorie încă, artistică și socială, se încheie viața acestui „Homer” al picturii cum l-au numit, într-o revelatoare coincidență, atît Delacroix cit și Jakob Burckhardt.

Amelia Pavel

Pescuitul miraculos

Turnir lingă castel

Ce fel de liniște?

CUM ERA de așteptat, ultimele două zile — vineri și sâmbătă — ale Studiului electoral n-au reușit să recupereze ceea ce trebuia făcut mai demult, adică să explice, în sfârșit, mecanismul intim al votării: s-a expus doar procedura exterioară, adică felul cum se aplică ștampila pe pagină, cum se introduc buletinele în plic, cum se strecoară plicurile în urnă, și atât... Sint conștienți că o mare majoritate a telespectatorilor n-a înțeles, totuși, ce înseamnă buletinul de vot, cum este el alcătuit, apoi cum urmează el să fie absorbit în mașina scrutinului, cum se vor centraliza voturile, cum se vor adăuna listele, cum se vor redistribui voturile nefolosite, care este deosebirea între independenti și parte, și o înfinitate de alte nuanțe, atât de esențiale, așa zice, pentru lămurirea unui sistem electoral mai mult decât complicat. Pentru că ziarele n-au făcut-o nici ele, preocupate mai mult de campanie decât de esența alegerilor, televiziunea, care și-a asumat rolul de monitor național în această afacere, a rămas ca ultimă instanță, și superficialitatea generală a căzut în seama ei. În această împrejurare, lungul șir de candidați perindându-se pe micul ecran în săptămânile anterioare, cu discursuri durind între trei și douăzeci de minute, s-a transformat într-un șuvoi ușor comic de disperați, rostind fraze grăbite și asemănătoare, reduse brusc la ghilotina ștampilei. Repetitia și stereotipia pot face caraghioasă orice intenție, și iată că, în întimplătorul-neîntimplător al ultimelor zile, așa s-a și întâmplat.

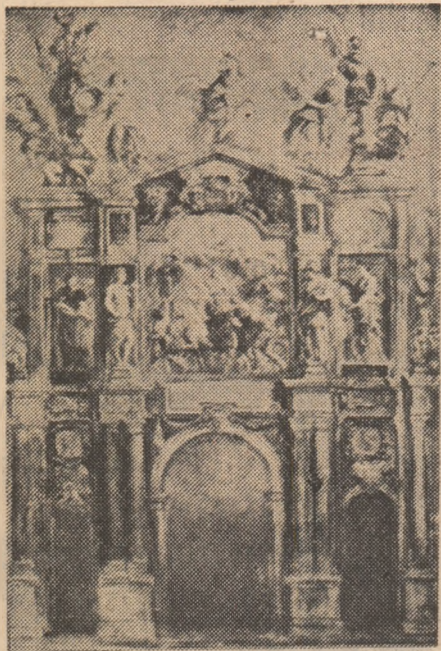
Ziua de duminică a fost ziua reportajelor din țară, de la centrele de votare. Ca-

rele de reportaj, de care fusese cindva atîta nevoie la Tîrgu Mureș și în alte locuri de maximă actualitate, s-au împrăștiat, în sfârșit, în patru puncte cardinale, pentru a transmite primele impresii ale celor ce votaseră. Dintr-o firească dorință de neutralitate, consemnul a fost ca nimeni să nu amintească, nici măcar printr-o aluzie, numele celui ce fusese preferat. S-a reușit, în general, acest lucru, dîndu-se cuvînt celor ce pînă acum tăcuseră. Și a rezultat într-adevăr o mare dorință, un oftat de speranță, de bine, de liniște, de viitor. Cred însă că, terorizați poate de spaima de subiectivism și de transmisii în direct, reporterii au fost departe de fantezia profesională cerută într-o asemenea împrejurare. Ei n-au reușit să-și deschidă convocatului, să le descătușeze potențialul de inteligență, de luciditate și chiar de umor, prestațiile semănînd uluitor între ele. S-a reușit cel mult o varietate de fizionomii, de caractere, dar nu una, la drept vorbind, de păreri. Din studio s-a manifestat o inexplicabilă nervozitate, o grabă perpetuă, suspect de nejustificată. Și, pentru că în transmisii pe viu ies la iveală, sub imperiul emoției, mai degrabă defectele de fond decât calitățile, s-a evidențiat o sărăcie de limbaj obișnuită odinioară doar transmisiilor sportive. (Poate nu-i cazul acum s-o spunem, o facem totuși, pentru că emisiunile de cultivare a limbii au dispărut din program: greșile de acord gramatical, stilcările și vicierile de vocabular tind să devină cronice; de pildă, sintagma „pe care” tinde să-și piardă iremediabil particula „pe”, și tocmai la unii din oamenii dinlăuntrul televiziunii, cărorora mulți din cei intervievați le-au dat

chiar ei exemple de limbă curată. Va trebui să se mediteze cu seriozitate la felul cum se vorbește pe micul ecran...)

DUMINICĂ seara și toată ziua de luni au fost ale meciului de dublu Ianfas-Siemens/Irsop-Tvr. Prognosticarea și estimarea rezultatului au fost transformate într-o competiție cu aspect eroic, în care fiecare din cei trei parteneri vizibili (firma Siemens fiind prezentă doar cu materia primă) a căutat să arate dificultatea întreprinderii. Rotofeul domn Lipel și partenerii săi români au explicat periodic cum se apropie estimările de prognoză, cum matematica fără frontiere va da pînă la urmă un rezultat foarte apropiat de cel rezultat din urne. A fost palpitant, dar am fi preferat și aici mai multă concretețe. Trebuia, poate, filmată desfășurarea anetei pe teren, măcar la una din secțiunile unde ea a fost efectuată. Ca și în cazul explicării mecanismului de votare, s-a rămas și aici la suprafață, deși recursera la imagine ar fi dublat puterea de convingere.

Am făcut eu însumi o experiență, încercînd să judec separat ceea ce s-a dat pe post în aceste zile, lăsînd la o parte filonul electoral. Televiziunea a încercat, evident, o programare menită să destindă și să calmeze spectatori, în cursul unor zile atât de încărcate de pasiune politică. Ce a rezultat? Duminică, din motive neexplicate, filmul „Cei șapte magnifici” a fost înlocuit cu „Locotenentul Bullitt”. S-a continuat cu eterna „Sclavă Isaura”. Iar seara, împărțindu-l în patru isoarde, cu musicalul „New-York, New-York”. În rest, valsuri și polci de Ivanovici, mult așteptații Stan și Bran, preliminariile campionatelor mondiale de fotbal, mult jazz, suficiente desene animate. Luni, în afara unor emisiuni arheziene, spațiul a fost repartizat serialului „Colombo” în două episoade și unui meci de fotbal, încheiat la ora 1,25 noaptea. Totul amintește televiziunea bulgară din zilele ei de demult, dînspre care ne-am mutat îngrăți antele. Ce-o mai fi la vechii noștri prieteni de nevoie, acum, cînd sint și ei în campanie electorală? În orice caz, lăsînd gluma la o parte, cred că este nevoie de o nouă gîndire a strategiei emisiunilor, acum, cînd se va intra într-o etapă în care spectatorul cere de la televiziune atîtea, și în primul rînd își vrea înapoi liniștea bruiată de ședinte nocturne și de galimatiasul platformelor politice atît de asemănătoare. Și, pentru că și în acest alai cuvînt se înferele feluri, trebuie odată stabilit ce se înțelege prin liniște. Ce liniște ne va oferi televiziunea? O liniște de suprafață, cu emisiuni deconectate și evapante, după cum a făcut-o pînă acum prin hățușul campaniei electorale, sau o liniște de adînc, pornită din suflet și care trebuie să ajungă la minți? O liniște care să ne îndepărteze de noi înșine sau o liniște care să ne apropie și să ne unească prin adevărate valori ale culturii? Dacă pînă acum totul părea întimplător, fără să fie într-adevăr, de-acum încolo tot ce ține de raportul între distracție și educație trebuie pus pe talgerul adevăratei judecăți de valoare.

Proiect pentru un arc de triumf

REVISTA REVISTELOR

● Sub conducerea scriitorului Ștefan Dimitriu, fostul „Program radio-TV” a devenit o serioasă revistă de cultură, fără să-și fi pierdut caracterul informativ. Se numește acum **PANORAMIC RADIO-TV** și, în afară de faptul că prezintă minuțios emisiunile viitoare ale radioteleviziunii, cuprinde articole, fotografii, reproduceri după lucrări de artă prin care se realizează, pentru cititor, o integrare a fenomenului audio-vizual în ansamblul culturii române contemporane. În ultimul număr, de pildă, un grupaj de articole semnate de Eugen Simion și Ștefan Dimitriu, însoțit de fotografii inedite de Mircea Blendea, marchează împlinirea a zece ani de la moartea lui Marin Preda. În același număr (20) figurează textul unei intervenții a lui Vasile Voiculescu la radio, din 10 august 1938, un articol de Valeriu Cristea despre televiziune (**O instituție asediată**), ca și o pledoarie a lui Iosif Sava în favoarea păstrării interesului pentru cultură în vîltoarea vieții politice (**Nu-l uitați pe Amadeus**). Dintr-o publicație departamentală anostă, programul radio-TV s-a transformat deci într-o revistă de tinut, aflată într-un raport de complementaritate cu radioteleviziunea. Ar mai fi de dorit un singur lucru: ca radioul și televiziunea să și respecte programul anunțat cu o săptămînă înainte...

● H. Bergson n-ar fi putut să explice legile comicului dacă și-ar fi ales ca obiect de studiu articolele din **VIATA CAPITALA**. În această revistă articolele serioase fac să ri, iar cele umoristice — să roșești. În nr. 19 se anunță, printre altele, constituirea Societății Cultural-Științifice „Getica”. Scopul societății? Iată explicația dată de I. Deboveanu: „...cercetarea pluridisciplinară a fenomenelor și circumstanțelor determinate pentru apariția, existența și evoluția unei societăți umane în raport cu contribuția populațiilor getice la formarea civilizației europene”. Acesta a fost un șantion de text... serios. Și iată acum unul dintr-un text cu pretenții umoristice: „**Mamă disperată**. Sugarul dvs. v-a dat cu biberonul în cap fiind în stare de ebrietate.”; „**Unui rechin penelist** (...). Noi vă comunicăm, din sursă autorizată, că dl. Corneliu Coposu a scăpat cu viață după ce a dansat LAMBADA cu d-na Doina Cornea.” (Autor: Marius Vulpe). Ce fiinețe! Și ce consecvență stilistică! Revista Săptămîna are șapte vieți în pieptu-i de aramă... (Al. Șt.).

● La New York, Dan Costescu și Cornel Dumitrescu editează **LUMEA LIBERĂ ROMÂNESCĂ**, săptămînal independent al tuturor românilor. Din colegiul redacțional mai fac parte Vlad Angelescu, Liviu Cangeopol, George Pietraru. Numărul 84/12 mai, cel mai recent apărut, este subtitrat: **Ultima săptămînă înainte de alegeri**. Alte titluri: **Unitatea de stil și de granit**, **Rechiziții trandafirului**, **Speranța în tineret**; **Căușescu — spion internațional**; **Golanada**, **Securitatea — ca o mamă bună**, **Politica a invadat cultura**, **Un popor încă năuc**.

● Valori exilate ar fi tematica ultimului număr (dublu, martie-aprilie 1990) din **REVISTA ORĂSTIEI**. Sint puși să colaboreze: Nicolae Balotă, Ion Caraion, Nina Cassian, Matei Călinescu, Cornel Chiriac, Ilie Constantin, Paul Goma, Emil Hurezeanu, Gelu Ionescu, Mircea Iorgulescu, Rodica Iulian, Sonia Marian, Maria Mailat, Alexandru Monciu-Sudinschi, Ion Negoitescu, Virgil Nemoianu, Toma Pavel, Petru Popescu, Lucian Raiu, Victor Ieronim Stoichită, Virgil Tănase, Dumitru Tepeșeanu, Dorin Tudoran, Andrei Ujica, Mihai Ursachi, Ion Vieru. Lui Petru Romoșan (**Un poet din Valea Grădiștei în exil**) i se atribuie un spațiu deosebit. (M.M.).

● În numărul consacrat alegerilor al revistei **FLACĂRA**, reporterii au avut curiozitatea să afle care e situația la Scornicești. Și ce au descoperit: că aici există un singur partid, F.S.N., al cărui sediu e chiar în biroul primarului, iar pe panourile de afișaj din comună, zîmbește — ce-l drept, în trei ipostaze — numai Ion Iliescu. (A.B.)

Venus, Amor, Bacchus și Ceres

CRONICA RADIO de Antoaneta TÂNĂSESCU

Clătinarea încrederii neabătute

■ O NOTĂ intitulată **Emisiunea există**, comunicată de Ion Bogdan Lefter, redacției „României literare”, ne obligă să revenim asupra îndatoririlor revistei „Panoramic radio tv.”. Despre ce este vorba? Vineri, 13 aprilie (programul I, 21,00—22,00), în spațiul de emisie ocupat din ianuarie pînă atunci de rubrica **Invitatul serii** (vezi, în acest sens, colecția „Radioteleviziunii Române Libere”, devenită, odată cu nr. 14, „Panoramic radio tv.”) este anunțat un nou titlu: **Cartea, scriitorul, cititorul** (emisiune de actualități literare). Nu sint precizate numele redactorului și colaboratorilor, reticență comună și **Invitatul** seriei dar nu numai lui, multe alte transmisiuni radiofonice avînd, probabil numai din lipsă de spațiu tipografic, vocația anonimatului. Ceea ce e nedrept și grav în același timp căci „Panoramicul” este singura publicație de specialitate ce apare în clipa de față la noi, deci singura sursă de informație pentru ascultătorii și croniciarii radioului. Neputînd, în chip obiectiv, să urmărim zilnic, în totalitate, cele peste 50 de ore repartizate pe trei canale cu emisii simultane, ascultătorii și croniciarii apelează la „Panoramicul” ca la unicul ghid și sfătător posibil. În aceste condiții, nimeni nu i-a trecut, cred, prin

mințe să pună la îndoială exactitatea precizărilor pe care le căutăm și le găsim în paginile ce oglindesc înaintarea, oră cu oră, a fluxului radiofoniei, după cum, cred, nimănui nu i-a trecut prin mințe să se îndoiască de semnalările oricărei sinteze de aceeași natură la care apelăm atît în viața noastră profesională cit și în cea de toate zilele. Așadar, recunosc deschis că am citit totdeauna „Panoramicul” cu neclintită încredere, nebănuind că ea poate fi o formă (mascată) de naivitate. Iată de ce, descoperind pentru înția oară **Cartea, scriitorul, cititorul** în orarul seriei de vineri, 13 aprilie, am crezut că este vorba despre înția ediție din 1990 a unui ciclu cu frumoasă tradiție radiofonică, întrerupt, o vreme, fără plauzibile justificări. Am ascultat **Cartea** și ea mi-a furnizat argumente întemeiate obiectiv de a formula elogii. Dar 7 zile mai tirziu, cum rezultă tot din „Panoramic”, revista noastră de căpătîi, **Cartea** dispărea, cedînd din nou locul **Invitatului** seriei (sau **Invitatului** emisiunii, redacția nepărînd, în aprilie/mai foarte decisa asupra titlului). Bucuria de la 13 aprilie lasă loc, după numai o săptămînă, regretului, căci pe de o parte părea a fi abandonată o bună emisiune și, pe de altă parte, părea a fi abandonată una dintre puținele rubrici mai ample de informație litera-

ră la radio. Am consemnat, în consecință, acest regret în rubrica de față și tocmai acest lucru a determinat replica lui Ion Bogdan Lefter, **Domnia** să precizează, cu întemeiată intransigență, că deși nu este anunțată în „Panoramic”, emisiunea nu a fost nici o clipă abandonată (ianuarie—mai), între realizatori numărîndu-se Florin Mugur, Costache Olăreanu, Mircea Ciobanu, Z. Ornea, Cristian Moraru și Ion Bogdan Lefter, iar sumarul cuprinzînd dezbateri literare, cronică de carte, interviuri cu Dorin Tudoran, Magda Cârneci, Al. Papilian, Bujor Nedelcovici. Sesizați de cronica noastră din 26 aprilie, realizatorii au fost surprinși să constate omisiunea „Panoramicului”, omisiune pe care, pe bună dreptate, o califică drept „vag jignitoare” și împotriva căreia rostesc „la fața locului” un demn protest. Protestul este luat în considerație de redacție (evidența nu poate fi contestată) și, în această săptămînă, avem posibilitatea să găsim în „Panoramic” (nr. 20, p. 3) informația cuvenită: **Invitatul seriei, Cartea, scriitorul, cititorul** (realizator Elena Ionescu). Nu știm dacă emisiunea va rămîne în acest loc, dacă va deveni bilunară (prin alternare cu teatrul radiofonic), dacă viața sa va fi de lungă durată. Ceea ce știm însă e că această recentă experiență, numai la prima vedere de natură pur „bibliografică”, administrativă, ne-a clătinat pentru prima dată încrederea în litera scrisă a „Panoramicului”. Pentru prima și, să sperăm, pentru ultima dată.

Chemarea pământului

„Procesul-verbal” al unei întâlniri cu Joan Miró

● „CE floare v-ar fi plăcut să fii?”, sau „Cum vă veți sinucide?”, sau „Pe cine iubești mai mult, pe mama sau pe tata?”, câteva întrebări cărora dacă le dai un răspuns ai șansa să devii un personaj de mitologie. Totuși, întrebările nu sînt puse oricum, ci în mod surprinzător, la granița fragilă dintre glumă și gravitatea uneori tragică a relevării condiției existențiale sau creatoare. Întrebările lui Camilo José Cela (laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 1989), adună astfel de dialoguri exemplare, notate de-a lungul a citorva zeci de ani. Succesiunea în timp a dialogurilor coincide cu alcătuirea cărții, în trei grupuri: Alaltăieri, Ieri, Astăzi. De la Manuel Machado și Azorin, Americo Castro, Alonso Zamora Vicente și Garcia Pelayo, la Pablo Picasso și Salvador Dalí, și pînă la Felipe González și Francisco Fernández Ordoñez, de la poeți și pictori, pînă la oameni politici — iată personalitățile cărora scriitorul le „dedică” examenul esențial al propriilor lor structuri umane și etice. Oricum, ele „reprezintă” printre noi cea mai înaltă cotă de popularitate, influență, înțelepciune, demnitate, serenitate și autoritate, desigur, cu excepția Regelui, pe care cred că nu trebuie să-l implicăm în acest joc”.

JOAN MIRÓ se oprește privind spre un punct de lumină pe care nimeni nu îl mai vede; el, însă, da, îl vede și îl desoțirează; este mîndru lumii, coaja în care se află, luminoasă, ultima esență a vieții.

— Sînt douăzeci sau douăzeci și cinci de ani de cînd vorbim despre aceasta: în frunza de roșcovă pulsează inima fiecărui lucru, toc-toc, toc-toc, gemind, rîzînd, ca și cum fiecare lucru se răzvrătește salbatic, superb, pînă ce intră în ordinea complexă a stelelor, haosul al cărui cifru doar Dumnezeu îl cunoaște.

— Vezi toate stelele?

— Nu; dar imi incap toate în palma mîinii.

Da... continuă să trăiască la Son Abrines, în coasta dealului între Calamayor și Genova. Joan Miró, purtîndu-și veacurile în spate, încercînd inutil să scape de veacurile sale din spate.

Și acum douăzeci sau douăzeci și cinci de ani, cînd mi-a spus că cepele cresc din pămînt, că trebuie să picteze călcînd pămîntul, să se pătrundă de forța lui prin picioare.

— Îți amintești, Joan, de mazărea pe care o semăna tatăl tău în Montroiyg? Mazărea are niște flori suave, delicioase, blînde, misterioase. Aproape nimeni nu știe să audă țîpătul poetic al florii de mazăre.

— Urletul acela de lup?

— Poate. Sau asemănător aceluia al copilelor care trebuiau să fie decapitate înainte de răsăritul soarelui.

— Peste puțin timp se va naște primul mugur de la cea mai înaltă ramură de smochin și atunci, în sfîrșit, vom fi salvați. Moartea este ca o distracție, o neglijență care se plătește cu mîndrie falsă. Moartea se ascunde în timp ce înverzeste primul mugur al smochinului și cînd se aude cîntecul primei broaște.

— În băltoaca broaștelor?

— Da. Și în sufletul celor mai firavi și mai fantasmagorici vagabonzi.

Joan Miró se cufundă în liniște în timp ce în spatele ochilor săi, între ochii albaștri și creierul alb, brăzdat de firisoare de singe, navighează bărcile cu pinze ale constelațiilor, desenînd ochi clipind și hieroglife. Joan Miró pictează aerul cu o hieroglifă, Joan Miró pictează cu o hieroglifă cerul, cu o altă hieroglifă — focul, Joan Miró pictează hieroglifa dragostei și a morții, hieroglifa. Este ca o litanie în care nimeni nu își amintește nici începutul nici sfîrșitul.

Fantomaticii roșcovi își desfășoară gherila de păstăi pe povirniș; turiștii calcă —

pentru asta plătesc doar — sanctuarul roșcovilor, arborii care serveau drept decor tragediilor lui Euripide sau Sofocle.

— Ai o sănătate de fier. Îți place tragedia greacă?

— Da; cînd creionul colorat lasă o diră pe hîrtie, iar păsările își desenează traseele lor neclare împrejurul fumului căminelor, atunci, amprenta valurilor aurile imi amintește că acesta este decorul tragediilor. Nimeni nu vrea să închidă ochii nici măcar o clipă, cu toate că numai cu ochii închiși se văd liniile minii lui Dumnezeu călăuzind pulsul morții.

— Acesta este secretul esteticii; se dizolvă într-un vas cu apă și Mediterana se revărsă peste toate insulele ei. Dedesubtul celor mai adînci rădăcini ale celor trei roșcovi din drum curge, în culoarea ei portocalie și catifelată, lumina lumii plîne, în rotiri coboritoare.

— Uneori, mi se face frică gîndindu-mă că numele unui lucru poate să aibă mai multă forță decît lucrul înasus.

— Nici acest lucru nu-i grav. Amintește-ți că orice definiție este un pericol.

— Cine a spus asta?

— Nu știu. Eu nu știu aproape nimic... Îmi ajunge să-mi deschid urechile și inima.

— Și ochii?

— Și ochii. Nimeni nu vrea să închidă ochii nici măcar pentru o clipă și prin asta greșesc...

Joan Miró își trage șosetele și continuă să vorbească; cum este iarnă, Joan Miró poartă șosete.

— Viața crește, băieții cresc și devin bărbați, iar bătrînele, acolo la piatra de hotar a lumii, ies zburînd prin aer, călărînd pe mături fără nici o țintă.

— Și aceasta este pictura, hieroglifa spiritelor zburînd ca niște fluturi rapizi. Te temi vîzînd o barcă cu pinze navigînd?

— Nu. Deși uneori cred că ar trebui să-mi fie frică, pentru că o barcă cu pinze navigînd poate să-l răpescă pe cel ce o privește și-l poate ține în altă țară, continent, sau astru...

— Poate nu...

Joan Miró mă privește cu multă curiozitate.

— Arăt rău?

— Nu.

Joan Miró suride, ca și cum i-ar fi părut rău că m-a speriat.

— Ceramica este misterioasă pentru că lutul și focul sînt misterioase. Apa și aerul sînt misterioase, razzele și culorile.

— Și forma picioarelor cu cinci degete. Și urmele lor.

— Da; ceramica se confundă cu pasiunea, poate că este chiar pasiunea. Ceramica te subjugă mai mult decît pictura este lupta omului cu pămîntul și cu focul. Îți amintești de acum douăzeci sau douăzeci și cinci de ani? Este ceva foarte spaniol: focul sau eu, cine comandă aici? Privește zbirciturile feței, în jurul ochilor și al gurii, privește educația minilor în repaus, a miinilor acționînd, a liniilor mi-

nii, totul se reflectă în lut și totul capătă forță de la foc, multă forță. Este ca un roșcov răzvrătindu-se, împungînd, luptîndu-se. Viața și instinctul, în această ordine, nu înțelegerea, nu memoria; este ca un roșcov inverzit, ceva ce nu poate fi oprit. Vrei un pahar de vin?

— Da.

— Tot din pămînt vine, ca orice altceva; vinul este pămîntul însuși, este seva pămîntului. Trebuie să fii foarte umil și foarte generos; pămîntul poate fi sublim dar omul, nu. Omul este mai puțin decît pămîntul, nu are vlagă, sfîrșește prin a fi învins de pămînt. Omul calcă pămîntul și pămîntul devorează omul, este regula generală, este legea. Vezi această insectă care nu-și poate explica de ce geamul ferestrei nu este și el aer, ca acela de dinaintea și ca acela de după? Silueta ei este o constelație în mers, mișcîndu-se repede, grăbită; scheletul ei, în schimb, este moale, pare de lapte. Un tablou nu are nici început, nici sfîrșit, iese din cadru și din ramă și se răpîndește în aer, izbîndu-se de geamul ferestrei ca insectele. Un tablou este ca un meșteșug, viața este ca un meșteșug. Un curcubeu care unește munte cu munte..., totul vine din apă, din aer, din pămînt, din foc; nici tu, nici eu nu sîntem vinovați pentru că orbii nu vor să vadă așa... cel mult, poate vor, dar nu știu..., celui ce se naște orb îi trebuie mulți ani pentru a ști că este orb..., unii mor de bătrînețe, fără să apuce să înțeleagă...

Joan Miró se ridică și imi aduce un pahar și o sticlă cu vin.

— Pune-ți singur..., vinul este ca pămîntul, nu începe, nu se sfîrșește..., un tablou nu are nici început, nici sfîrșit..., este înainte și după..., unii pictori au înțeles la timp..., Zurbarán, da. Zurbarán este foarte impresionant, la Zurbarán totul este adevăr, pînă și spațiile vide... Tu știi că sînt douăzeci sau douăzeci și cinci de ani de cînd am revenit la constelațiile care aveau deja douăzeci sau douăzeci și cinci de ani... Pictura înseamnă a studia urma unei pietricele care cade pe suprafața apei, pasărea în zbor, soarele cufundîndu-se în mare, jos, în adîncuri; sau strecurîndu-se printre pînii și laurii muntelui... Acum sînt extrem de multe acoperișuri, prea multe ziduri, mai multe ca înainte..., dar pictura este lumea...

— Vrei să-ți spun un vers de Terențiu pe care îl am notat pe o bucălică de hîrtie?

— Da.

— Om sînt și nimic din ceea ce este omenească nu-mi este indiferent.

— E foarte bine. Aș putea să-ți spun același lucru.

— Știu, de aceea ți-l reamintesc.

— Nu îl cunoscteam.

— De aceea ți-l spun. Lucrurile ghicite sînt tot atît de valoroase ca și cele știute.

Joan Miró se așează picior peste picior cu un aer distrat, pe jumătate visător.

— Spiritul este natura; da, de asta nu

mă îndoiesc. Mi-ar fi plăcut să semăn insula cu sculpturi monumentale; nu știu dacă lumea este îndrăzneată sau temătoare..., acesta e păcatul. Da, sculpturi imense pe care să le pun între stînci și copaci, cu marva în fundal... Știi, mereu aș vrea să mă simt înrădăcinat, să simt că totul are rădăcinile lui și sfîrșește prin a se confunda cu ele... Viața și moartea intră prin rădăcini..., acesta este misterul... Dar, uneori, trăznitul care ucide intră prin frunza cea mai înaltă, cea mai fragedă, cea mai tinăra..., asta nu e drept.

— Nu.

Prin fereastră se strecoară murmurul surd al lumii.

— Este curios la acești oameni faptul că, în fiecare zi există tot mai mulți care merg dintr-o parte în alta, fără o direcție precisă, se vede că sînt în vacanță și nu știu ce să facă, nici unde să meargă..., în cel mai bun caz nu merg nicăieri... Femeia este mai întreagă decît bărbatul, mai puternică, mai echilibrată, femeia știe să facă oameni, dar bărbatul nu știe să facă nici femei, nici bărbați, el este sensibil..., în asta se pierde ritmul pe care femeia îl întreține mereu..., nu știu care ar fi motivul... Femeia este ca un peisaj, este peisajul; bărbatul este un animal domestic și cu obiceiuri picticite; bărbatul inventează instituții și după aceea le dărimă cu zgomot între hohote de ris nervoase. Tot ceea ce este durabil este deosebit de simplu și, în cele din urmă, plutește prin aer. O femeie este ca o pasăre și are puterea păsărilor care nu obosesc să zboare; bărbatul, nu; bărbatul este mai slab și are foarte puțină forță, de aceea este învins de mindrie, de avarie și de ne-ghiobie, mă înțelegi...

Joan Miró rămîne liniștit ca un copil și suride.

— Mi-am petrecut viața privind; lumina din Mallorca este făcută pentru a o privi... Ai făcut bine venînd să trăiești în Mallorca. Și eu...; Mallorca e prielnică pentru scris și pentru pictat... Mallorca este poezia, este lumina aceasta pe care o vezi prin fereastră și care se imoale puțin cîte puțin... Păcat că seara moare, totuși apusul este frumos; este ca o femeie la patruzeci de ani care începe să se creadă bătrînă și este superbă... Mallorca este echilibrul..., păcat că echilibrul nu se poate imagina, nu se poate conserva. În vremurile de nebunie se putea deschide pivnița echilibrului și te puteai îneca în echilibrul..., arta este echilibru, știința poate să fie sau să nu fie, viața, de asemenea, este echilibru, un avion care zboară..., acest tablou este de la Montroiyg, îl recunoști, l-am pictat în 1919.

Joan Miró privește către un ultim punct de lumină al serii, către un suspin de lumină pe care nimeni nu îl vede; el, da, îl vede și îl numără, îl țintuiește pe pinză: este buricul pămîntului, un șuler în care doarme primul suflu al vieții.

— Știi că sînt douăzeci sau douăzeci și cinci de ani de cînd m-am aplecat, din nou, asupra constelațiilor care acum au aproape cincizeci de ani sau chiar mai mult. Un tablou nu se termină niciodată, cu alt mai puțin nu poate să înceapă niciodată, un tablou este ca vîntul: ceva care umblă mereu fără să obosească. Nu mă grăbesc; în artă nu intră graba... Întirzii mult, pentru că pictez pentru mult timp..., cu poezia se întîmplă la fel, credeam că este o clipă și este o viață întreagă, și o alta, și o alta... Am avut mereu prieteni buni printre poeți, poezia este ca o pictură..., mi se pare că poezia este peste tot, este ca aerul, ca lumina și trăiește în lăuntru nostru.

Joan Miró vorbește tot mai puțin și eu gîndesc că am fost foarte norocos să-i fiu prieten.

— Joan.

— Da...

— Știi că Lope de Vega spunea că prietenia este sufletul sufletelor?

— Nu; nu știu... E foarte frumos, da, desigur, Lope de Vega! Sufletul sufletelor..., adevărat... De ce mi-o spui?

— Așa, mi-a trecut prin minte...

În casa lui de la Son Abrines, exilat cu taina și înțelepciunea lui, Joan Miró, acest uriaș, imi amintește adevărul cuvintelor lui Voltaire: prietenia unui om mare este o binecuvîntare a zeilor.

— Joan.

— Da...

— Îți mulțumesc mult.

— De ce?

— Știu eu pentru ce.

Deasupra mării, la Illetas, apune soarele ultimei serii, în timp ce liniștea își pictează clarobscurul deasupra oamenilor și copacilor.

Roșcovii sînt foarte misterioși, și smochinii... În nopțile de august stelele desenează constelații, stelele, în mersul lor, pictează volute magice și delicioase... peste puțin timp va fi din nou luna lui august...

Prezentare și traducere de

Sebastian-Vlad Popa

Cortegiul lui Silen

Iosif Brodski

● IOSIF BRODSKI — laureatul Premiului Nobel pentru literatură din anul 1987 — s-a născut la Leningrad, în anul 1940. Este autorul mai multor volume de versuri: Poezii și poeme, 1964; Oprea-n pustiu, 1967; Sfârșitul unei „belle époque”, 1972; Parte a vorbirii, 1972; Noi stănte prin august, 1975; Elegiile Romei, 1976; Urania, 1987; volumul de dramaturgie Marmura, 1980; culegerea de eseuri pe teme literare, Mai mic decât unitatea, 1986. Din anul 1972, locuiește în Statele Unite ale Americii.

Intr-un eseu închinat lui Dostotenski, publicat în culegerea Mai mic decât unitatea, I. Brodski scrie, referindu-se parcă la propriu-i discurs poetic: [...], „Însă ceea ce l-a făcut pe Dostotenski un mare scriitor, nu e nici inevitabila complexitate a tematicii sale, nici chiar profunzimea unică a minții sale și disponibilitatea de-a compătimi, ci unealta sau

mai degrabă țesătura materialului folosit de el, adică limba rusă.

Și fiindcă veni vorba de complexități, această limbă în care substantivele adesea se află plasate, în automulțumirea lor, chiar la sfârșitul expunerii, această limbă, a cărei forță principală e conținută nu în expunere, ci în expresia subordonată ei, este excepțional de preveritoare. Aceasta nu este limba noastră engleză. (Eseul e publicat în limba engleză, n.t.) care e limba analitică a lui «ori — ori», aceasta e limba lui «în ciuda faptului că». Ca bancnota în circulație, în această limbă orice idee expusă răsare imediat, precum ciuperca, din contrariul ei, și sintaxei acestei limbi nu-i place nimic mai mult decât să exprime îndoiala sau autosubaprecierea. Natura ei multisilabică (lungimea medie a unui cuvânt rusesc e de trei, patru silabe) descoperă stilistica forță primară a

evenimentelor, protejată mult mai bine, decât ar putea-o face raționamentul, oricare ar fi el, și de multe ori scriitorul în loc să-și dezvolte gândul, se oprește și pur și simplu se îmbată de confinutul plăcut-sonor al cuvintului, și astfel deviază tema într-o direcție neprevăzută. Iar în creația lui Dostotenski se observă un excepțional, aproape sadic ca forță, frecus dintre metafizica temei și cea a limbii.

Eseul, din care am extras fragmentul de mai sus, prezintă interes și pentru faptul că pune în evidență acel moment al creației (în cazul de față, literare), în care estetica își descoperă funcția euristica și viceversa. Această viziune fertilizantă pentru poezia lui I. Brodski este și un ecou al operei hlebnikoviene, în totalitatea ei filosofico-teoretică și poetică.

A. I.

* * *

De cind tot calc, se vede după toc.
Cu degetul, de-așezeni, nu înlături păienjenitul frunții.
În cucurigu sonor, plăcut e faptul anume
că sună ca ieri.
Însă nici gindul negru limpede nu-l poți fixa
ca șuvița de păr oblic căzută pe frunte.
Ci visuri nu mai am de-acum, să fiu mai mic,
să mă-implinesc mai rar, cu buruieni să nu mai umplu
timpul. Cartierul sărman, din fereastră, chinuie ochiul
la rindu-i, să-i amintească de locatar,
iar nu din contra, cum crede acesta.
Și învîrtindu-mă ca un șaman prin odaie,
eu înfășor asupra-mi, ca un ghem, pustiul ei, ca sufletul
să știe ceva, ce știe Dumnezeu.

* * *

Păstrează pentru vremuri reci
aceste cuvinte, pentru vremuri de alarmă!
Supraviețuie omul, ca ancora pe nisip:
se ascunde prin tufe și pusă pe strimbe picioare,
pleacă depărtându-se, ca strofa de condei,
în inima continentului.

Sint lei inaripați, sfîncși cu sini de femei. Plus
ingeri în alb și nimfe marine.
Pentru acela, pe umerii căruia se lasă povara
întinericului, a arșitei și, s-o spun oare, a tristeții,
mai dragi sint ei, decât zerourile cuvintelor
avîrlite, ce se împrăștie care-ncotro cu pași de-o miță.

Chiar și spațiul acela, în care nu ai unde te așeza,
ca steaua-n eter, devine o vechitură.
Dar pînă cind există încălțăminte, există
acel ceva, pe care poți sta, — întînderea,
uscăta. Și urechea și-o pleacă nisipurile
la cîntecul țîritului molcom:

„Țîritul e mai mare decît spațiul. Spațiul — e obiect.
Țîritul, însă, în esență, e gîndul ce vizează obiectul.
Viața — e o formă a timpului. Crapul și plătica —
sint chiagul lui. Marfă mai căutată-s
chiagurile. Inclusiv unda și fermitatea
uscătaului. Inclusiv moartea.

Uneori în acel haos, care-i molozul zilelor,
apare sunetul, răsună cuvîntul.
Ba-i un fel de „iubește”, ba pur și simplu-i un „hei”.
Dar pînă reușesc a mă dezmetici, totul
se schimbă, se-nvăluiește-n dungi oarbe din nou
ca din pricina părului tău”.

1975.

* * *

Numai cenușa știe ce înseamnă să arzi pînă-n temelii.
Dar voi spune și eu, miop în viitor arîncindu-mi privirea
nu totul e dus de vînt, miop în viitor arîncindu-mi privirea
laig adunînd prin curte.

Diana și Callisto

Maria de Medicis

Noi vom rămîne ca mucusul strivit sub călcii, ca scuipatul,
în umbra
de sub vreo bancă, unde unghiul nu va permite
pătrunderea unei raze.
Și numărînd zilele, îmbrățișați cu glodul zăcînd vom sta
în humus, în sediment, în stratul culturii.
Mizgîlîndu-și paleta, arheologul își va deschide gura
să rigie; descoperirea lui însă va răsună
în lumea întregă, ca o pasiune îngropată-n pămînt,
ca o inversă versiune a piramidelor.
„E-o mortăciune!” — va ofta el, printîndu-se de burtă,
dar se va pomeni mai departe de noi, decît pămîntul
de păsări,
pentru că mortăciunea — e libertate în raport cu
celulele, e libertatea
față de întreg: e apoteoza particulelor.

1988

* * *

Nordul fîrîmîtează metalul, dar sticla e cruță.
El învață gitlejul să pronunțe „lasă-mă să intru”.
Frigul m-a educat și mi-a pus pana în mină,
ca degetele strînse-pumn să mi le încălzească.

Înghetînd, vîd dincolo de mare
cum soarele coboară, și nimeni împrejur.
Ba lunecă pe ghețuri un toc de gheață parcă, ba
însuși Pămîntul
se rotunjește, parcă, sub toc.

Și-n gitlejul meu, unde-i pus risul,
ori vorbirea, ori cecul fierbinte,
tot mai clar se aude zăpada
și se întunecă, precum Sedov”) -ul tău, „odio”.

1975-1976

*) Spărgătorul de gheață Sedov

* * *

Acum, știînd multe despre
viața mea — despre orașele, despre temnițele,
despre odăile, în care-mi pierdeam mințile

dar nu mi le-am pierdut, despre mările în care
mă inecam, și despre aceia pe care totuși
nu i-am reținut în brațele mele, —
acum tu ai putea spune răsufînd ușurat:
-Soarta a fost cu el generoasă”.

Și cei prezenți la masă, îngîndurați,
vor da din cap în semn de aprobare.
Cine știe, poate că ai dreptate. Adaugă
altor virtuți ale tale și prezbîția.
În acei ani, cînd ne jucam de-a strînutul
pe trotuarul de lingă cinematograful,
cine s-ar fi putut gîndi la distanța
mai înfrîguratei cîncimi,
răsîfirate între vultur și grilaj?

Nimeni. O nonșalantă fluturare a miinii
în capătul străzii, ca semn de bun rămas, s-a
transformat
în prima scriitură a razei: aerul în ținuturile străine
este mai dens decît orișice, îmi amintește vatmanul,
și ploaia șterge urmele,
neatinse de cauciucul albastru.

Cine știe, poate, chiar în această clipă,
cînd scriu strofele de față, stînd
într-un mic orașel de cărămizi
din centrul Americii, tu rătăcești
de-a lungul clădirii de culoarea muștarului, în ale cărei
ziduri umede

se chinuie încă o generație, holbindu-se
la pata grimaroniuoroasă
a emisferei ilegale.

Pe scurt — mai răul nu s-a produs.
Mai răul se produce numai
în romane, și cu acei care-s mai buni decît noi
pînă-ntr-atît, încît îi pierzi imediat
din vedere, și ecurile tragediei lor
se-impletesc cu cîntecul fusului,
ca vuietul avionului depărtat
cu zumzetul albinei lunecînd pe petale.

Noi nu ne vom mai vedea — pentru că
fizic ne-am schimbat foarte mult:
întîlnindu-ne, nu ne-am mai întîlni noi,
ci ceea ce-au săvîrșit cu carnea noastră
anii, care cruță doar osul:
și ciinele nu va putea recunoaște,
după miros sau cicatrice,
în venetic pe doică.

Generozitate, zici tu? O da,
generozitatea valului oceanic față de surcică.
Fie, acel ce nu se plînge de soartă,
acela nu-i demn de ea. Dar dacă timpul
afîlă bilanțul operei sale
prin vogul amintirilor,
cred că și chipul
e pe deplin capabil să ți-l împodobească
cu un monument de bronz, sau, — în fundul
buzunarului —
cu o kopeikă necheltuită încă.

1988

Tradus din rusește de
Alexandru Ivănescu

Vinătoria Atalantei

Amintiri de la Paris Match

● De două ori pe an, Paris Match publică un volum de Souvenirs, în paginile cărui sunt reunite amintiri despre evenimente și oameni care au marcat secolul nostru. Textele sunt publicate pe măsură ce datele aniversare le aduc în actualitate: s-a întâmplat acum 30 de ani, 25 de ani sau zece ani. În sumarul celor mai recente asemenea

aparitii: Churchill în intimitate sau cum trăia el după ce s-a retras la Chartwell, Yves Montand și Marilyn Monroe — o fulgerătoare poveste de iubire în imagini fotografice, un caz judiciar de răsunet — Dominici, Eric Peugeot despre răpirea sa, cu trei decenii în urmă, și modul în care întâmplarea l-a marcat pe viață.

Bienala de la München

● Până la sfârșitul lunii se desfășoară la München Bienala noii creații muzicale pentru teatru. În cadrul unui festival organizat și condus de Hans Werner, reunind lucrări din toată lumea. Se pare că cinci noi opere au intrat din nou acum sufragiile auditorilor și organizatorilor, printre care Patnes (după traducerea făcută de Luther a Apocalipsei lui Ioan): 63: Dream Palace (despre bluesurile și dansurile citadine), The Elemental Spirit prezentat de grupul englez Fool Time.

Celibatarul Mark Twain

● O carte biografică semnată de Margaret Sanborn retracează anii când Mark Twain a fost celibatar (până în 1870, când, la vârsta de 34 de ani, s-a căsătorit cu Olivia Langdon). Intitulată Mark Twain. The Bachelor Years. A Biography, lucrarea folosește scrisorile și jurnalele scriitorului, articolele din presă din anii tineri și scrierile de mai târziu conținând elemente biografice, pentru a reconstitui viața pe care o ducea, dar mai ales opera făurită în acea epocă de unul dintre celebrii autori americani.

Dimensiunea viitor

● A 44-a Bienală de artă de la Veneția care se va deschide la 27 mai are ca motto „Dimensiune futuro”. O expoziție extraordinară, intitulată „Aperto”, este rezervată tinerilor creatori. Concursul implicit va fi arbitrat de un juriu compus din 60 de artiști, critici și experți.

O sută de Shakespeare

● Pe șantierul unde se construiește o copie a teatrului londonez Globus s-au adunat de curind aproape o sută de Shakespeare. Aceștia sunt omonimi ai marelui scriitor veniți din toate colțurile Marii Britanii la chemarea entuziastului Stan Shakespeare din Londra care a trimis peste 500 de invitații omonimilor descoperiți în cartea de telefon (ziarul Times, care publică această informație, o însoțește cu imaginea de mai sus).

Dicționar

● Roland de Chaudenay este autorul unui dicționar care a stîrnit o mare vîlvă în lumea literară franceză. Este vorba de o lucrare erudită, bine informată, cu titlul Dictionnaire des plagiaires. În insectarul lui Roland de Chaudenay sînt prinși 258 de scriitori, de la Ronsard la Attali.

Un roman șoc

● Yan Queffelec este un scriitor imprevizibil pentru public și pentru critica literară. Premiat în 1985 cu Goncourt pentru Les noces barbares (Gallimard), autorul francez a fost copleșit de glorie. Trei ani mai târziu, La Femme sous l'horizon (Julliard) a fost disecată fără milă. Anul acesta, la 18 mai, tot editura Julliard i-a publicat Le maître des chimères, considerat de Queffelec însuși „un roman șoc”.

Influență

● Picasso — Rembrandt — Picasso este titlul unei expoziții deschise, pînă la 10 iunie, la Muzeul Casei Rembrandt din Amsterdam. Expoziția prezintă influența lui Rembrandt asupra desenelor și gravurilor lui Picasso. Unele dintre operele celor doi maeștri sînt astfel alăturate încît vizitatorii să poată vedea cit de mult l-a impresionat marele olandez pe marele spaniol. În expoziție se află și 200 de schițe ale lui Rembrandt din colecția permanentă a Muzeului.

În sfîrșit, pe ecrane

● Filmul Cry Freedom, realizat de Richard Attenborough și consacrat militanților anti-apartheid Steve Biko, a fost autorizat în Africa de Sud. Copiile filmului fuseseră confiscate la apariția lui, în iulie 1988, în virtutea legilor asupra securității, desi cenzura guvernamentală aprobase difuzarea filmului fără nici o tăietură.

Proust în chineză

● Un grup de zece traducători lucra la transpunerea în chineză a capodoperei lui Marcel Proust. În căutarea timpului pierdut. Dar romanul nu va cunoaște deocamdată o largă popularitate; el va fi editat în numai 800 de exemplare.

Franco-canadienii

● Claude Fournier a realizat pentru televiziunea canadiană o evocare romantică a canadienilor francezi care au emigrat în Noua Anglie la începutul secolului. „Marea mea surpriză a fost să descopăr importanța migrației. Sînt convins acum că fiecare creator din Quebec are o responsabilitate în ce privește limba și cultura noastră”, declară autorul care s-a inspirat din citirea întimplărilor reale, pentru a filma povestea din Tisserands du Povoair.

Universități și politică

● Într-un număr recent din The New York Times Book Review este recenzată cartea lui Roger Kimball Tenued Radicals (Radicalii posedăți), subintitulată Cum a corupt politica învățămîntul nostru superior. Este citată mărturisirea expresă a autorului:

„Scopul meu este să expun aceste desfășurări recente drept ceea ce sînt ele: atacuri ideologice motivate asupra substanței intelectuale și morale a culturii noastre”. (În imagine — desenul care ilustrează recenzia din Book Review).

Scrisorile lui Nabokov

● Vladimir Nabokov (în imagine) făcea parte din generația acelor oameni care încă mai aște-

neau scrisori, cu o pasiune zguduitoare și mare măiestrie literară. Păstrate multă vreme o grijă de văduva scriitorului — Vera Nabokova în locuința sa de la Montreux, acestea au fost editate în volumul Vladimir Nabokov — Scrisori alese 1940—1977 sub îngrijirea lui Dmitri Nabokov și Mathieu Brucoli. Cele peste 400 de scrisori inserate, de mare diversitate tonală, sentimentală și stilistică, sînt adresate unei foarte largi categorii de oameni: prieteni, rude, editori, scriitori. O bogată și expresivă selecție fost publicată în revista „The New York Times Book Review”.

Amalia — 50

● Amalia Rodriguez a fost sărbătorită la Paris cu prilejul împlinirii unei jumătăți de veac de cînd celebra cîntăreață portugheză cîntă pe marile scene ale lumii inegalabilul „fado”. Printre cei prezenți la concertul

jubilare susținut de artistă la „Ledoyen” s-a numărat Line Renaud, Régine, Marie-Hélène de Rothschild, Bernadette Chirac, prof. J. C. Cherman și alți iluștri reprezentanți ai „Tout-Paris” ului.

TRANSATLANTICE

Retorica tăcerii

AMERICA suferă de o pudoare topografică incurabilă. Ascunse feciorelnic la margine de autostrăzi impersonale, peste mîlîști și poieni, așezări cochete își duc în liniște traiul, evitînd parcă deliberat scrîșnetul de cauciucuri al civilizației. Comunități întregi își caută liniștea și anonimatul, perfectă somnolență. În această societate a tuturor tehnologiilor și zgomotelor, burguri încercănate de nesomnul progresului migrează parcă, imobil, spre tăcerea perfectă.

TĂCEREA ucide în ultimul roman al lui Russell Banks, Affliction (Dambila). La începutul sezonului de vinătoare, într-un tîrg new-hampshirean așezat precar la marginea sălbăticiei, un bărbat altminteri normal și burghez începe să caute sensuri nerostitului. Dincolo de suprafețele placide ale cotidianului se ascund secrete colosale și crime enorme, încă necomise. Eroul lui Banks e un martir al virtualului. Ordinea e prin definiție suspectă pentru acest om al ordinii. Conspirația are un sens civilizatoriu, suspiciunea protagonistului e negativă, regresivă. Cei care aduc civilizație, urbanitate, sînt dușmanii ordinii vechi, agreste. Un ger existențial străfulgeră dealurile urbei, încă netulburate de exploziile singeroase ale ritualului cinegetic, de excesele străinilor veniți să vîneze vechile armonii. Violenta finală, reală, e tardivă, nu mai poate schimba nimic. Civilizația e inevitabilă. Eroul dispare în imensitățile Americii, pierdut în labirintul probabil urban al nostalgiai naive.

FILMUL vinează și el, de la o vreme, tăcerea. Regizorul James Cameron cochetează cu ea în The Abyss (Abisul), o superproducție subacvatică de o profunzime ametoitoare. Pretextul e atît de subtil — căutarea unui submarin atomic scufundat — încît devine repede limpede unde bate pelicula, la portile marine ale spiritului, sau mai exact spiritelor. Spirite care, picate din cer, s-au acuiat în străfundurile oceanului, unde comit acte de caritate fără număr, sîrînd în ajutorul echipei de salvare aflate mai întotdeauna la ananghie, în submersibile dintre cele mai ghinioniste. Abisul e cu adevărat abisal. Se stabilesc chiar, spre capăt, recorduri de adîncime. Ce caută personajele nu e foarte clar, poate o dimensiune spirituală, o liniște transcendentă întruchipată în acele extraterestre forme gelatinoase și gelageroase care capătă, straniu, chip uman. De ce e obsedată

cine-America de extraterestri, chiar și în versiune subacvatică? Poate din nevoia de spectacol, de efect. De contrast. De echilibru. Un echilibru greu de găsit în agitata lume terestră.

LA capătul lumii, într-un sens (nord de New York), la silvestra universitate Bard, s-au adunat între 11 și 13 Mai 1990 intelectuali din cele patru zări ale lumii post-totalitare pentru a pune lumea la cale. Cartea comunismului s-a jucat, dintotdeauna, pe cuvinte, pe retorică. Viitorul va fi, probabil, antiretoric. Dincolo de feroarea luărilor de poziție se putea auzi angosă irelevantă, teama de un viitor în care verbul își va pierde importanța, discursul se va demonetiza prin răsfolosire, iar intelectualul, vai, va scînci zadarnic în deșertul comercialismului și relativismului. Vocile din amfiteatrul Olin se ridicau, prin ferestrele înalte, spre cerul după-amiezilor de primăvara tîrzie, întînd simfonia trist-nostalgică a clarităților morale

plîndute într-o lume blazată, oboșită de abundențe, saturată de mesaje confuze, lipsite de mesaj.

PEGGY NOONAN, autoarea unei elegante cărți despre epoca Reagan, văzută dinlăuntrul Casei Albe (What I Saw at the Revolution — Ce-am văzut la revoluție), mai crede încă în retorică. Stilistă desăvîrșită, Peggy Noonan și-a părăsit poezia la telereteaua C.B.S. pentru a deveni autoare de discursuri prezidențiale. În epoca Reagan, cu accentul ei pe stil și aparențe, discursul a fost esențial. Reagan a fost un presedinte creat de alții, un om care a jucat, superb ce-i drept, un rol. Mulți au observat că Reagan a fost intangibil, că le-a alunecat printre degete, neatinș de scandaluri politice, cu popularitatea intactă pînă-n ultima clipă. Peggy Noonan dezleagă misterul. Reagan nu a fost decît o formă, un strălucitor joc de oglinzi, un spirit al epocii, o intruchipare a unor tendințe sociale vagi, a unei nevoi de repaos și prosperitate după convulsiile și confuziile anilor '70.

MOOKIE, protagonistul filmului lui Spike Lee, Do the Right Thing (Poartă-te frumos), e un non-violent care alunecă, implacabil, spre violență. O violență de cartier (de culoare), ușor gratuită, ușor puerilă, dar cu certitudine contagioasă. Radicalizarea lui Mookie are cauze vagi, ține de o stare de nemulțumire confuză care are foarte puțin în comun cu realitatea, o realitate pauperă dar tolerabilă. Totul se trage de la niște fotografii din pizzeria cartierului, fotografii care lezează simțul de justiție rasială al majorității. Canicula înfierbîntă spiritele, situația se precipită spre distrugere, sărăcia devine mai săracă, visul armoniei rasiale se spulberă, focul mistuie totul, inclusiv pacea unei după-amieze newyorkeze de vară. Caniculară.

LA vreo două sute de kilometri de New York cîrmind spre răsărit, începe dintr-o dată sudul. Cerul își schimbă culoarea, vegetația se zburlește, aerul începe să pîlîie, cuprins de fierbînteli stranii. Te simți învîluit într-o singurătată molatecă, cu rotunjimi feminine. Intruchipările diabolice ale civilizației se retrag pudic pe fundal, făcînd loc unei liniști misterioase, cutureierate de ființe umane invelute în metal de automobile. Cit vezi cu ochii, nici țipenie. Totul e previzibil, totul se repetă, arhitecturi, ritmuri, totul. Natura își impune aici voința, uniformizînd, refuzînd surprizele. Megalopolisurile pulsează undeva, dincolo de orizont, în plină expansiune, dînd tîrcoale tăcerilor pe cale de dispariție. Liniștea pierde teren, dar, cu grație. Rostînd incantații într-o limbă străveche uitată. Retorica tăcerii.

Radu Tudor

● Pe locul întâi al listei de „best-sellers” înlocuiește de The New York Times Book Review se află: la secțiunea beletristică — The Negociator, o poveste cu teroriști de Frederick Forsythe; la secțiunea de non-ficțiune — All I Really Need To Know I Learned In Kindergarten (Tot ceea ce trebuie să știu cu adevărat am învățat la grădiniță), o carte de eseuri de Robert Fulghum; la secțiunea de sfaturi și miscelane — 50 Simple Things You Can Do To Save The Earth (50 de lucruri simple pe care le puteți face pentru a salva Pământul), volum înlocuit de „Earthworks Group” și consacrat căilor de soluționare a problemelor ecologice.

Autobiografia unui laureat

● Distincția acordată anual de orașul vest-german Lübeck pentru merite literare, Premiul Thomas Mann, a revenit anul acesta scriitorului Günther de Bruyn din R.D.G. La festivitatea de decernare a premiului, laureatul a lecturat fragmente din Autobiografia sa, încă inedită și neîncheiată.

Un Borges tunisian

● „Avem, fără îndoială, de-a face cu un mare autor” — scrie revista Jeune Afrique (23 aprilie 1990) despre tunisianul Chams Nadir, unul din cei mai proeminenți scriitori francofoni din Maghreb. Cercetătorul, profesor, el a publicat studii universitare apreciate asupra culturilor arabe, africane și mediteraneene. Chams Nadir este și autorul unor volume de povestiri și versuri și al unei trilogii intitulate Les Etats de la mer din care recent apărut Les Portiques de la mer constituie al doilea volum. „Citindu-l — scrie revista — gîndul te duce la Jorge Luis Borges, într-atît este de densă proza sa. Strălucitoare și sobră, ea este încărcată, totuși, de poezie, o poezie fantastică care îmbină onirismul cu o remarcabilă cunoaștere a istoriei”.

Premiu

● Patru edituri din tot atâtea țări europene: Ediciones B din Spania, Harper Collins Publishers — Marea Britanie, Editions de l'amitié — Franța, și Arena Verlag Gm.H din R.F.G. au hotărît să instituie un premiu european destinat literaturii pentru copii și tineret.

Masereel pentru Maupassant

● O ediție de mare frumusețe reunind zece nuvele de Guy de Maupassant traduse în limba germană și ilustrate cu gravuri de belgianul Frans Masereel a apărut la editura Rutten & Loening. (În imagine — una din ilustrațiile acestei antologii).

François Nourissier

● Cunoscutul scriitor francez François Nourissier (în imagine) a publicat recent Bratislava, o carte în care Slovacia

ocupă un rol restrins, deși numele capitalei ei reprezintă titlul acestei lucrări. Este un eseu asupra lui însuși, scriitorul făcînd un bilanț al celor șaiszeci de ani.

Cinemateca

● Editorul Delta Video a transformat casele sale într-o cinematecă la domiciliu. Împreună cu caseta se află o broșură de douăzeci de pagini consacrată realizatorului, carierei actorului principal, locurilor de filmare, o fișă tehnică și alta artistică, fotografii. Este, după părerea editorului o posibilitate de a prelunge plăcerea vizionării prin lectură. Colecția prezintă filme recente, de genuri diferite, printre care: Anul Dragonului de Michael Cimino, Angel Heart de Alan Parker sau Drumul Indiilor de David Muro.

Solia mierlei

● Solia mierlei (Die Botschaft der Amsel) este titlul sub care a apărut, în editura Volk und Welt, o antologie de versuri ale poetului iugoslav de origine română Vasko Popa, traduse în limba germană de Wilhelm Bartsch.

Evening News

● Astfel se intitulează cel de-al zecelea roman al lui Arthur Haley (Aerportul, Rațiile, Hotelul) la celebritatea cărui au contribuit considerabil ecranizările după cărțile sale. De data aceasta eroii romanului sînt zia-riști, în special cei ce lucrează pentru televiziune. Romanul este scris după legile narațiunii de aventuri. Scriitorul mărturisea că, pentru această carte, a strîns material documentar timp de un an, dar că va reuși să mai scrie încă trei nuvele pe baza lui. New York Times semnalează marea succes al romanului care în prima săptămîină după apariție se situa pe locul al nouălea pe lista best-sellers-urilor, sîltînd în a doua săptămîină pe locul cinci.

Marat — Sade

● Piesa semnată de Peter Weis, care a stîrnit vîlvă și nenumărate comentarii acum peste un deceniu. Persecuția și asasinarea lui Jean-Paul Marat, prezentată de trupa actorilor de la operei din Charanton sub direcția marchizului de Sade, mai pe scurt Marat — Sade a devenit ballet. Coregrafia este semnată de Joseph Kresnik. Premiera a avut loc pe scena operei din Stuttgart. Autorul a mai realizat coregrafia unui alt spectacol, pe scena aceeași opere, care a constituit un eveniment. Ubu rege. Decorurile și costumele sînt realizate de cunoscutul artist austriac Gottfried Hellnwein.

„Sub impactul evenimentelor...”

(Urmare din pagina 24)

gim breșa deschisă, trebuie făcute traduceri, schimburi, trebuie întîlnite numeroase persoane care să-i încurajeze pe editori să-și continue demersul...

— Ce ați dori să le spuneți scriitorilor români în aceste momente în care toată țara încearcă să reinvețe democrația?

— Da, „democrația” se cuvine mereu reinvățată. „Apărută și ilustrată...” Le-aș spune scriitorilor români: analizați și urmăriți cu înverșunare, minuțios, riguros, și umoristic, toate nodurile „limbii de lemn”. Deconstruiți, epurați, luați peste picior, dați ultima lovitură „limbii” oficiale, metastazelor mîrșavei ideologii! Comedii, farse, romane! Și atenție la solemnitate și la idiosincrazia „poemelor”! Poezia nu trebuie să fie, la rîndul ei, o limbă de lemn, nici o limbă „privată”, nici un alibi, nici un ezoterism, nici o „relaxare” etc. Tocmai observînd ce boli (se-nile) pîndesc „democrația” noastră, îmi voi permite să dau sfaturi de medicină pediatrică leagănului democrației dumneavoastră: înjosirea ideii de dreptate, ignoranța amnezică a genezei și istoriei republicane a Democrației, slugăria față de Putere și de cei puternici, disprețul reciproc generalizat între persoane și actori sociali, cu corupția concomitentă, psi-tacismul ideologic și curtezan, scleroza opiniilor simpliste, confuzia crescîndă dintre sfera vieții particulare și spațiul pu-

blic, accelerată de concrețiunile intolerante, conformismul și josnicia „mesajelor” datorită cărora grupurile de interese (grupuri de presiune, subansambluri sociale) își percep complicitatea de parteneri, toate acestea, fără a uita ceea ce eu omit, dictează măsurile preventive contra eroziunii generale a distincțiilor esențiale pe care separațiile reale (vorbă a lui Montesquieu) trebuie să se străduiască să le arate, să le reamintească, să le încerce, în instituții, limbaje, opere și practici; libertate de expresie încăpătînată și neînduplecată; respect al egalității între subiecți considerată cu toții drept „persoane morale”; nesupunere spirituală față de cei Importanți și Așezați; ocrotirea acerbă a laicității; educație și instrucție civice; formarea a gustului libertății prin cultura ce readuce diferența dintre literatură și conformismul lingvistic, dintre poetic și dogmatic, dintre improvizatia ludică și aservire, dintre rezerva fără aroganță și valorile oficiale, și care, pregătindu-i pe copiii din școli să devină liberi subiecți ai limbii lor, le formează simțul adevărului și capacitatea de a spune adevărul aptitudinea pentru ironia intolerantă contra uzurpatorilor de bogății și embleme, și pentru toleranța față de ireductibila stranietate a celorlalți; și înțelepciunea judecării ascuțite cu paradoxurile care doar ele păstrează caracterul antinomic al tuturor exigențelor veridice pe care tocmai le-am reamintit, conform cărora adevărul diversifică contrariindu-se!

Gérard Depardieu în Cyrano de Bergerac

Palmares CANNES '90

● Iată Palmaresul celei de-a 43-a ediții a Festivalului de la Cannes, acordat de un juriu condus de Bernardo Bertolucci:

PALME D'OR: Wild at Heart, de David Lynch

MARELE PREMIU PENTRU REGIE: Taxi Blues (coproducție franco-sovietică), regia Pavel Luchin

MARELE PREMIU AL JURIULUI, ex aequo: Pintenul morții, de japonezul Kohei Oguri și filmul african Tila, de Irissa Quedraogo

PREMIUL SPECIAL AL JURIULUI: Agendă secretă, de britanicul Ken Loach

PREMIUL PENTRU CEL MAI BUN ACTOR: Gérard Depardieu, pentru rolul titular din Cyrano de Bergerac, de Jean-Paul Rappeneau

PREMIUL PENTRU CEA MAI BUNĂ ACTRIȚĂ: polonezei Krystina Janda, pentru rolul din Interogatoriul, de Ryszard Bugajski

PREMIUL PENTRU CEA MAI BUNĂ CONTRIBUȚIE ARTISTICĂ: Mama, de Gleb Panfilov, după Maxim Gorki

CAMERA D'OR, premiu atribuit unui film de debut: Nu mișca: mori și învie, de sovieticul Vitali Kanevski.

PALME D'OR PENTRU SCURT-METRAJ: Întîlnirea de prînz, de Adam Davidson (S.U.A.)

Paul GOMA

Patimile după Pitești (8)

FUHRMANN nu se înșelase: Piteștenii își văzuseră, în noi, viitorul — deși nu pentru întîia oară vor fi privit la convoaiele cu „bandiți”; deși grupul nostru număra doar douăzeci și trei de dușmani ai poporului, iar singurul lanț, al meu, nu zornăia, nu înfricoșa.

Fuhrmann se înșelase: nu toți privitorii erau înșălmăntați: îndărătul gardurilor vii formate din trecători prinși de „eveniment” pe trotuare, curgeau, paralel cu convoiul, femeile. Multe. Ale noastre. Femeile noastre, de toate vîrstele, de toate condițiile, de toate gradele de rudenie. După cum se purtau — cu gâturile țepene, privirile numai drept înainte, furându-ne cu coada ochilor — arătau că mai însoțiseră convoaie, că știau să vadă, fără să atragă atenția pazii. Femeile noastre erau țărânci, în portul de Făgăraș, de Suceava, de Gorj, de Năsăud — chiar de Argeș...; femeile noastre erau nețărânci, unele în paltoane de cartelă, aproape bărbătești, informe; doamne încă, în mantouri fuste negre, cu blană oboșită, năpărlită; femeile noastre erau ti-

ner, bătrâne, copile — cu toatele purtând semnul distinctiv al femeii pornită la drum lung și nesigur și de iarnă: saluri. Uneori, când gardul localnicilor opriți pe bordură se rădea, li se desluseau femeile noastre bagajele: valize, cosuri, sacose, desagi, trăistii, pachete. Unele duceau pe brațul îndoit o scurtă bărbătească, un palton, un cojoc; pe unul, unele, perechi de bocanci ori de cizme, legate între ele; alteori, pătură — cine știe de câte zile, săptămîni porniseră de-acasă, prin câte orașe, prin câte gări, prin câte parcuri înghețate își petrecuseră așteptarea, cine știe câte convoaie însoțiseră, tot așa, neprivind, însă cu speranța nebună, nebună, că îl vor vedea pe-al ori pe-al lor, că un Domn-Director se va milostivi de ele și va aproba „efectele personale” ale bărbatilor — dar asemenea Domnidirectorii nu mai erau de găsit, de vreo doi ani (poate prin convoaie), totul se asprise, totul se schimbase — de-acum lumea se împărțea în trei: dezentăroșii din convoaie, uniformății im-pistolati înconjurînd convoaiele și femeile — în convoiul lor, paralel cu al nos-

tru — ai fi zis că neamul ăsta nu mai avea casă, cu toții se porniseră, incol, încoace, pe drum de iarnă.

NU ȘTIU dacă vreuna din femeile de la 31 ianuarie recunoscuse pe vreunul din cei douăzeci și trei, însă noi tresărisem, măcar o dată, gîsind că una din ele era: sora; iubita — mai ales, mama.

O văzusem pe a mea: în paltonul ei, cîndva negru, acum verzui de purtare, guler și manșete și manșon din blană cîndva pufoasă, argintie. Cu mîna stîngă îndepărtată de corp ținea, ca pe o contragreutate, manșonul, ca să echilibreze traista țărînească incomodă și, desigur, foarte grea. Chiar gemusem: „Mamă...” — nu era chemare, nici măcar semn că o recunoscusem, ci scîncetul dintotdeauna, atunci cînd, copil, ți-e greu, ți-e urât, ți-e întuneric — și singur. O priveam în liniște (lectica formată, atunci, de Ștefănescu și Fuhrmann mă păzea, cu capetele, de paza paznicilor), știind potolit, că nu este a mea; știind că e a altcuiva — a lui Ștef, din stînga?, a lui Fuhrmann, din dreapta?, a lui Bărsan, în față, ducându-mi piciorarele și lanțurile?; mama fraților Apolzan — proaspăt liberată (ca preț al cedării lui Nicu, prietenul Selivei)?; al lui Bălan, Dihorul — de ce nu, până și unu ca el fusese născut de o femeie?

Era a cui era, poate a niciunuia din cei douăzeci și trei, însă a noastră. A mea. Apoi îl zărisem pe Elisav. Printre femei, mergînd și el cu privirea ținută

drept înainte; dar ca el — cu mîinile adînc infundate în buzunarele lodenului verde.

Așadar, venise. Venise cu partizanii lui, să ne libereze...

„De ce-ai venit, nenorocitul?” — îl întîmpinasem în gînd.

Fiindcă el era, nu altul: loden verde, căciula brumărie și mai ales felul inimitabil de a-și ține mîinile în buzunare, neîndoite din cot, de parcă buzunarele ar fi fost sparte, desfundate ori neobișnuit de adînci — știam bine ce are în buzunarul drept, adînc: un pistol-mitralieră — de aceea întîmpinarea înșălmăntată.

Spaimă (pentru el, pentru Elisav care, din viitor putea deveni, în câteva clipe doar prezent) și speranță (pentru mine, pentru noi, că vom fi liberați de partizanii lui) — contopite, dînd altceva; nu neapărat neîncredere în curajul lor ne-bun, nebun și nici resemnare plîngăcioasă, molipsitoare (ca a unui ministru cu care în acea dimineață făcusem duba București — Brașov — de fapt, invers, dar nu-i tot una? — un domn încă tânăr, încă sănătos, dar incapabil să sfîrșească cea mai banală propozițiune altfel decît cu: „Aici murim! Ne-au vîndut la Italia, porcii, criminalii! Aici murim!”), ci un fel de pace, trează:

Așa era drept, așa era bine: eu — aici și așa; el — acolo, dincolo și așa. Fiindcă ceasul încă nu venise.

„Sub impactul evenimentelor...”

PE POETUL, poeticianul și filosoful Michel Deguy l-am întâlnit, pentru o primă convorbire, în iulie 1973. Era, încă atunci, unul din numele de prestigiu ale literelor franceze, cu mai bine de un deceniu de activitate poetică și eseistică, marcată de volumele *Fragments du cadastre* (1960), *Poèmes de la presqu'île* (1962), *Biefs* (1964), *Oui-dire* (1966) sau *Figurations* (1969), urmate în 1973 de culegerea de poeme și eseuri *Tombeau de Du Bellay* (1973). În cei șaptesprezece ani care au trecut, opera sa și-a sporit impunător dimensiunile, înregistrând alte numeroase titluri, printre care cele mai apropiate în timp sunt *Gisants* (1985) și „scurtul tratat de poetică” *La poésie n'est pas seule* (1988).

Că poezia nu e singură a dăruit-o Michel Deguy și în calitate de director al elegantei reviste *Poésie*, unde a publicat în mai multe rânduri și versuri ale poezilor români. Pe cîțiva ur-

mează să-i reunesc în curînd într-o antologie, alcătuită împreună cu Dumitru Tepeneag. Laureatul Premiului Național de Poezie pe anul 1989, care conduce în prezent și Colegiul Internațional de Filosofie, se numără astăzi printre susținătorii generoși ai operei de difuzare a literaturii noastre în Franța: dovada cea mai recentă e sprijinul acordat în realizarea numărului special consacrat României de revista *Les Temps Modernes* (ianuarie 1990), din al cărei comitet de redacție face parte.

Acest al doilea dialog, înregistrat parțial la Paris, în luna februarie, completat apoi prin corespondență, mărturisește din nou marele interes și simpatia sinceră a scriitorului pentru cultura română. El reține însă și alte răspunsuri, generate „sub impactul evenimentelor” de la noi și din întreg Estul european aflat în plină transformare.

— Momentul în care are loc dialogul nostru nu este unul oarecare. Revoluția din România, tot ce s-a petrecut în ultima vreme în Estul european sînt semnele unor mari, fundamentale schimbări. Cum priviți aceste evenimente?

— Pentru noi toți, ca și pentru dumneavoastră, este vorba de niște evenimente extraordinare... Prin octombrie sau noiembrie, și chiar la începutul lui decembrie, cînd vorbeam cu prietenii români de aici, nimeni nu se aștepta că ele se vor petrece atât de repede și într-un chip atât de radical. Așadar, nu știu încă prea bine cum să iau aceste fulgurații încă în curs de desfășurare, — căci cred că ele vor continua. Există deci momente ale istoriei care nu sînt niște înaintări progresive, verticale, liniare ale evenimentelor, ci mari momente, urmate de reveniri. Aceasta e un moment aniversar, — se poate spune că libertatea se aniversază mereu pe sine însăși, — sîntem în '89, an de referință în raport cu Revoluția franceză. Este deci un moment extraordinar și, peste tot, de exemplu, în Colegiul Internațional de Filosofie, de care mă ocup de asemenea, oamănii fac din acest moment centrul preocupărilor lor, prin întâlniri, reflecții, numeroase proiecte... Altfel spus, în Est totul e nou. Cîntul din Răsărit ne aduce ceva despre care se vorbește mereu, la care se visează, dar care a avut cu adevărat loc acum.

— Ce credeți, în acest context, despre raporturile noi stabilite între gânditorii francezi și aceste mari probleme actuale? De exemplu, despre atitudinea intelectualilor francezi, atît de atrași la un moment dat spre stînga și care sînt puși în situația de a-și reconsidera unele mai vechi adevăruri?

— Aici, marele reflux, care nu e numai negativ, ci comportă și o mișcare de invenție, de reinventare, marele reflux a început mai ales în 1956, adică e un traseu vechi: el privește supunerea față de o gândire marxistă hegemonică, ce a marcat învățămîntul de după război, nenumărate publicații, scrieri ale istoricilor, filosofilor. De multă vreme, și după multe nume, după Soljenitin, Valesa, Saharov — să zicem —, de mai mult de un deceniu, problemele politice și sociologice au început să fie regindite, sub impactul evenimentelor. E vorba de sfîrșitul unei anumite credințe, de gîndirea dublată de o credință, de marea credință ce susținea profesiunile de credință marxiste, socialiste de stînga, și care s-a prăbușit, asistăm la sfîrșitul ei. Ar trebui, cred, să vorbim despre raportul dintre judecată și credință... Orice gîndire, orice sentință sau asertiune de adevăr e ea însăși dependentă de o intenționalitate, de o credință. Or, tocmai acest „eu cred” s-a prăbușit. E deci un proces de înnoire, de schimbare a gîndirii, — și am în vedere filosofi precum Castoriadis, Lefebvre, schimbările din gîndirea istoricilor, relectura Revoluției franceze ca un proces etalat pe două sute de ani; toate acestea sînt în curs de des-

fășurare de mai multă vreme. Mă gîndesc, de asemenea, la niște gînditori — cum să spun? — elevenți, așa, care sînt în același timp mari oratori, precum un Glucksmann sau Bernard-Henri Lévy și la toți acei profesori ai unei demarșări care nu trebuie interpretată întotdeauna negativ. Nu știu ce eoz au avut ei în România, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia etc., dar aș spune că puternica ruptură provocată de evenimentele ce au loc acum nu cade dintr-un cer fără gînduri în această parte a Europei.

— V-am pus această întrebare pentru că s-a constatat adesea la noi și în țările din Est în general, o anume indiferență a intelectualului occidental față de realitățile de aici, dacă nu chiar o greșită interpretare a lor. Mă gîndesc, de exemplu, la o recentă „Scrisoare deschisă” adresată de filosoful Gabriel Liiceanu lui Jacques Derrida, ce mărturisește o anumită nemulțumire față de o mai veche relatare a acestuia, făcută studenților, despre călătoria sa la Praga, din 1982, cu puține peteșuri. Or, povestirea faptelor era mai degrabă umoristică, detașată, eludînd în mare măsură aspectul dramatic al realității lor...

— I-am vorbit și am discutat cu Jacques Derrida despre această hirtie pe care Gabriel Liiceanu i-ar fi adresat-o ca pe o scrisoare deschisă [Răspunsul la această întrebare mi-a fost retransmis în scris, la cerere, după ce constatase, la transcriere, că înregistrarea de pe bandă suferise din cauza unei defecțiuni tehnice — n.m. I.P.]: a) n-a primit-o niciodată; n-a auzit vorbindu-se despre ea; b) după cum vă indicasem, el neagă orice interpretare „românească” a întâmplării. A fost o ședință de istorisire, desigur gravă și umoristică deopotrivă, care nu „reducă” nimic, și mai ales nu problemele Estului. Depun personal mărturie despre ce traumă a însemnat, pentru Jacques Derrida, această arestare a sa la Praga.

— S-a discutat foarte mult, în mediile intelectuale franceze, despre problema angajării politice a scriitorului. Care sînt, după părerea dumneavoastră, etapele acestei dezbateri?

— Fazele au fost următoarele: a) angajarea marxistă (dialectico-hegeliano-marxistă) în perioada „existențialistă” în care Sartre avea influență, în direcția comunismului, a sprijinului acordat Revoluției, a „progresismului” în general; b) refluxul, zdruncinarea anarhică, dispersia maoistă, sau libertară etc., a atracțiilor utopiei, marea zgzuire din '68; începutul de-comunizării prin Soljenitin (continuat aici de Lefort, Glucksmann și alții), apoi „Solidarnosc”, apoi Saharov etc.; c) deplăzarea și reluarea chestiunii „angajării”, căci această problematică a finalității artelor, a utilității literaturii, a lui Wozu dichter, a conjugării poeziei și literaturii cu etica și politica, nu e deloc descalificată și nici abandonată. n-a fost niciodată. Însă trebuie să fie transportată, transpusă, reluată, înnoită, exersată etc. Și trebuie

să fim circumspecți în ce privește punerea în perspectivă, prea tirziu, a „deceniilor” de către jurnalism, adică foarte adesea din nerăbdarea „tinerilor” grăbiți să „pună la locul lor” (să reazeze la locul lor etc.) „generațiile precedente” etc. — această confecționare a unor 60-ties, 70-ties, 80-ties etc., de către jurnalismul anglosaxon. Nu a existat un „terorism” structuralist. Nu a existat o abjecție a intelectualității franceze. Nu există o „tăcere a intelectualilor” etc. Ci o bogată diversitate, dezbateri și bătălii mereu deschise, lășitate individuale ca întotdeauna și pretutindeni etc.

— Cum s-a răsfrînt această problematică asupra propriei dumneavoastră biografii creatoare?

— În ceea ce „mă” privește, din punct de vedere biografic: interesul meu de tinerețe a fost orientat spre Mendès-France; apoi gaullismul numit „de stînga”; apoi socialismul, „mitterandian”, nemilitant. Filosoficește, n-am fost marxist, chiar dacă studiile noastre ne făceau să-l citim pe Marx (ca și pe Hegel, din fericire!). Am fost, și sînt mereu, nu un „heideggerian”, ci un cititor asiduu, pasionat, al lui Heidegger.

N-am fost în mai mare măsură nici un idolatru al artei pentru artă, nici al „textului pentru text”, nici al scrisului considerat la modul absolut, intranzitiv, ci întotdeauna cerut cu necesitate de un la ce bun și un în vederea a ce; adică a) prin interrelaționarea artelor, „schimbînd o reciprocitate de probe”; b) prin problema dificilă a referențialității, adică considerată în raportul dintre cuvînte și lucruri, dintre poeme și lume, dintre poetică și etică (în *Jumelages*, 1978, am intitulat o parte a cărții: *poétique*), cu politica și cu politica. Trebuie să regîndim din cap pînă-n picioare toate aceste lucruri, nu fără a reface legătura cu tradiția (Aristotel etc.) pînă la Arendt, Lefort, dar și Hayek, Rawls și mulți alții.

Intrucît n-am fost nici structuralist pur și dur, nici antistrukturalist, nici îmbrăcat în sutană, nici răsposit, ci un teoretician și practician rezonabil, consider refluxul antiteoretic și pornirile antiintelectualiste actuale ca fiind neroade și periculoase. Amestecate cu pasiunile „antifranceze” în războiul cultural în care se reinvestesc naționalismele, sloganurile jurnalistice anti-„deconstrucție” sau care deplîng cu lacrimi de crocodil mediocritatea „romanului francez” sau lenea franceză de a traduce, sau „buricisul hexagonal” în general, sînt niște ineptii și niște perfidii.

— Cea mai recentă carte a dumneavoastră poartă titlul „La poésie n'est pas seule”. Sună ca un program și ca un apel...

— Cu exactitate, titlul „La poésie n'est pas seule” — „Poezia nu e singură” — vrea să spună că poezia este cu și pentru și precum ceea ce nu este ea, toți acești „alții”: pictură, muzică, arhitectură, în hora hiperbatică a Muzelor; și cu proza, și cu lumea; căci chiar „ruptura” este, conform logicii limbii noastre, o ruptură *avec* (ruptură cu).

În ce și cum gîndește și cunoaște poezia; care este relația ei cu religia și cu filosofia; sarcina sa de profanare ce „revelație” eliberează? Cum poate ea să facă de neșters ceea ce a devenit de necrezut; ce paradoxală refacere a vrăjii e cu puțință după „ruperea vrăjii” (*désenchantement*), care să mențină prin artă, și rezistînd cu subtilitate „culturalului”, „ilu-zia bucuriei”, precum acest aer fără de care totul devine irespirabil... sînt tot atîtea întrebări formulate în grabă, care se află în programul unei poetici.

— Sînteți nu numai un poet și un poetician recunoscut, ci și un animator al mișcării poetice, în calitate de director al revistei „Poésie”. Ce înseamnă pentru dumneavoastră a face o revistă literară?

— Cred că trebuie să încerci să ai o viziune clară, clarificată de gîndire, asupra dușmanului, a obstacolului principal. Aș vrea să folosesc cuvintele cu prudență. E un fel de rezistență... Dar rezistență la ce? Mă refer la ceea ce aș putea numi amenințarea culturalului, care ne apasă pe toți. Adică dezintegrarea filosofiei și a poeziei la contactul în cîmpul pieței, în cîmpul determinării economice a valorilor

culturale. Faptul ar cere lungi analize culturale, spațiul cultural-publicitar, constituie o super-amenințare, ducînd la schimbarea vorbirii vernaculare, a limbii materne, la modificări și sărăciri ale limbajului. Tot ce am putea numi cultura de masă sau cultura comercială constituie o amenințare foarte precisă, prin care finețea gîndirii filosofice și subtilitățile scriiturii sînt periclitate. De exemplu, excesul va preocupare, la noi, pentru românesc în raport cu alte forme... Răspunsul meu cel mai solid la această problemă este deci că trebuie să avem în vedere fenomenul cel mai redutabil și mai neliniștitor, pentru a-i răspunde printr-o rezistență nu negativă și defensivă, ci pentru ceea ce un poet numea ilustrarea și apărarea limbii și a literaturii. Aceasta este și spiritul de rezistență, al revistei *Poésie*.

— Ați publicat în revista dumneavoastră cîțiva poezi români, ați participat și la realizarea numărului special consacrat recent României de „Temps modernes”. Care sînt impresiile despre autorii publici pînă acum și ce proiecte aveți în viitor în acest sens?

— Trebuie să spun că aceste relații cu poezia românească s-au stabilit datorită scriitorilor români veniți în Franța în ultimii 10—15 ani. Aș numi aportul unor scriitori ca D. Tepeneag, al traducătorului Alain Paruit, apoi pe Virgil Tănase, Paul Goma... A doua remarcă: noi cunoaștem această literatură într-un mod destul de nesatisfăcător, iar în materie de filosofie de gîndire știm foarte puțin. Poezia e ceea care a venit și și-a jucat acest rol de factor de adevăr. Prin poezie am rămas în legătură cu voi, pentru că poemul e un lucru concentrat; o mare carte de filosofie întîmpină greutăți în a fi tradusă și cunoscută... Scurtimea, caracterul eliptic, mesajul fulgurent al poeziei au permis aceste relații, depășirea, prin prietenie, a despărțirilor politice. Poemele au luat-o înainte... Cred că acum va trebui să știm ce se face în materie de eseu, în teoria literară, în filosofie. Trebuie ca trecutul dumneavoastră românesc să vină, de asemenea, prin traducere, să se aplece într-un chip mai îmbelșugat. Firește, în poezie am început prin a publica, încă de mult, pe Dimov, pentru că Dimov și Tepeneag erau prieteni, făceau parte din mișcarea oniristă... Am avut apoi, adesea, ocazia să întîlnesc fie scriitorii români Sorescu și Blandiana, la diverse conferințe, fie români din emigrație ca Sorin Alexandrescu (care a jucat, de altfel, un rol foarte important în compunerea numărului românesc din *Temps modernes*), ori Vintilă Ivănceanu. Trebuie deci să ne punem la curent în mai mare măsură, trebuie să facem — și eu fac așa ceva împreună cu Tepeneag — antologii de poezie. La editura Belin, facem o antologie de șapte-opt poeți români, printre care Dimov și Mazilescu. La fel am procedat și cu poeții cehi contemporani. Cel mai dificil va fi, desigur, schimbul privind teoria, filosofia, reflecția politică...

— Credeți deci că este un moment propice pentru a face cunoscută literatură română în Franța?

— Desigur... Pentru că, în fond, editorii au nevoie de un cîmp publicitar pentru a-și vinde produsele, orod că datorită evenimentelor strict contemporane, din clipa de față, există o cerere, un interes al publicului de care trebuie să profităm. Acum un an, dacă aș fi încercat să fac o antologie a poeziei cehi sau românești, editorii ar fi spus pur și simplu că nu vor avea cititori, că nimeni nu se va interesa de astfel de cărți. Așadar, în termeni strict practici și de piață, trebuie să lăr-

Interviu realizat de

Ion Pop

(Continuare în pagina 23)

Director: NICOLAE MANOLESCU

Redacția: Valeriu Cristea, G. Dimisianu, Alex. Ștefănescu (critică); Constanța Buzea, Ion Horea (poezie); Vasile Băran, Platon Pardău, Cristian Teodorescu, Constantin Toiu (proză, reportaj); Valentin Silvestru, Eugenia Vodă (arte); Adriana Bittel, Mihai Minculescu (externe); Ion Cucu (fotoreporter); Maria Croitoru, Irina Horea, Laura Popa, Margareta Popescu, Silvia Zabarcencu (corectură); Olga Andronache, Octavian Telceanu (secretariat de redacție); Andriana Fianu (secretariat); Georgeta Gheorghiu, Ioana Niculescu (stenodactilografe); Maria Micu (curier)

Secretar general de redacție: MIHAI PASCU

REDACȚIA: București Piața Presei Libere nr. 1 poarta B2-B3, telefon 17 60 10. ADMINISTRATIA: Calea Victoriei 115. Telefon: 50 74 96. ABONAMENTE: 3 luni — 65 lei; 6 luni — 130 lei; 1 an — 260 lei. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA” — Calea Griviței, nr. 64-68. Tiparul: Combinatul Poligrafic București

5 lei